

147050

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

YUGOSLAVYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER

(1923 - 1960)

Ülkü KÖKSAL

Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Tarih)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 28.06.2004

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :14.07.2004

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mesut ÇAPA

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Kenan İNAN

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

Haziran – 2004

TRABZON

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çekilişi ile geriye doğru göç başlamış ve milyonlarca kişi Anadolu'ya doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Bu çalışma, Yugoslavya'dan 1923-1960 yılları arasında gerçekleşen göç hadisesini ele almaktadır.

Çalışmamız sırasında Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Kütüphane, Devlet İstatistik Enstitüsü, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, YÖK Tez Merkezi, Bayezit Kütüphanesi'nden yararlandık. 22 kitap ve 21 makalenin yanında çeşitli yıllara ait çok sayıda arşiv belgesi ve Düstur'dan da faydalanılmıştır.

Çalışmamızın giriş bölümünde; Balkanların coğrafi yapısı, Türklerin bölgeye geçişi, Osmanlı Devleti'nin Balkanları fethi ve Türkleştirmesi, daha sonra da Balkanlar'dan gerileyişi ile birlikte gerçekleşen göç hadisesi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kuruluşu, ülkedeki etnik ve dinî farklılıklardan kaynaklanan sorunlardan bahsedilerek, Yugoslavya'dan göçün nedenleri izah edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde göçmenlerin nakil ve iskânlarında göz önünde bulundurulmuş esaslar, iskân edildikleri bölgeler hakkında arşiv belgelerine ve iskân kanunlarına bağlı olarak bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise muhacirlere yapılan yardımlar, sağlanan kolaylıklar ile muafiyetler açıklanmış olup arşiv belgeleri ile örneklendirilmiştir. Yugoslavya'dan gerçekleşen göç hadisesi ile ilgili kapsamlı çalışmaların olmayışı ve göçmenlerin yaşadıklarının bilinmesi amacıyla bu çalışmayı yapmayı uygun gördük. Bu çalışma, bu yönde yapılacak çalışmalara katkı sağladığı ölçüde amacına ulaşmış olacaktır.

Çalışmamızın hazırlanmasında yardım ve desteklerini esirgemeyen Danışman Hocam Sayın Doç. Dr. Hikmet ÖKSÜZ'e, ayrıca eşime ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Trabzon, Haziran 2004

Ülkü KÖKSAL

01. İçindekiler

Sayfa Nr.

0. SUNUŞ.....	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet.....	VI
03. Summary.....	VII
04. Tablolar Listesi.....	VIII
05. Grafikler Listesi.....	IX
06. Kısaltmalar Listesi.....	X
GİRİŞ	1-10

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YUGOSLAVYA'DAN GÖÇLERİN SEBEPLERİ.....	11-42
10. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın Kuruluşu.....	11
100. Etnik Kimlik ve Aidiyet Sorunları.....	12
11. 1923-1940 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Göçler.....	15
110. Göçlerin Sebepleri.....	15
1100. İktisadî Sebepler.....	17
1101. Sosyal ve Kültürel Sebepler.....	18
1102. Siyasî Sebepler.....	20
1103. Diğer Sebepler.....	21
111. Türkiye'nin Tutumu.....	23
12. II.Dünya Savaşında ve Savaş Sonrasında Yugoslavya'dan Göçler.....	28
120. Göçlerin Sebepleri.....	28
1200. Savaş Sırasında Yapılan Göçlerin Sebepleri	29

12000. Mihailoviç ve Tito Birliklerinin Etkisi.....	29
12001. Bulgar İşgali'nin Etkisi.....	32
1201. II. Dünya Savaşı Sonrası Göçlerin Sebepleri.....	32
12010. İktisadî Sebepler.....	33
12011. Sosyal ve Kültürel Sebepler.....	35
12012. Siyasî Sebepler.....	37
120120. Yücel Olayı.....	37
12013. Diğer Sebepler.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

2. YUGOSLAVYA'DAN GELEN GÖÇMENLERİN İSKÂNI.....	43-60
20. Göçmenlerin Kabulü ve İskânları.....	45
21. Göçmenlerin Vatandaşlığa Kabulleri.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÖÇMENLERE GÖSTERİLEN KOLAYLIKLAR VE YAPILAN YARDIMLAR.....	61-86
30. Nakil ve İşe Yardımı.....	61
31. Emlâk ve Arazi Yardımı.....	67
32. Diğer Yardımlar.....	79
33. Muafiyetler.....	84
330. Vergi ve Tapu Muafiyeti.....	84
331. Gümrük Muafiyeti.....	85
332. Askerlik Muafiyeti.....	86
4. SONUÇ.....	87-89
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	90-97
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

Balkanlar yüzyıllar boyunca çeşitli milletlere ev sahipliği yapmıştır. Hemen hemen her milletin dini ve etnik yönden karmaşık, coğrafi olarak oldukça dar olan bu bölgeye egemen olma isteği sürekli bir çatışma ortamı yaratmıştır.

Balkanların Türklerle tanışması 4. ve 5. asırlarda başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanları yurt edinmek için yaptığı fetihler sonrası Türkmenler yerleştirilerek bölge Türkleştirilmiştir. Yugoslavya da Balkanlar'da önemli sayıda Türk nüfusun yerleştirildiği bölgelerin başında yer almıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan gerileyişi ile birlikte bu Türk nüfusun bir kısmı anavatanına göç etmiştir. Özellikle 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı ve Balkan Savaşları milyonlarca Türkün Balkanlar'dan tasfiye edilmesine yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin bölgeden tasfiyesi ile Yugoslavya'da kalan Türkler çeşitli baskılara maruz kalarak göç etmek zorunda kalmışlardır. Cumhuriyetin ilk on yılında yaklaşık 108.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Daha sonraki dönemlerde de göç devam ederek 1960'da bu sayı 270.000'e ulaşmıştır.

Yugoslavya'dan gelen bu göçmenler çeşitli sebeplerle Türkiye'nin değişik bölgelerinde iskân edilmişlerdir. Çok az bir kısmı hükümetten aldığı yardımlarla iskân edilen bu göçmenler Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun sayıca önemli bir kısmını oluşturmuştur.

03. Summary

The Balkans has been home to various peoples for centuries. That almost all nations wanted to dominate over this region, which is complex in terms of its religious, ethnic structure and geography. This created an atmosphere of constant struggle.

The Turks first known entrance to the Balkans was in the 4th and 5th centuries. The Ottomans conquered the Balkans and transferred Turkomans to Turkify the region. A considerable number of Turks were placed to Yugoslavia. However, with the weakening of the Ottoman dominance over the Balkans, many Turks were forced to move to the motherland. The 1877-1878 and Balkan wars were very important in the movement of Turks to Turkey from the Balkans.

With the removal of the Ottoman Empire from Yugoslavia, those Turks who had been left behind were exposed to much pressure and were obliged to migrate. About 108.000 people immigrated to Turkey within the first ten years following the proclamation of Turkish Republic. This immigration continued and in 1960 it reached up to 270.000.

These immigrant, very few of them were placed by support from the Government. Immigrants from Yugoslavia were placed in different parts of Turkey for several reasons. The Turkish immigrants of Yugoslavia constitute an important number of the population of Turkish Republic.

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Balkan Savaşları'na Katılan Devletlerin Osmanlı Devleti'nden Kazançları ve Savaş Sonundaki Durumları	9
2	Yugoslavya'da 31 Ocak 1921'de Yapılan Nüfus Sayımına Göre Nüfusun Dağılışı.....	12
3	1934-1941 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Sayısı.....	23
4	1940-1945 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Sayısı	31
5	1946-1954 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Sayısı.....	39
6	1955-1962 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen göçmen Sayısı	40
7	1933 Yılı İçerisinde Yugoslavya'dan Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin İskân Edildikleri İller.....	56
8	1935 Nüfus Sayımında İstanbul, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ İllerinde Yugoslavya Doğumlu Nüfus Miktarı.....	58
9	1934-1959 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Miktarı.....	59
10	1938 Yılı İçerisinde Göçmenlere Yapırlacak Evler İçin Gereken Kereste Miktarı.....	71
11	Göçmenlere Dağıtılan Topraklar.....	76
12	1923-1960 Yılları Arasında Göçmenlere Dağıtılan Tohumluk.....	80
13	1925-1930 Yılları Arasında Muhacir ve Mültecilerin İskânı İçin Sarf Edilen Miktar.....	82
14	1923-1941 Yılları Arasında Gelen Göçmen, Mübadil ve Mülteci Miktarı ile Yapılan Sarfiyat.....	83
15	1940-1951 Yılları Arasında Göçmen ve Sığınanlara Ayrılan Tahsisat ve Yapılan Masraf.....	84

05. Grafikler Listesi

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafğin Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	1945-1960 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Sayısı.....	41

06. Kısaltmalar Listesi

a.g.e	: adı geçen eser
a.g.l.	: adı geçen liste
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.r.	: adı geçen rapor
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
B.C.A.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
B.K.K.	: Bakanlar Kurulu Kararları
Bkz.	: Bakınız
B.Ö.K.M.	: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü
Çev.	: Çeviren
D.	: Dosya
D.İ.E.Y.	: Devlet İstatistik Enstitüsü Yıllığı
M.G.M.	: Muamelat Genel Müdürlüğü
Nr.	: Numarası
S.	: Sayı
s.	: sayfa
ss.	: sayfa sayısı
T.İ.G.M.	: Toprak İskan Genel Müdürlüğü
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Balkan coğrafyası ile ilgili olarak jeolojik, kültürel, siyasî, jeopolitik açılardan pek çok nitelik ortaya çıkarılarak farklı tarifler yapılmıştır. Bu durum Balkan coğrafyasının sınırlarının tespitinde bir fikir birliği olmamasını doğurmuştur. Ancak yaygın bir tanım yapmak gerekirse; Balkan Yarımadası, Avrupa kıtasının güneyinde Akdeniz'e doğru uzanan üç büyük yarımadadan en doğudaki ve en stratejik noktada olanıdır. Balkanlar, güneyde; Kythira adasına ve dolayısıyla Akdeniz'e, doğuda; Karadeniz, Marmara ve Ege denizine, batıda; Adriyatik denizine ve kuzeyde¹ ise Tuna ve onun kolu olan Sava nehirlerine uzanır.

Balkan coğrafyası yaklaşık 790.000 km²'lik bir alana sahiptir. Bu dar coğrafyada bir çok din, mezhep ve etnik kökene mensup toplulukların mevcut olması, tarih boyunca bu bölgenin bir çatışma alanı haline gelmesine sebep olmuştur.

Balkan yarımadası birçok kavim veya millete ev sahipliği yapmıştır. Ancak bölgenin siyasî, etnik ve kültürel yapısında en kalıcı izler hiç şüphe yok ki Türkler tarafından bırakılmıştır.

Balkanlar'ın Türklerle tanışması 4. ve 5. asırlarda Hun Türkleri'nin Karadeniz'in kuzeyinden bölgeye gelişleriyle başlar. Hunların Avrupa'ya gelişi, Türk tarihi kadar Avrupa tarihi açısından da bir dönüm noktasıdır.² Hun Türkleri'ni sonraki yüzyıllarda aynı yollarla bölgeye gelen Avar, Bulgar, Peçenek, Kıpçaklar takip etmiştir. Bu Türk topluluklarının tamamına yakını önceleri kendi devletlerini kurmuşsa da sonradan yerli

¹ Balkanları kuzeyde Avrupa'dan ayıran çok belirgin fizikî bir sınır yoktur. Bundan dolayı da kuzey sınırını tam olarak tayin etmek oldukça güçtür. Yılmaz Öztuna, Rumeli Kaybımız, İstanbul, 1990, s.9.

² Hun Türkleri'nin Avrupa'ya ilerleyişi esnasında önlereinden kaçan Avrupalı kavimlerin birbirleriyle kaynaşması ve yeni yurtlar edinmesi ile bugünkü Avrupa ırklarının ve devletlerinin temelleri atılmıştır. Tarihte bu göç, "Kavimler Göçü (378)" olarak bilinir. Göç eden bu kavimler zamanla Roma İmparatorluğu'nu yıpratmış, 395 yılında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölmüştür.

ahali ile karışıp Slavlaşmış ve Türklüklerini kaybetmişlerdir. Balkan, Bulgar, Vardar, Kumanova gibi yer ve topluluk adları söz konusu Türk topluluklarından kalmadır.³

13. yüzyılda Bizanslılar kendilerini Slavlar'a ve Latinler'e karşı korumak amacıyla⁴ Anadolu'dan getirip Balkanlar'a yerleştirdikleri, Konya yöresinden getirdikleri için kendilerine Konyar Türkleri denilen Türk topluluğu, öte yandan Dobruca bölgesine gelip yerleşen Sarı Saltuk ve arkadaşları Balkanlar'a Müslümanlığı getirmişlerdir.⁵ Osmanlı Devleti'nden önce Balkanlar'a yerleşen Türklerin büyük bir kısmı yerli halk arasında eriyip gitmişler, Ortodoks ve Slavlaşmışlardır. Osmanlılar, Balkanlar'da en kalıcı damgayı vurmuş olan Türklerdir.

13. yüzyılın sonunda Batı Anadolu'nun küçük bir kasabasında kurulan Osmanlı Beyliği, kuruluşundan yarım asır gibi kısa bir süre sonra bir devlet haline gelmiş, Anadolu'daki Bizans topraklarının birçoğuna sahip olmuştur. 14. yüzyıl sonlarında Bizans'ın başkentinde taht kavgalarına da müdahale etme imkanı bulan Osmanlılar, Bizans İmparatoru 5. İonnes'e karşı mücadele eden Kantakuzenos'un yardım talebi üzerine ilk defa olarak 1345-1346 yıllarında Avrupa kıtasına geçtiler. Şehzade Süleyman Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetleri 1352-1353 yıllarında yaptıkları yardım sonucunda ise Kantakuzenos tarafından kendilerine mükafat olarak verilen Çimpe (Tyzmpe) kalesine yerleştiler(1354).⁶

Gelibolu şehir ve limanı Süleyman Paşa tarafından alınmak suretiyle Rumeli'de yerleşmek için bir köprü başı elde edilmiştir. Fethedilen yerlerin halkına dokunulmayarak iyi muamele edilmiş, bununla beraber Anadolu tarafından göçmen nakledilerek bölgenin Türkleşmesi sağlanmıştır.⁷ Elbette fethin hemen ardından uygulanmış olan iskân

³ Ömer Turan, "Balkan Türkleri'nin Dini Meseleleri", *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı 2 (1997), s.1744.

⁴ 11. yüzyılın sonlarına doğru Bizans İmparatorluğu Meriç boyunda Peçeneklerle yaptığı savaşı kazanmış Peçenekleri Bulgaristan, Sırbistan, Makedonya, Trakya, Yunanistan vb. Balkan topraklarına yerleştirmiştir. Peçenek Türkleri yerleştirildikleri yerlerde eriyerek yok olmuşlardır. Bizans tarafından Sırbistan'a yerleştirilen Peçenekler çoğunlukta olan Sırp'ların dinini benimseyerek önce Ortodokslaşmış daha sonra ise Sırplaşmışlardır. (Yusuf Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, Ankara, 2000, s.406-407.)

⁵ Turan, a.g.m., s.1744.

⁶ Fehamettin Başar, "Çirmen Savaşı'nın Balkan Tarihindeki Yeri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cengiz Orhonlu Özel Sayısı (1998), s.51. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Ankara, 1994, s.155-157.

⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., s.157.

siyasetinin temelinde Balkanlar'da Bizans önderliğinde oluşabilecek bir ittifaka karşı koyma ve etkili olma düşüncesi yatmaktadır.

Osmanlı Türkleri'nin Gelibolu'da yerleşmeleri Avrupa'nın dikkatini çekmişse de Balkanlar'daki devletlerin siyasi bölünmüşlükleri ve çatışmalarından dolayı Türkler daha rahat hareket etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Balkan fethine başladığı sırada Doğu Trakya, Selanik havalisi ve bazı sahilleri müstesna olmak üzere Mora Yarımadası ve Güney Epir gevşek bir bağla Bizanslılara tabi bulunuyordu. Bundan başka Balkanlar'ın doğu ve kuzey kısmı Bulgarların, yukarı Sırbistan ile Serez, Drama mıntıkları da parçalanmış bir halde Sırp'ların elinde idi. Epir'in kuzeyinde büyüklü küçüklü Sırp-Arnavut veya Arnavut-Latin Prenslikleri vardı; bu prenslikler Venedik Cumhuriyeti ve Napoli Krallığı'nın nüfuzu altında bulunmakta idiler. Balkan Yarımadası'nın kuzeybatısında yarı müstakil Bosna Krallığı vardı. Bosna Krallığı bu tarihlerde Macarların yüksek hakimiyeti altında olup henüz serbestisini elde edememişti. Sahillerdeki liman ve şehirler Venedik ve Cenevizlilere tabi idi.⁸

Osmanlı Devleti Balkanlar'ın bu karmaşık siyasi ortamından da faydalanarak Rumeli'de hızla ilerlemiştir. Tekirdağ ve Dimetoka fethedilerek, buraları Türkleştirmek amacıyla Anadolu'daki Osmanlı arazisinden Yörükler nakledilip yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra fethedilen yerlerdeki askeri sınıftan olan Rumlar, isyan çıkarmaları ihtimaline binaen Anadolu'ya, Karesi yani Balıkesir ve havalisine geçirilmiştir.⁹ I. Murat döneminde, 1361'de, Edirne ve hemen ardından Filibe'nin fethi Balkanlar'da Macarların önderliğinde Osmanlılara karşı bir ittifakı doğurmuştur. Balkanlar'daki müttefikler ve Osmanlılar arasında Edirne yakınlarında yapılan Sırpsındığı Savaşı'nın kazanılması Osmanlı ilerleyişini daha da hızlandırmıştır. Osmanlı Devleti Balkanlar'da geçici değil, kalıcı olmak istiyordu. Bu amaçla Sırpsındığı Savaşı'ndan hemen sonra başkent Bursa'dan Edirne'ye nakledilmiş, böylece sınırda biriken Türkmenlerin geçişi kolaylaşmış¹⁰, ayrıca Balkanlar'dan gelebilecek tehlikelere karşı önlem alınmıştır.

⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., s.161-162.

⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., s.157-158.

¹⁰ Mehmet İnbası, Tarihsel Perspektif: Türklerin Balkanlara Yerleşmesi, Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı, Derleyen: Erhan TÜRBEDAR, Ankara, 2003, s.3.

1372'deki II. Çirmen Savaşı'nın kazanılması ile bu kez Makedonya'daki ticaret yolu Osmanlılara açılmıştır.¹¹ I. Çirmen (Sırpındığı) Savaşı ile Trakya'ya yerleşen Osmanlılar, II. Çirmen (Meriç) savaşı sonucunda ise Balkanlar'ın en stratejik bölgesine yerleşmiş, böylece Balkanlar'a yerleşmek için geldiğini kanıtlamıştır. 1372'de Kōstendil, 1380'de Vardar'ın sol sahilindeki İştıp, 1382'de Manastır ve Pirlepe, 1385'te Ohri ve Sofya, 1386'da Niş fethedilmiştir.

Balkanlar'daki topluluklar Osmanlıların bu ilerleyişlerinden sürekli rahatsızlık duymuşlar ve zaman zaman siyasî mücadelelerini bir yana itip Osmanlılara karşı birleşmişlerdir. Balkanlar'da Osmanlı'ya karşı III. Haçlı ittifakı 1389'da Kosova'da yenilgiye uğratılmıştır. Rumeli'de kalmak için yapılan üçüncü savaş da kazanılmış, Osmanlı hükümdarı I.Murat bu savaşta şehit olmuştur. I. Kosova Savaşı sonrası Yıldırım Bayezid'in görevlendirdiği Paşa Yiğit Bey, Üsküp'ü fethedip buraya kendi aşiretine mensup Saruhan bölgesinden gelen Türkmenleri yerleştirerek bölgeyi Osmanlı'nın en önemli uç merkezlerinden birisi haline getirmiştir.¹² Osmanlıların Arnavutluk ve Adriyatik'e açılma endişesine kapılan Avrupalılar, yeni bir haçlı ittifakı oluşturmuş, fakat Niğbolu'da (1396) da yenilmişlerdir.

Balkanlar'daki fetihler 15. yüzyılda da hızlı bir şekilde devam etmiştir. 1430'da Selanik, 1431'de Yanya alınmış; 1444 Varna Savaşı'nın kazanılması ile Osmanlılar Rumeli'de istikrarı iyice sağlamıştır. 1448'de yapılan II.Kosova Savaşı ise Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan atılma düşüncesinin imkansızlığını kanıtlamıştır. 1453'te İstanbul'un fethiyle birlikte Balkanlar'daki Ortodoks halk tam manasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun teb'ası durumuna gelmiştir. Fatih devrinde Kastamonu ve Sinop alınıp buradaki İsfendiyaroğlu İsmail Bey de cemaati ile birlikte Filibe'de iskân edilmiştir.¹³ 1459'da Semendire alınarak Sırbistan toprakları Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti haline getirilmiştir.

Balkanlar'daki ilerleyiş, Kanuni devrinde, 1521'de Belgrad'ın fethi ve 1526'da Mohaç'ta Macarların yenilmesi ile Budin'in alınması sonucu en yüksek seviyeye çıkmıştır.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Başar, a.g.m., s.53-61.

¹² İnbası, "Tarihsel Perspektif...", s.6.

¹³ Mehmet İnbası, Makedonya'da Osmanlı Hakimiyeti, Dünden Bugüne Makedonya Sorunu, Derleyen: Murat HATİPOĞLU, Ankara, 2002, s.41.

Böylece Balkanlar'ın kuzeyinde bir anlamda savunma hattı oluşturulmuştur. 1529'da Viyana kuşatılmış fakat alınamamıştır. Kanuni devrinde Balkanlar'da ve Avrupa'da ilerleyiş devam etmiştir. Padişah, Zigetvar seferinde vefat etmiştir. Fethedilen yerlere Anadolu'nun çeşitli yörelerinden Yörük ve Türkmenler getirilerek iskân edilmiş ve böylece Balkanlar bir Türk yurdu haline gelmiştir.¹⁴

17.yüzyıldan itibaren Rumeli'ye Türk göçlerinin artık yapılmadığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hakimiyeti zayıflamıştır. Bunun başlıca nedeni ise 1683'teki II.Viyana seferi ardından gelen önemli toprak kaybıdır.¹⁵ 1683'te Viyana ikinci kez kuşatılmış, fakat başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1683-1699 arası sürüp giden Avusturya-Osmanlı savaşı neticesinde Balkanlar'daki şehirler zarar görmüş, birçok kişi muhacir durumuna düşmüştür. Bu şehirlerden en önemlisi zamanında 60.000 nüfusu ile Edirne'den sonra Müslümanların ikinci önemli merkezi olan Üsküp şehridir. Üsküp şehri 1689'da Avusturyalı General Piccolomini tarafından yakılarak şehrin nüfusunun büyük bir kısmı muhacir konumuna düşmüştür.¹⁶ Bu savaş sonrası imzalanan Karlofça Anlaşması ile ilk kez bir toprak parçası kaybedilmiştir. Böylece Balkanların kuzey savunma hattı tehlikeye girmiştir.

Savaşların uzaması ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki kontrolünün zayıflaması, iskân edilmiş olan Türkmenlerin yüzyılın sonuna doğru, bu defa tersine olarak, iskân edildikleri bölgelerden ayrılmalarına, Balkanlar'ın doğusuna doğru hareket etmelerine sebep olmuştur. Buna rağmen Balkanlar'da önemli miktarda Müslüman-Türk nüfus bulunmaktaydı.¹⁷

18.yüzyıldan itibaren Balkanlar'da büyük güçlerin mücadelesi, çoğu zaman bölgedeki diğer milletleri Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtmalarına neden olmuştur. Özellikle Rusya ve Avusturya ile daha sonraki dönemlerde Fransa ve İngiltere'nin de müdahalesi Balkanları adeta kaynayan bir kazan durumuna getirmiştir.

¹⁴ Balkanlarda iskân edilmiş olan Yörük ve Türkmenler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Münir Aktepe, "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına Dair", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt X (1953), s.299-312.; M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul, 1957.; Muzaffer Tufan, "Göç Hareketleri ve Yugoslavya Türkleri", *Erdem* (Cilt 5/15'ten Ayrı Basım), Ankara, 1991.

¹⁵ İbbaşı, "Tarihsel Perspektif ...", s.16.

¹⁶ H.Yıldırım Ağanoglu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç*, İstanbul, 2001, s.31.

¹⁷ İbbaşı, "Tarihsel Perspektif ...", s.16-17.

18. yüzyılın diğer bir gerçeği ise Fransız İhtilâli'nin yaymış olduğu milliyetçilik akımıdır.¹⁸ Balkanlarla ilgilenen Avusturya ve Rusya bu akımı kendi çıkarları doğrultusunda bölgeye yayıp Balkanlar'ı Osmanlı Devleti'nden koparıp kendi nüfuz bölgeleri haline getirmek istemişlerdir. Bunu Avusturya'dan ziyade Ruslar başarmıştır. Rusya için bunun temeli 1774'te Küçük Kaynarca anlaşması ile atılmıştır. Bu anlaşma ile Ruslar, Osmanlı teb'asındaki Ortodoksların hamisi ünvanını almıştır. Panortodoksluk ve Panslavizm akımını ilk olarak Sırp lar üzerinde oynayan Rusya bunda başarılı olmuş ve 1804'te Sırp lar ayaklanmıştır. 1815'te başlayan ikinci isyan 1830'da özerk bir Sırbistan'ın oluşumuyla neticelenmiştir.¹⁹ 1832'de ise Yunanistan bağımsız devlet durumuna gelmiştir. Bu dönemdeki isyanlar sırasında Sırp, Hırvat, Rum ve Bulgarların Türk ve Müslümanlara karşı yaptıkları mezalim neticesinde sadece 1806-1812 arasında 200.000'e yakın Müslüman muhacir durumuna düşmüştür.²⁰

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hakimiyeti gittikçe zayıflamaya başlamıştır. Milliyetçi akımların güçlenmesi karşısında çözülmeyi ve muhtemel batı müdahalesini önlemek için reformlara ihtiyaç duyulmuştur. 1839'daki Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı modernleşme çabalarının en önemli adımlarıdır. Bu iki ferman ile dinsel ve geleneksel her türlü ayrıcalıkları ortadan kaldırarak "standart" bir devlet yapısı amaçlanmaktaydı.²¹

Osmanlı Devleti'nin tüm çabalarına rağmen Balkanlarda, özellikle Rusya'nın önderliğinde, isyanların ardı arkası kesilmemiştir. Rusya Adriyatik'e, oradan Akdeniz'e ve sıcak denizlere açılmak için Balkanlar'ı ve Balkan milletlerini nüfuzu altına almaya çalışıyordu. Nitekim bu amaçla bu kez 1875'te Bosna-Hersek'teki Sırp ların isyanını desteklemiştir. Rusların desteğiyle 1876'da Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Rusya'nın müdahalesi gelince Osmanlı-Sırp savaşı Osmanlı-Rus savaşına dönüşmüştür. Osmanlı Devleti bu savaştan çok ağır bir yenilgiyle çıkmıştır. Tarihimize 93 Harbi olarak geçen Osmanlı-Rus Savaşı, 19. yüzyılda Türkiye'nin kaderini belirlemiş olması bakımından önemli bir savaştır.²² Savaş sonrasında 3 Mart 1878'de Rusya ile

¹⁸ Orhan Türkoğan, "Balkanlar'da Milliyetçilik Hareketleri", *Türk Kültürü*, Sayı 374 (1994), s.321-324.

¹⁹ Sırp isyanları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Çeviren: Ayşegül Yaraman BAŞBUĞU, İstanbul, 1991, s.251-260.

²⁰ Ağanoğlu, a.g.e., s.32.

²¹ Türbedar, a.g.m., s.70.

²² Ahmet Halaçoğlu, *1911-1913 Balkan savaşları*, Ankara, 1994, s.4.

Osmanlı Devleti arasında Ayestefanos Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile tam bağımsız Sırbistan ve Karadağ ile büyük bir Bulgaristan kuruluyor ve özerk olarak Rusya'nın kontrolüne bırakılıyordu. Ayestefanos Anlaşması Balkanlarla ilgilenen diğer devletleri pek de memnun etmemiştir. Özellikle İngiltere, sömürgelerine giden yolda tehdit olarak gördüğü Rusya'nın kontrolünde bir Bulgaristan istemiyordu. Avusturya ise Rusları Balkanlar'da görmek istemiyordu. Avusturya ve İngiltere'nin girişimleri ile Berlin'de bir kongre toplanmıştır. 13 Temmuz'da imzalanan Berlin Anlaşmasıyla Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız oluyor, Bosna-Hersek Osmanlı Devleti'ne bağlı, fakat Avusturya-Macaristan kontrolüne bırakılıyordu. Bulgaristan ise Balkanlar'ın kuzeyinde Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik haline getiriliyordu. Berlin Anlaşması'nın bir diğer önemli maddesi ise Makedonya ile ilgilidir. Ayestefanos ile Büyük Bulgaristan'a verilen Makedonya, Berlin Anlaşması'nın 21. maddesi ile Osmanlı Devleti'nde kalacak, fakat Makedonya'nın tamamını teşkil eden üç Osmanlı vilayetinde Hıristiyanlar lehine ıslahat yapılacaktı.²³

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Balkanlar'dan büyük çaplı bir Türk göçünü de beraberinde getirmiştir. Binlerce Türk, Rus ve Bulgar zulmünden kaçıp Rodop Dağları'na, Trakya'ya ve İstanbul'a gelmiştir. Tarihe "Doksanuç Muhacereti" olarak geçen bu göç yüzbinlerce kişiyi etkilemiştir.²⁴ Bu savaş sonrası Balkanlar'dan Anadolu'ya 1,5 milyon kişi göç ederken, yollarda 300.000 kişi ölmüştür.²⁵

Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan işgaline bırakılması ise birçok Boşnak'ın Anadolu'ya göç etme isteğini doğurmuştur. Fakat Osmanlı devleti, mali durumun muhacirlerin nakliye ve iaşesini karşılayamayacağı için bu göçü desteklememiştir. Avusturya'nın yaptığı zulümler neticesinde 1882-1900 tarihleri arasında 120.000 Boşnak, güvenli gördükleri Osmanlı Devleti'nin işgale uğramamış topraklarına göç etmiştir.²⁶

Rumeli'de 93 Harbi sonrası Müslümanlar, Bulgaristan ve Sırbistan'ın elinde kalan bölgelerden ayrılarak Kosova, Manastır, Selanik gibi vilayetlere yerleştirilmişken, imparatorluğun diğer bölgelerindeki Bulgarların bir kısmı da Bulgaristan ve Doğu

²³ Öztuna, a.g.e, s.66.

²⁴ Halaçoğlu, a.g.e., s.5.

²⁵ Fuat Dündar, İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918), İstanbul, 2001, s.56. Ayrıca bu dönemde gelen muhacir miktarı ile ilgili olarak bkz. Ağanoğlu, a.g.e., s.33-35.

²⁶ Ağanoğlu, a.g.e., s.37.

Rumeli'ye göç etmişti. Ayrıca Kafkaslar'dan gelen bazı muhacirler de Balkanlar'a ve özellikle Bulgaristan sınır boylarına yerleştirilmiştir.

Balkanlar'daki hemen hemen her ulusun siyasi ihtirasları vardı. Bu ihtirasların ortak noktası ise Makedonya idi. Karadağlılar, Sancak ve Arnavutluk'ta büyümek istiyordu. Yunanlılar, Adriyatik'e uzanan ve Makedonya'yı da kapsayan Büyük Yunanistan hayali içindeydi. Sırp, Kosova ve Makedonya'yı kapsayan Büyük Sırbistan'ı tekrar canlandırmak amacındaydı. Bulgarlar ise Büyük Bulgaristan isteğiyle Makedonya'nın bir kısmını almak istiyorlardı. Bundan dolayıdır ki Balkan Savaşlarının en önemli sebebi Makedonya Sorunu'dur.²⁷ Başlangıçta, yapılması gereken ıslahatların uygulanmadığı bahanesiyle başlayan, fakat Makedonya Devrimci Örgütü (VMRO) tarafından 1903 yılında yapılan ve Osmanlı yöneticilerinden çok Müslüman halkı hedefleyen, ayaklanma planları²⁸ amacını aşmış ve sorun uluslararası bir boyut kazanmıştır. Böylece Balkan savaşlarına temel atılmıştır.

Balkan savaşları Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ta İtalyanlar'a yenilmesini fırsat bilen Balkan devletlerinin kışkırtmasıyla başlamıştır. I. Balkan Savaşı (1912) Osmanlı Devleti'nin ağır şekilde yenilgisiyle bitmiştir. II. Balkan Savaşı (1913) ise Balkan devletlerinin kendi aralarında yaptıkları ve Osmanlı Devleti'nin fırsat bilip Edirne ve Dimetoka'yı geri aldığı bir savaştır.

Kısacası Balkanlar'ı paylaşım savaşı Ekim 1912 ile Ağustos 1913 arasında bitirildi. Osmanlı Devleti beş Balkan vilayetini kaybetmiştir. Bunlardan ilk üçü Makedonya'ya aitti: Selanik, Manastır, Kosova, İşkodra ve Yanya. Böylece beş buçuk asırlık Osmanlı egemenliği bu topraklarda son bulmuştur.²⁹

²⁷ Makedonya meselesi Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan yarımadasındaki hakimiyetine son vermek üzere, büyük devletlerce ve onların uyduları tarafından birbiri ardınca çıkarılan ve birinde sonuç alınca diğeri yaratılan siyasi anlaşmazlıkların (Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan, Bosna-Hersek meseleleri) sonucusudur. Faruk Kocacık, "İngiliz Arşivlerine göre 19. Yüzyılda Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Etkileri", *Türk Kültürü*, Sayı 289 (1987), s.261-262. Makedonya Sorunu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gül Tokay, *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilali'nin Kökenleri*, İstanbul, 1996.

²⁸ Amaç, bölgeye yabancı güçlerin de müdahale etmesini sağlamaktır. Avusturya bölgede Bulgarları destekliyordu. Bulgarlar ise bağımsız bir Makedonya istiyordu. İngiltere, Fransa ve Rusya ise Makedonya'nın Balkan devletlerine paylaşılmasını istiyorlardı. (Ağanoğlu, a.g.e., s.45-46.)

²⁹ Meltem Begüm Saatçi, *Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Makedonya Sorunu*, Makedonya Sorunu Düünden Bugüne, Editör: Murat HATİPOĞLU, Ankara, 2002, s.68.

Balkan Savaşları neticesinde, Balkanlar'ın siyasî haritası önemli ölçüde değişmiştir. Bu yeni haritaya göre Balkanlar'daki Türkiye hayli küçülürken, diğer Balkan devletlerinin bir kısmı az, bir kısmı ise oldukça genişlemiştir.³⁰ Bu yeni sınırlara göre Balkanlar'daki Türk-İslam unsurunun büyük çoğunluğu Osmanlı hakimiyetinden çıkıp Balkan devletlerinin idaresine girmiş ve azınlık durumuna düşmüştür.

Osmanlı Devleti Balkan savaşları sonrası, Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ile ayrı anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalarla Balkanlar'da kalan Türklerin hakları güvence altına alınmıştır. Fakat Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'a bırakılan topraklarda yaşayan Türkler, yapılan anlaşma hükümlerine aykırı olarak, idaresi altına girdikleri devletlerin hükümetleri veya ahalisi tarafından baskılara uğradılar. Gördükleri zulüm³¹ yüzünden tarlalarını, ev-barklarını, kısacası bütün maddi varlıklarını bırakıp, Osmanlı ülkesine sığınmak zorunda kalmıştır. Adeta kaçmak şeklinde cereyan eden bu göçler en kötü şartlar altında, Osmanlı Devleti'nin kontrol ve iradesi dışında yapıldığından büyük sıkıntılar doğurmuştur.³²

Balkan Savaşları'nın üç mağlubu vardı. Türkler, Bulgarlar ve Avusturyalılar. Öte yandan Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ bu savaşlarda yüzölçümlerini iki katına çıkarmışlardı.³³ Bunlarla yetinmeyen Sırbistan, Avusturya topraklarına; Yunanistan ise Türk topraklarına göz dikmişti. Böylece Avusturya ile Sırbistan arasında başlayan savaş kısa sürede bir dünya savaşı halini aldı. Osmanlı Devleti de savaşın taraflarından biri oldu. Bu savaş sonunda Osmanlı Devleti'nin müttefikleri yenilmiş ve İmparatorluk tasfiye edilmiştir.

30

Tablo: 1

Balkan Savaşlarına Katılan Devletlerin Osmanlı Devleti'nden Kazançları ve Savaş Sonundaki Durumları

Ülke Adı	Savaşta Kazancı		Savaş Sonrası Durumu	
	Yüzölçümü(km ²)	Nüfus	Yüzölçümü(km ²)	Nüfus
Bulgaristan	25.257	984.000	121.062	5.322.000
Yunanistan	55.919	1.859.000	120.060	4.400.000
Sırbistan	41.873	1.942.000	87.300	4.942.000
Karadağ	5.590	161.000	15.017	435.000
Arnavutluk	-	-	25.734	800.000

Kaynak: AĞANOĞLU, 2001, s.58.

³¹ Yapılan zulümlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Halaçoğlu, a.g.e., s.31-41.

³² Halaçoğlu, a.g.e., s.26. Ayrıca bkz. Adnan Sofuoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Ortaya Çıkan Göç Problemleri ve Türk Göçleri'nin Bir Safhası; 1903-1904 Yılında Meydana Gelen Göçler", *Türk Kültürü*, Sayı 383 (1995), s.168-188.

³³ Ağanoglu, a.g.e., s.58.

I.Dünya savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti ve Avusturya İmparatorluğu dağılmış ve yerlerine milli devletler teşekkül etmiştir. Yeni Türkiye Devleti'ne Osmanlı Devleti'nden kalan belki de en önemli miras, Balkanlar'dan baskı ve zulümlerle sürülerek anavatana gelen ve gelmek isteyen göçmenler olmuştur.

Faruk Kocacık, Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminden başlattığı Anadolu'ya yönelik göçleri dört kısımda toplamaktadır:³⁴

- 1- 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi öncesi göçler
- 2- 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinin sebep olduğu göçler
- 3- 1912-1913 Balkan harbinin izleyen göçler
- 4- Cumhuriyet devrindeki göçler

1912-1920 tarihleri arasında Balkanlar'dan Türkiye'ye 413.922 kişi göç etmiştir. 398.849 kişi de 1921-1926 tarihleri arasında Türk-Yunan mübadele anlaşmasına göre Türkiye'ye gönderilmiştir. Balkan harbi sonrasında Osmanlı Avrupası Müslüman nüfusundan 632.408 kişinin sistematik bir şekilde katledildiği, 812.271 kişinin 1912-1926 yılları arasında Rumeli'den Türkiye'ye göç etmek mecburiyetinde bırakıldığı ortaya çıkmaktadır ki bu veriler etnik soykırımın en önemli delilleridir.³⁵

³⁴ Kocacık, a.g.m., s.261.262.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ağanoğlu, a.g.e., s.94-95.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.YUGOSLAVYA'DAN GÖÇLERİN SEBEPLERİ

10. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın Kuruluşu

I.Dünya Savaşı sırasında Sırbistan yönetimi Balkanlar'da bir Slav birliği oluşturmak için yoğun çaba harcamıştır. Bu amaçla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde faaliyet gösteren Slav siyasî göçmen örgütleriyle ilişki kurmuş, 1915'te Güney Slavları'nın birleşmesini hedefleyen Yugoslav Komitesi'nin kurulmasına destek vermiştir.³⁶ Sürgündeki Yugoslav Komitesi ile Sırbistan Hükümeti 20 Haziran 1917'de Korfu Adası'nda bir anlaşmaya varmıştır. Yayınlanan bildiri ile Kara Yorgi Hanedanlığı yönetimi altında bir Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulmasına karar verilmiştir. Bu devlet, bağımsız ve demokratik, dinî serbestliği savunan, her iki alfabenin (Kiril ve Latin) eşitliğini kabul eden bir yapıda olacaktı.³⁷ İki taraf arasında devletin şekli konusunda fikri farklılıklar bulunmaktaydı. Komite, savaştan sonra federal bir devlet tasarımı yaparken, Sırbistan Yönetimi ise merkezî bir devlet yapısı hedefliyordu.³⁸

Korfu'da hazırlıkları yapılan Güney Slavları Birliği, Avusturya-Macaristan'ın çöküşü sırasında gerçekleştirildi. Viyana ve Budapeşte'ye bağlı Yugoslavlar, Ekim 1918'de ayrıldılar. Karadağlılar da krallarını tahttan indirip bu oluşuma katıldılar. Neticede Aralık 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nı resmen ilan ettiler.³⁹ Ancak Yugoslav devletine gerçek şekli veren, savaş sonrası imzalanan Versailles, Neuilly, Saint Germain ve Trianon anlaşmaları olmuştur.

³⁶ Tanıl Bora, Milliyetçiliğin Provakasyonu Bölgeler-Sorunlar Yugoslavya, İstanbul, 1995, s.38.

³⁷ Castellan, a.g.e., s.415.

³⁸ Bora, a.g.e., s.38.

³⁹ Aleksandre Popovic, Balkanlarda İslam, İstanbul, 1995, s.215.

100. Etnik Kimlik ve Aidiyet Sorunları

Yugoslavya Krallığı, çöken Habsburg İmparatorluğu ile boy ölçüşecek kadar etnik çeşitlilikteydi.⁴⁰ Krallığın içerisinde, kurucu Sırp-Hırvat-Slovenler dışında; Almanlar, Voyvodin'de Macarlar, Kosova ve Makedonya'da Arnavutlar, Banat'ta Romenler, Bosna-Hersek ve Makedonya'da Türkler ve Müslümanlar, ayrıca çeşitli bölgelerde Çekler ve Slovaklar, İtalyanlar, mülteci Beyaz Ruslar vb. unsurlardan oluşan ve toplam nüfusun %17'sini kapsayan iki milyondan fazla nüfusu barındırıyordu. 31 Ocak 1921'de yeni devlette yapılan ilk nüfus sayımı⁴¹ krallığın dil ve din açısından ne kadar birbirinden kopuk ve ayrılıklar içinde olduğunu açıkça göstermekteydi. Sayımda oluşan tabloya göre krallık, dil açısından Sırp-Hırvat birliği de sayılabilir.

Tablo: 2

Yugoslavya'da 31 Ocak 1921'de Yapılan Nüfus Sayımına Göre Nüfusun Dağılışı

Dile göre	Nüfus	Dine Göre	Nüfus
Sırp-Hırvat	8.911.509	Ortodoks	5.593.057
Sloven	1.019.997	Roma Katoliği	4.708.657
Alman	505.790	Yunan Katoliği	40.338
Macar	467.658	Müslüman	1.345.271
Arnavut	439.657	Protestan	229.517
Romen	231.068	Yahudi	64.746
Türkler	150.322	Diğer Dinler	1.944
Çek-Slovak	115.532	Dinsizler	1.381
Rutenyalı	25.615		
Rus	20.568		
Polonyalı	14.764		
İtalyan	12.553		
Diğer	69.878		
Toplam	11.984.911		

Kaynak: CASTELLAN, 1991, s.425-426.

⁴⁰ Bora, a.g.e., s.39.

⁴¹ 31 Ocak 1921'de yapılan ilk resmi nüfus sayımında Yugoslavya'da dil açısından nüfusun büyük bir kısmının Sırp ve Hırvat, dine göre ise yine çoğunluğun Ortodoks ve Katolik olduğu ortaya çıkmıştır. Elbette bu istatistik devletin verdiği resmi rakamları ihtiva etmektedir.

Krallığın kültürel ve dinî yönden çeşitliliği zamanla çatışmalara yol açmıştır. Slovenya ve Hırvatistan Latin, Sırp ve Karadağlılar Kiril alfabesini kullanmaktaydı. Slovenya ve Hırvatistan Katolik, Sırp ise Ortodoks'tu. Ayrıca Bosna-Hersek'te, Sırbistan ve Makedonya'da krallığın kurucu unsurları arasında yer almamış önemli miktarda Müslüman varlığı, gerilimi arttıran diğer bir unsurdu.

1919'a kadar Güney Slavları içerisinde tek bağımsız devlet Sırbistan idi. Bundan dolayı Sırp kendilerini Güney Slavları'nın Prusyası olarak görüyorlardı. Bu durum elbette diğer kurucu unsurlarda ezikliğe neden oluyordu. Ayrıca Sırp bağımsız krallık uğruna I.Dünya savaşında 300.000 kayıp vermişti. Bu da Sırp-Hırvat-Sloven gerginliğini arttıran diğer bir nedendi.⁴²

Mevcut olan Sırp milliyetçiliğinin yarattığı gerginliğin dışında, sosyal ve ekonomik ayrılıklar da mevcuttu. Hırvatistan ve Slovenya'da büyük toprak sahipleri mevcutken Sırbistan ve Karadağ'da küçük üreticiler vardı. Bosna-Hersek ve Makedonya'da ise yarı feodal bir yapı vardı.⁴³ Özellikle Müslüman unsurlar geçimlerini toprağa bağlı olarak sürdürdükleri için toprakların büyük bir kısmına sahipti. 1919'da yapılan bir toprak reformu ile büyük toprak sahiplerine darbe indirilmiştir.⁴⁴ 1918'de kurulan bu yönetim, yeni yönetimden yana bir küçük mal sahipleri sınıfı oluşturmak amacıyla tüm büyük mülkiyetleri kamulaştırma kararında olan bir parlamento idi.⁴⁵

Ülkede siyasi açıdan da birlik yoktu. 40 kadar partiden ikisi dışında diğerlerinin milli temelde olması çelişki ve uzaklıkları ifade etmekteydi. Milli esasa dayanmayan iki partiden biri Demokratik Parti, diğeri ise Yugoslav Komünist Partisi idi. 1920'de yapılan seçimleri Demokratik Parti kazanmış, Sırp milliyetçisi olan Sırbistan Radikal Halk Partisi ikinci ve Yugoslav Komünist Partisi ise seçimden üçüncü çıkmıştır. Demokratik Parti zamanla Sırp milliyetçiliğinin ağır bastığı bir konuma gelmiş ve Sırp 1921'den itibaren idari anlamda egemen unsur olmuşlardır.⁴⁶ 28 Haziran 1921'de⁴⁷ Sırp egemenliğinin resmileştirildiği

⁴² Bora, a.g.e., s.40-41.

⁴³ Bora, a.g.e., s.40.

⁴⁴ Altan Deliorman, Yugoslavya'da Müslüman Türk'e Büyük Darbe, İstanbul, 1976, s.205-206.

⁴⁵ Popovic, a.g.e., s.224.

⁴⁶ Bora, a.g.e., s.43.

⁴⁷ Sırpların "Vidov Dan" dedikleri 28 Haziran günü, Ortaçağ Sırp İmparatorluğunu yıkan Kosova Savaşı'nın ve I.Dünya Savaşı'nın nedeni olan, Sırp genci Princip'in Avusturya veliahtını öldürmesinin yıldönümüdür. Bora, a.g.e., s.43.

anayasa taslağının kabulü ile kurucu unsur olan Sloven ve Hırvatların yanı sıra Karadağlılar, Müslüman gruplar (Boşnaklar, Arnavutlar ve Türkler) ve Makedonlar da sistemli bir biçimde adaletsiz uygulamalara maruz kaldılar.⁴⁸ Bu durum ülkede yaşayan çok sayıda Türk ve Müslüman'ı⁴⁹ Türkiye'ye göçe zorlayan sebeplerden biri olmuştur. Güney Sırbistan adını verdikleri Makedonya gibi önemli miktarda Türk'ün yaşadığı bölgedeki Türk ve Müslümanların tahliye hareketi Sırp milli patlaması nedeniyle on yıllarca sürmüştür. Bu bölgede yaşayan unsurlar ikinci sınıf muamelesine tabi tutulmuştur. Şehirli halkın yanında kırsal kesimdeki halk da bu göçlere iştirak etmek mecburiyetinde kalmıştır.⁵⁰

Ülkede var olan Sırp-Hırvat çekişmesi de Türklerin üzerindeki baskıyı dolaylı da olsa arttıran bir diğer unsur olmuştur. Hırvat Köylü Partisi lideri Stjepan Radiç bir Yugoslav Federasyonu içinde Hırvatistan'ın özerkliğini istemiştir. Hırvat milletvekilleri 1921 Anayasası da dahil olmak üzere Sırp'ların ön plana çıktığı hiçbir oluşumu kabul etmemişler ve bu çekişme Karadağlı bir milletvekilinin 20 Haziran 1928'de Radiç ve iki arkadaşını öldürmesiyle sonuçlanmıştır. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra, Hırvatlar federal bir sistem kurulmasını istemişler, fakat Kral I.Aleksandr bunu kabul etmeyip 9 Ocak 1929'da, parlamentoyu feshetmiş Vidovdan Anayasası'nı da yürürlükten kaldırmıştır. Bundan sonra Yugoslav tarihinde, Krallık Diktatörlüğü olarak adlandırılan dönem başlamıştır.⁵¹ İlk simgesel değişiklik, devletin artık "Yugoslavya" adını aldığına ilişkin açıklama olmuştur. Bu terim öncekinden daha üniter bir terim olmasının yanında Aleksandr'ın eski bölgesel kimlikleri haritadan silme amacını taşıyordu. Hatta bu amaçla Yugoslav topraklarının dokuz Banoniva'ya⁵² bölünmesini uygulamaya koydu. Bu yeni uygulama ne Hırvatları, ne de Müslümanları memnun etmiştir. Hatta bu kraliyet darbesiyle kolu kanadı kırılan Sırp siyasetçiler bile üzgündü.⁵³ Yugoslavya'daki bu ihtilâlin patlak vermesinin hemen öncesindeki mevcut durum Türk basınına da yansımış ve bu dönemde Sırbistan'dan

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bora, a.g.e., s.43-44.

⁴⁹ Türklerin yanı sıra sistematik devlet teröründen yılan binlerce Arnavut da Kosova'dan Türkiye'ye kaçmıştır. Popovic, a.g.e., s.226.; Bora, a.g.e., s.43.

⁵⁰ Popovic, a.g.e., s.226.

⁵¹ Castellan, a.g.e., s.428-429.

⁵² Bu amaçla daha önceleri Güney Sırbistan olarak adlandırılan Makedonya, Vardar Banlığı olarak değiştirilmiştir. Noel Malcolm, Bosna, İstanbul, 1999, s.271-272.

⁵³ Malcolm, a.g.e., s. 271-272.

trenlerin rahatça hareket edemediği, gazetelerin basılmadığı, Sırbistan'a telgrafların kabul edilmediği yönünde malumatlar alınmıştır.⁵⁴

Kral'ın 1934'te Fransa'da Ustaşa örgütünden bir Hırvat tarafından öldürülmesinden sonra Sırp-Hırvat çatışması şiddetlenerek II.Dünya Savaşının başlangıç günlerine kadar devam etmiştir. Savaş başlamadan altı gün önce varılan anlaşma ile Hırvatistan'ın Dalmaçya ile birleştirilmiş ayrı bir banlık olarak kurulması kararlaştırılmıştır.⁵⁵

Yugoslavya, 1935 Mayısı ile 1939 Şubatı arasında, Sırlar, Slovenler ve Bosna Müslümanlarının meydana getirdiği ve Milan Stoyadinoviç'in lideri bulunduğu Yugoslav Radikal Birliği Partisi'nin diktatörlüğü altında yaşadı. Muhalefette ise Vlasko Maçek'in Hırvat Köylü Partisi bulunuyordu. 1939'da Hırvat muhalefeti güçlü bir hale gelince Stoyadinoviç istifa etmiş, böylece Hırvatlar kültürel ve ekonomik alanda geniş bir muhtariyet elde etmişlerdir.⁵⁶

Krallık dönemi Yugoslavya'sında ülke nüfusunun çok çeşitli unsurlardan oluşması, bu unsurlardan özellikle Sırp ve Hırvatların birbirleriyle sürekli mücadelesi sırasında ülkedeki diğer toplulukları dışlamaları sürekli bir kargaşa ortamı yaratmıştır. Ülkede egemen unsur haline gelen Sırlar, karışıklıkları önlemek yerine, kurucu unsurlar arasında yer almayan ve özellikle toprak sahibi olan unsurların ellerinden bu toprakları almak için yeni uygulamalar ve yasalar oluşturmuş, eğitim ve kültür alanında çeşitli baskılar uygulayarak diğer toplulukların milli varlıklarını devam etmelerine engel olmuş ve bütün bunlar mevcut gerginliği daha da tırmandırmıştır. Bu şekilde adaletsiz uygulamalara maruz kalan bir çok Müslüman-Türk de Türkiye'ye göç etmiştir.

11. 1923-1940 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Göçler

110. Göçlerin Sebepleri

Türkiye, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, biri siyasal, diğeri sosyo-kültürel iki yeni dönüşüm, oluşum ve bütünleşme sürecine girmiştir. Bunlardan siyasal olanı, Türkiye'deki

⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 5 Kanunisanı 1929, s.1.

⁵⁵ Castellan, a.g.e., s.430.

⁵⁶ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995, İstanbul, 1995, s.183.

tüm toplumun “ulus”, devletin ise “ulus-devlet” olgusuna kavuşmasıdır. “Sosyo-kültürel” süreç ise, Türkiye ve Türkiye dışından aynı kültür unsurlarının veya kalıplarının taşıyıcısı olan grupların ümmet esasından çıkarak “Türk” esasında “kültürün ortaklığına dayalı millet” olgusuna kavuşmasıdır. Diğer bir ifadeyle “ulus” Türk vatandaşı olan insanların tamamı, “ulus-devlet” Türkiye Cumhuriyeti devleti, “millet” ise Türk vatandaşı olsun olmasın, Türkiye’de yaşasın-yaşamassın, kısaca “ulus” içinde ve “ulus-devlet üzerinde bulunsun-bulunmasın Türkiye’deki ve Türkiye dışındaki⁵⁷ grupların bütünüdür.⁵⁸ Bu unsurlar dikkate alındığında Türkiye, 1923’ten itibaren gelen göçmenlerin çokluğu sebebiyle göçmen “alan” veya “kabul eden” bir memleket görüntüsü çizmiştir.⁵⁹

Türkiye’de Cumhuriyet ilan edildikten sonra Yugoslavya’daki Türklerin Türkiye’ye göçünün başlıca faktörleri, Balkan Savaşları ve I.Dünya Savaşı dönemindeki faktörlerden pek farklılık arz etmemektedir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının takip ettiği etnik temizlik hareketi bölgedeki azınlık unsurlara siyasî, dinî, kültürel ve en önemlisi de iktisadî baskı şeklinde uygulanmıştır. Neticede bir çok Türk çareyi, asırlardır yaşadıkları bu topraklardan kaçmakta ve yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti’nde her şeye yeniden başlamakta bulmuştur.

Yugoslavya’dan göçte dönemlere göre ağır basan faktörler olmuştur. Bunlar bazen iktisadî, bazen siyasî, bazen dinî ve milli faktörler olarak karşımıza çıkmıştır. Fakat iki savaş arası dönemde Yugoslavya’dan Türkiye’ye göç Balkan Savaşları sırasında olduğu gibi kitlesel değil, çoğu zaman tek tek veya birkaç ailenin göçü şeklinde olmuştur. Buna rağmen toplamda azımsanamayacak bir çoğunluktadır.⁶⁰

⁵⁷ İskân Kanunu’nun 3. maddesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bu konudaki anlayışını açıkça ortaya koymaktadır. İskân Kanunu’nun 3. maddesi: “Türkiye’de yerleşmek maksadıyla dışarıdan, münferiden veya müctemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskun veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk Kültürüne bağlı meskun kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekaletinin emri ile kabul olurlar...” Düstur, Tertip 3, Cilt 15, İstanbul, 1934, s.1156-1157. Bkz. Ek-1.

⁵⁸ Halim Çavuşoğlu, Bursa’da Yerleşik Yugoslavya-Makedonya Türklerinin Sosyo-kültürel Yapısı ve Sosyal Bütünleşme Durumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, s.5.

⁵⁹ Cevat Geray, Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı 1923-1961, Ankara, 1962, s.7.

⁶⁰ Bu dönemde Yugoslavya’dan gelen göçmen sayısı Yunanistan ve Bulgaristan’dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. İstatistiki bilgi için bkz. Geray, a.g.e., s.11. ; Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İskan Şube Müdürlüğü, 1923-1998 Yılları Arasında Dış Ülkelerden Gelen Göçmenlerin Yıl Ülke Aile ve Nüfuslarını Gösterir Liste. Bkz. Ek-2.

Yugoslavya'daki Türk nüfusun azaltılması hedefine uzun vadeli bir politika takip edilerek varılmıştır.⁶¹ Böylece çeşitli idarî uygulamalar bahane edilerek iktisadî , siyasî ve kültürel yönden çökertilen Türklerin göçü hızlandırılmıştır.

1100. İktisadî Sebepler

Krallığın ilk yıllarında (1919), yapılan toprak reformu ülkedeki büyük toprak sahiplerine darbe indirmiştir. Genellikle toprağa bağlı yaşayan Türkler de bu reformdan olumsuz bir şekilde etkilenmişlerdir. Bu durum göç etmelerinin nedenlerinden birini teşkil etmiştir.⁶²

1929 yılındaki "Büyük Kriz" tarım gelirlerine dayalı ülkeyi bir kamçı gibi vurmıştır. Tarım gelirlerinin azalmasıyla 1929-1933 arasında halkın dörtte üçünün alım gücü sıfıra inmiştir.⁶³ Yugoslavya'da yaşayan Türklerin çoğunun geçimini tarım oluşturduğu dikkate alındığında en büyük zararı yine Türk ve Müslüman unsur görmüştür. 1931'de çıkarılan Ziraî İslahat Kanunu (Agrar Reforması)⁶⁴ siyasî bakımdan çökmüş olan Türklüğün ekonomik yönden de yıkılması neticesini doğurmuştur. Krallığın ilk döneminde Türkler, Makedonya'da demografik olarak nüfusun çoğunluğunu teşkil ettikleri gibi, toprakların da yarısından fazlasına sahiptiler. İşte arazi ve çiftliklerden oluşan bu toprakların büyük kısmı söz konusu kanun ile bedelsiz olarak istimlak edilmiş, böylece Türk olmayan etnik unsurların eline geçmesi sağlanmıştır.⁶⁵ Bu ziraî ıslahat çerçevesinde arazi, çiftlik ve üzerindeki emlaklarını kaybeden Türkler'in büyük kısmı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.⁶⁶ Kanun sadece Bosna-Hersek, Makedonya, Kosova ve civarındaki bir kısım havalide tatbik edilmekteydi. Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya gibi Hıristiyan unsurun yaşadığı bölgeler, kanun tatbikatının dışında bırakıldı.⁶⁷ Bundan da kanunun amacı açıkça anlaşılmaktaydı. Müslüman unsurun elindeki topraklar yazılı belgelere bile

⁶¹ Deliorman, a.g.e., s.246.

⁶² Deliorman, a.g.e., s.205-206.

⁶³ Castellan, a.g.e., s.432.

⁶⁴ Agrar Reforması adıyla anılan toprak reformu Makedonya, Kosova ve Güney Sırbistan havalisi için 5.12.1931'de çıkarılan bir kanunla tatbikata konuldu. Bu kanun daha sonra 24.6.1933 tarihli kanunla ve bunlara ek çeşitli nizamnamelerle tadil edildi. (Deliorman, a.g.e., s.208-209.)

⁶⁵ Ziraî Reform adı altında özellikle Makedonya ve Kosova'daki Türklerin toprakları ellerinden alınmış, Sırbistan'dan ve Karadağ'dan getirilen Hıristiyan köylülere dağıtılmıştır. (Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Dış Türkler Konusundaki Raporu, İstanbul, 1974, s.8.)

⁶⁶ Çavuşoğlu, a.g.e., s.130.

⁶⁷ Deliorman, a.g.e., s.209. Söz konusu reform ilkedeki ekonomik krizi iyice arttırmış, Hırvatistan ve Slovenya'da da olaylara neden olmuştur. (Castellan, a.g.e., s.429.)

dayandırılmadan, sözde şahitlerle bedelsiz olarak Hıristiyan unsurlara verilmiştir. Bununla birlikte özellikle Üsküp'te çeşitli sefahat yuvaları çoğaltılmış, böylece Türklerin paralarını buralarda sarf etmeleri adeta teşvik edilmiştir. Ayrıca Türklerin iş çevirmeleri için Yugoslavya bankaları Türklere kredi vermezlerdi. Türklerden tüccar yoktu. Sonraları ihtiyaç duyulan bazı sahalarda Türklerden sanatkarlar yetişmiştir.⁶⁸ Bütün bunlar Türklerin iktisadî yönden çökertilmesi amacıyla bilinçli olarak uygulanan politikalarıdır. Neticede ekonomik yönden çökertilmiş olan Türklerin bir kısmı göç etmek zorunda kalmıştır.

1936-1937 dünya ekonomik bunalımının kendilerini sarstığı Yugoslavya Türklerinin yeni imkanlar bulmak için Türkiye'ye gitme arzuları doğmuştur.⁶⁹ Böylece 1936 yılında ikinci göç başlamıştır.⁷⁰ II.Dünya Savaşına kadar iktisadî sebeplerle Türkiye'ye göç devam etmiştir.

Yugoslavya'da yaşayan Türklere uygulanan ekonomik baskıların yanında kültürel ve dinî baskıların da zaman zaman şiddetlenmesi, Türklerin göç etmelerinin temel sebeplerinden birini teşkil etmiştir.

1101. Sosyal ve Kültürel Sebepler

Krallık döneminde Yugoslavya'daki Türklere eğitim ve kültür alanında da baskılar yapılmıştır. Türklere seçme, seçilme ve kendi dilinde eğitim özgürlüğü gibi haklar verilmesine karşılık 1923'ten itibaren krallığın baskıcı politikaları neticesinde uygulanmamıştır. Krallık bununla birlikte bu bölgedeki Türklerin Atatürk İlke ve İnkılâpları'nın etkisi altına girmesinden duyduğu endişeden dolayı ve milli birliğin oluşmaması için 1928'de Türkiye'de kabul edilen Latin alfabesinin kullanımını da engellemiştir. Elbette bu da bölgedeki Türkleri son derece olumsuz etkilemiştir.⁷¹

Krallık döneminde Makedonya'da kalan 350 bin Türk, kendi ana dilinde eğitim ve öğrenim hakkından mahrum kalmıştır. Makedonya Türkleri sadece dört yıllık ilkokulda Sırpça eğitim görme hakkına sahip idiler. Lise ve yüksek öğrenim görmek için maddi

⁶⁸ A.g.r., s.8.

⁶⁹ Amiran Kurtkan Bilgiseven, Yugoslavya'da Türk Kültürü, İstanbul, 1987, s. 60.

⁷⁰ Emel Osmançavuşoğlu Oktay, Çözülemeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri, Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı, Derleyen: Erhan TÜRBEDAR, Ankara, 2003, s.135-136.

⁷¹ Oktay, a.g.m., s.135.

imkanları iyi olan Türk talebeleri Türkiye Cumhuriyeti'ne veya bazı Avrupa devletlerine gitmek zorunda kalmışlardır. Fakat çoğu hiçbir zaman geri dönmemiştir.⁷²

Sırp hakimiyeti Türk çocuklarının okuyup kültür ve diploma sahibi olmasını istemiyordu. Çünkü yetişmiş gençler mevki sahibi oldukları takdirde kendi topluluklarının menfaatleri için çalışacaklar, Sırp baskısının devamına engel teşkil edeceklerdi. Bu sebepledir ki 1920-1925 yılları arasında Belgrad Üniversitesi'nde hukuk tahsili yapan sadece tek bir Türk bulunmaktaydı. Eğitim sorununu kendi imkanlarıyla çözmeye çalışan Türkler, vakıflar aracılığıyla okuyan gençlere çeşitli burslar vererek mezun olana kadar yardımda bulunmuştur. Fakat mezun olunduktan sonra yeni bir sorun ortaya çıkmıştır: İşsizlik. Sırp, Hırvat, Karadağlı ve Makedonyalı Hıristiyan gençlere mezun olur olmaz devletin her türlü makamlarında iş imkanı sağlanmış, oysa üniversiteyi başarılı bir şekilde bitirmiş Türk gençlerine tüm memuriyet kapıları kapatılmıştır.⁷³ Böylece iktisadî ve psikolojik yönden çökertilen Türklerin göç etmesi adeta teşvik edilmeye ve hızlandırılmaya çalışılmıştır.

Krallık Yugoslavya'sında Türkler arasında milliyetçiliğin gelişmemesi için de azami özen gösterilmiştir. Bu amaçla Türkleri Müslüman mefhumu içinde görmekte fayda mülâhaza edilmiştir. 1929'da ilan edilen "Altı Ocak Diktatörlüğü" ile her türlü siyasî ve dolayısıyla kültürel faaliyet yasaklanmış, son derece sınırlı olan hak ve özgürlükler askıya alınmıştır. Siyasî partiler ve Türkçe yayınlanan tüm gazeteler kapatılmıştır.⁷⁴ Türkiye'den kaçan Yüzellilikler himaye edilmiş, Müslüman Türklerin buldukları bölgelere cahil hocaların idare ettikleri sübyan mektepleri açılmıştır.⁷⁵ Sırpların hakim olduğu dönemde 1940 yılına kadar eğitim dili Sırpça olmuştur. Bu dönemde Türk çocukların devam ettiği başlıca okullar, her biri dörder sınıf olan "Tefeyyüz" erkek okulu, "İrfan" kız okulu ve "Şefkat" kız sanat okuludur. Bu okullarda tüm dersler Sırpça okutulmuş, sadece haftada 2-3 saat Türkçe dersi verilmiştir. Sırpça eğitim "Büyük Kral Medresesi" ile "İsa Bey Medresesi"ne teşmil edilmiştir. Arap dilindeki eğitimin yanı sıra, 8 yıllık eğitimin ilk dört

⁷² Hamzaoğlu, a.g.e., s.322.

⁷³ Yugoslav mevzuatına göre çocuklarını okula göndermeyen velilere müeyyide uygulanırken Türk anababalara ceza takibinden şuurlu ve ısrarlı şekilde kaçınılmıştır. Adeta çocukların okumaması teşvik edilmiştir. Okullara muntazam devam eden Türk çocuklarına ise eğitimleri sırasında çeşitli güçlükler çıkarılmaktaydı. Hatta kimi zaman müfettiş telkini ve emri altında öğretmenler bilinçli olarak bazı ders notlarını düşük vermekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Deliorman, a.g.e., s.202-204.

⁷⁴ Oktay, a.g.m., s.135.

⁷⁵ A.g.r., s.8.

yılında yaklaşık 10 öğrenci ile yer aldıkları Aleksandr Medresesi, daha ziyade Sancak, Kosova ve Karadağ'daki Müslümanlar için kadro yetiştirmiş, öğrencilerin çoğu Arnavutlardan, öğretmenlerin çoğu ise Boşnaklardan oluşturulmuştur. İsa Bey Medresesindeki eğitim de genellikle Boşnak öğretmenler tarafından verilmiştir. Bu dönemde Türk çocuklarına Türkçe olarak hitap edilen tek eğitim kurumu, hükümetin göz yummasıyla hemen her kasabada ve köyde rastlanan “dinî mahalle okulları” niteliğindeki “sübyan okulları”dır. Bu okulların tümü II. Dünya Savaşı sırasında kapatılmıştır. Savaş sonrası kurulan Makedonya Federe Cumhuriyeti döneminde Tefeyyüz, İrfan, Şefkat okulları tekrar açılmış, Türkçe derslerinin sayısı artırılmış, Sırpa'nın yerini Makedonca almıştır. Olumlu bir gelişme olarak Türkçe dersler artık Türkiye'de olduğu gibi Latin harfleriyle verilmeye başlanmıştır. Medresenin açılmasına ise Makedonya Hükümeti tarafından gerek duyulmamıştır.⁷⁶

İki savaş arası dönemde Müslümanların ekonomik ve sosyal yaşamları üzerinde direkt etkisi olan iki noktadan biri tarım reformu, diğeri ise vakıfların durumudur. Tarım reformu toprak sahiplerine darbe vurmuş, bununla birlikte vakıf malları ise vakıf yönetiminin ademi merkezileştirilmesinden⁷⁷ zarar görmüştür. Toprak reformu ve vakıf mallarının müsaderesinin yarattığı olumsuzluklar 1930'da Arnavut ve Türklerin Milletler Cemiyeti'ne yaptıkları şikayetle de bariz olarak görülmektedir. Üsküp şehrindeki Gazi Mustafa Paşa Camii birinci dereceden bir yardım kuruluşu olup şehrin fakirlerine her gün düzenli olarak 200 ekmek dağıtmaktaydı. Fakat bu caminin idari vasisi olan Şevket Bey'in bütün mal varlığına el konulmuştur. Yine Üsküp'teki Burmalı Camii, cemaatin onayı alınmadan ve hiçbir tazminat ödenmeden istimlak edilmiş, yerine ise bir subay evi yaptırılmıştır. Ayrıca bazı camiler yakılmaya çalışılmış, bazı mezarlıklar da fidanlık yapımına tahsis edilmiştir.⁷⁸

1102. Siyasî Sebepler

Yugoslavya'daki Türkler siyasî açıdan da baskılara maruz kalmış bu da Türklerin birleşerek mücadele etme imkânını ortadan kaldırmıştır. Yugoslavya'daki Türkler

⁷⁶ Çavuşoğlu, a.g.e., s.133-134.

⁷⁷1930'a kadar biri Bosna için, diğeri ise (merkezi Üsküp'te) Makedonya ve Kosova için olmak üzere iki ayrı örgüt bulunmaktaydı. 1930 tarihli kraliyet hükmü uyarınca bütün Yugoslav Müslümanları tek bir Reis-ül Ulema ile tek bir konsey altında yerleştirilmiş ve Reis-ül Ulema'nın merkezi ise Belgrad'a taşınmıştı. Yeni tayin edilen Reis-ül Ulema ise bir Sırp yanlısıydı. (Malcolm, a.g.e., s.272-273.)

⁷⁸ Popoviç, a.g.e., s.240.

1920'lerde Müslümanlar tarafından kurulan "Cemiyet Partisi" etrafında toplanmışlardı. Fakat bu partinin ileri gelenleri Hırvat lider Stevan Radiç'i destekledikleri gerekçesiyle parti ve yayın organı kral tarafından dağıtılmıştır. Bundan sonra Makedonya Müslümanlarının siyasî bir teşekkülü olmamıştır.⁷⁹ Bu siyasî baskılar ve ikinci sınıf muamelenin de göçte etkisi vardır.

Yugoslavya'daki Türk ve Müslüman topluluklarının göçe yönelmelerine zemin oluşturan unsurlardan biri de Türkiye ile Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı arasındaki siyasî gerginliğin varlığıdır. İki ülke arasındaki siyasî gerginliğin kaynağı Lozan Barış Konferansı'na dayanmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın taraflarından biri olan Yugoslavya'nın barış anlaşmasını imzalamamış olmasından dolayı Türkiye ile Yugoslavya arasında devam eden savaş durumu 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da imzalanan Dostluk Antlaşması ile sona erdirilmiştir. Bu tarihten sonra ikili ilişkiler olumlu bir seyir takip etmeye başlamıştır.⁸⁰

1103. Diğer Sebepler

İki savaş arası dönemde Yugoslavya'dan Türklerin göç etme nedenleri arasında kimi zaman katliamlar da yer almıştır. 1924 yılında Demokrat Partinin iktidarı zamanında Plav ve Gusine civarında Şukoviç namı ile anılan katliamda Karadağlılar kadın erkek, çocuk demeden o bölgede yaşayan yüzlerce müslümanı katletmişlerdir. Yine aynı tarihlerde Priştine'de Nazmi Gafur adında halk tarafından çok sevilen bir milletvekili bir Sırp tarafından sokak ortasında öldürülmüştür.⁸¹

1930'ların sonlarına doğru Avrupa'da karışıklıklar baş göstermeye başlamış, Yugoslavya da bu karışıklık ortamından etkilenmiştir. Bu durum ülke içinde yaşayan Türk ve Müslüman unsurları sarsan bir diğer etken olmuştur.

Krallığın kuruluşundan 1930'lara kadar meydana gelen göçlerde siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel etkenler mevcuttur. Kurucu unsur içinde yer almamış olan Müslüman nüfus

⁷⁹ A.g.r., s.9.

⁸⁰ Hikmet Öksüz, "İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)", Atatürk Dergisi, Cilt III, Sayı 1 (2000), s.183-184.

⁸¹ A.g.r., s.9.

Sırp ve Hırvatlarca ikinci sınıf muamele görmüşler ve elbette Türkler de bundan nasibini almışlardır. Krallık döneminde özellikle Makedonya ve Kosova'daki Türk unsurun sahip olduğu toprak ve araziler çeşitli kanun ve uygulamalarla sistematik olarak ellerinden alınmıştır. Bunların dışında krallığın kuruluşundan itibaren varolan Sırp- Hırvat çekişmesi bu iki kesimin zararına olduğu kadar Müslüman ve Türk unsurların da zararına olmuştur. Siyasî kargaşaya ve ekonomik zorlamalara dayanamayan birçok Türk, göçe mecbur kalmıştır.

Krallık diktatörlüğünün ilân edildiği dönemde binlerce Türk göç etmek üzere hazırlanmıştır. Özellikle Güney Sırbistan'dan gelmek üzere hazırlanmış olan bu muhacirlerin sayısı 200.000 idi. Bunlar daha sonra kabile kabile yola çıkmışlardır. Bu muhacirler ve daha önce gelmiş olanlar Selânik yolu ile vapurla doğruca İzmir'e oradan Anadolu'nun çeşitli illerine sevk olunmuştur.⁸²

Resmî istatistiklere göre 1923-1949 yılları arasında Yugoslavya'dan gelen 1449 ailede 5.894 kişinin *iskanlı göçmen* olarak çeşitli illerde iskânı sağlanmıştır. Ayrıca aynı yıllar arasında 27.030 ailede 111.318 kişi de *serbest göçmen* olarak gelmiştir. 1949-1960 yılları arasında tamamı serbest göçmen olmak üzere toplam 151.889 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. 1923-1960 yılları arasında Yugoslavya'dan toplam 269.101 kişi gelmiştir.⁸³ Filiz Doğanay'a göre Cumhuriyet döneminde Yugoslavya'dan 77.431 aileye mensup olarak 305.158 kişi göç etmiştir. Bu ailelerden 1950 yılına kadar gelenlerden 14.494 kişi devlet tarafından iskân edilmiştir. Ailelerin diğer bölümü serbest göçmen olarak Türkiye'ye yerleşmişlerdir.⁸⁴ Barkan'a göre ise 1934-1949 yılları arasında Yugoslavya'dan 2.340 ailede 8.969 kişi gelmiştir.⁸⁵ Cevat Geray'a göre Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında, 1923-1933 yılları arasında, Yugoslavya'dan 108.179 kişi serbest göçmen olarak gelmiştir. 1923-1960 yılları arasında Yugoslavya'dan gelen 269.101 göçmenin tüm göçmenlere oranı %22,4'tür.⁸⁶ Bu bilgiler farklılık arz etse de var olan gerçek şudur ki: Bölgedeki Türk nüfus çeşitli sebeplerle göç etmek suretiyle azalmış veya azaltılmıştır.

⁸² Cumhuriyet, 5 Kanunisanı 1929, s.1.

⁸³ A.g.l.

⁸⁴ Filiz Doğanay, "Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi", www.genet.sitemynet.com/tarih34.htm

⁸⁵ Ömer Lütfü Barkan, "Türkiye'de Muhacir İskânı ve Bir Kolonizasyon Plânına Olan İhtiyaç", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası (Cilt X, No: 1-42'den Ayrı Basım), İstanbul, 1951, s.4.

⁸⁶ Geray, a.g.e., s.11.

Tablo: 3**1934-1941 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Sayısı**

Yıllar	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941
Hane	813	892	73	15	18	43	279	139
Nüfus	3.219	3.489	250	65	71	154	1.060	515

Kaynak: D.İ.E.Y., 1941, s.90.

111. Türkiye'nin Tutumu

Türkiye nüfus siyaseti açısından Cumhuriyetin ilk yıllarında *Türk soyundan veya Türk kültürüne bağlı* olan göçmenleri başka bir şart aramadan kabul etmiştir. Yugoslavya göçmenleri de Türkiye'de yerleşmek üzere kabul edilmiş ve bir kısmı çeşitli yardımlarla tarımsal yönden verimli bölgelerine iskân edilmiştir. Hükümetten yardım istemeyenler ise Türkiye'de istedikleri yerde iskân edilmiştir. Fakat göçün ardından göçmenlerin Yugoslavya'da kalan emlak ve arazi meselesi ortaya çıkmıştır.

Yugoslavya'daki Türklerin emlakı meselesi Türkiye ile Yugoslavya arasında en önemli sorunlardan biriydi. Türklere çıkarılan çeşitli müşkülâtlar neticesi emlak ve arazileri Yugoslav idarecilerce haksız sebeplerle haczediliyordu. 1929 yılında Belgrad elçiliğimizin birkaç kez yapmış olduğu başvurular sonuç vermiş ve Yugoslavya'daki Türk emlakı üzerinde mevcut olan haczin kaldırılacağı belirtilerek, emlak sahiplerinin haklarına kavuşabilmeleri için mülklerinin buldukları şehirlerdeki memurluklara müracaat etmeleri istenmiştir.⁸⁷ Bütün bunlara rağmen Yugoslavya'da Türklere karşı yapılan zulümler devam ettirilerek Türk ve Müslüman nüfusu ülkeden kaçırma politikası sürekli bir şekilde uygulanmıştır.⁸⁸ 1930'lu yıllarda "Cita Turzi Azia" (Türkler Asya'ya) şarkıları söylenmiştir.⁸⁹

Türklerin malını mülkünü bırakarak göç etmek zorunda kalması sonucunda Türkiye, Yugoslavya nezdinde göçmenlerin bölgede kalan arazi, çiftlik ve emlakının tasfiyesi

⁸⁷ Cumhuriyet, 14 Haziran 1929, s.8.

⁸⁸ 1930'lu yıllarda Cita Turzi Azia (Türkler Asya'ya) şarkıları adeta parola halinde söylenmiştir. Sebahattin Zaim, "Türk Dünyasında Balkanlardan Hatıralar", Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı, Sayı 16 (1997), s.1763.

⁸⁹ Zaim, "Türk Dünyasında...", s.1763.

konusunu gündeme getirmiştir. Türkiye ile Yugoslavya arasında yapılan anlaşmaya göre Yugoslavya'dan göç etmiş olup orada kalan emlaklarını tasfiye için Yugoslavya'ya giden Türk vatandaşlarına verilen vizede orada 6 ay kalabilecekleri, gerektiğinde bu sürenin arttırılabileceği belirtilmekteydi. Fakat bu durum 1930'lu yıllarda değişik bir seyir almıştır.⁹⁰ Yugoslavya'da krallık diktatörlüğü Türklere bu konuda bazı müşkülâtlar çıkarmaktaydı. Bunlar iki tarzda tecelli etmekteydi:

1- Emlakını tasfiye için Yugoslavya'ya gideceklerin pasaportlarındaki kayıt üzerine 6 ay vize vermesi gerekirken Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı ile Belgrad Elçiliğimiz arasındaki anlaşma hükümlerine aykırı olarak Yugoslavya'nın İstanbul Başkonsolosu istediğine 6 ay, istediğine ise 1 ay vize vermekteydi.

2- 6 ay vize alanlar Yugoslavya'ya gider gitmez pasaportlarının kayıt için müracaat ettiklerinde bazen vize müddetince ikamet müsaadesi almakta bazen de taşra memurları tarafından müşkülata maruz kalmaktaydı.

Söz konusu sorunun çözümü için Belgrad elçiliğimiz tarafından Yugoslavya Dışişleri nezdinde teşebbüste bulunmuş, Yugoslavya'daki mülklerini tasfiye için giden bu vatandaşlarımıza anlaşma hükümlerinin uygulanması istenmiştir. Yugoslav Hükümeti de vilayetlere gönderdiği bir emirname ile Türk vatandaşlarına mümkün olduğunca kolaylık gösterilmesi ve bunların vize müddetlerince ikametinin serbest bırakılması ve eğer o süre içinde mülklerini tasfiye edememişlerse bir sene daha ikametlerine müsaade edilmesi, bu sürenin de dolması halinde hükümete başvurup talimat talep edilmesi bildirilmiştir.⁹¹

Yugoslavya'daki Türklerin emlak meselelerinin halledilmesi ve gelecek göçmenlerin doğu illerinde iskânının kolay olması açısından kaç bin kişinin geleceği dönemin Hariciye Vekili tarafından dikkatle takip edilmekteydi. Başbakanlığa yazılmış olan telgrafta konu ile ilgili yapılan çalışmalar belirtilmekteydi.⁹²

⁹⁰ Yugoslavya'da yaşayan Türk vatandaşlarının ikamet konusunda uğradığı sert tedbirlerin kaldırılması isteği Türkiye tarafından Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Hükümetine bildirilerek durumun düzeltilmemesi halinde söz konusu ülke vatandaşlarına aynı durumun uygulanacağı belirtilmiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.), Muamelat Genel Müdürlüğü (M.G.M.), 030.10.0.0/250.691.7., Dosya: 432/5., 16.16.1927.

⁹¹ B.C.A., M.G.M., 30.10.0.0/250.691.18., D: 43216., 20.1.1930.

⁹² B.C.A., M.G.M., 030.10.0.0/250.691.23., D: 43221., 13.8.1930.

Başvekil Paşa Hazretleri,

Sırbistanla oradaki Türklerin Türkiye'ye hicreti hakkında bir itilaf akdi hususu oradaki emlak meselesinin halli hakkında Eylül nihayetine doğru derpiş edilen müzakereye raptedilmişti. Bu defaki emri devletleri üzerine vilaye-ti şarkiyede iskân edilmek üzere derhal birkaç bin Türkün buraya hicret halinde bırakacakları emvali gayri menkulelerinin süratle tasfiyesi için Yugoslavya Hükümetinin ne gibi kolaylık gösterebileceğini yahut gayri menkul malı yok veya varsa bile laşey kabilinden olarak derhal nakilleri ve vilayet-i şarkiyede iskânları kolay ve mümkün olmak üzere kaç bin kişi hazır bulunduğunun bildirilmesini Belgrad Elçiliğimizden rica ettim. Emri devletleri mucibince bu işi yakından takip edeceğim ve her safhasını ve gelecek cevapları derhal arz edeceğim...

Hariciye Vekili

Tevfik Rüştü

Yugoslavya ile Belgrad'da imzalanan (27 Kasım 1933) "Dostluk, Ademi Tecavüz, Adli Tesviye, Hakem ve Uzlaşma Muahedesi"ni takiben Ankara'da imzalanan (28 Kasım 1933) "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Krallığı Arasındaki Müttekabil Mutalebatın Tesviyesine Müteallik İtilâfname" sayesinde mesele çözüme bağlanmıştır. Bu çerçevede iki taraf vatandaşlarının bir diğer ülkenin sınırları içinde bulunan malvarlıkları kararlaştırılmış, imzalanan emlak anlaşmasına göre Yugoslavya'da mal bırakmış olan göçmenlerin zararlarının ödenmesi yönündeki istekleri 1934 yılında daha da artmıştı. Kendilerine verilmiş olan beyannamelerin doğruluğu Belgrad Elçiliğimizce bir komisyon kurularak araştırılmıştı. Yugoslavya'da bırakılmış malların kıymetleri ile bunların ödenmesi karşılığı olarak itilâfnameye göre alınacak para arasında büyük fark olması ve bu farkı giderecek başka mal bulunmaması, fakat alacaklıların ve alacaklarının bilinmesi için Vekalet Millî Emlak Müdürü ile Hariciye, Adliye Vekilliklerince ve Tapu Umum Müdürlüğü'nce seçilecek temsilcilerden oluşan bir komisyon kurulması ve itilâfname hükümlerinin bu komisyon tarafından çevrilmesi ile ilgili 24.1.1935'te bir kararname çıkarılmıştır.⁹³ Bu kararnameye 21.11.1935'te çıkarılan ek bir kararname ile Yugoslavya'da mal bırakmış olan Türklerin mallarına karşılık alınarak % 3,1/4 faizle İş Bankası'na konulmuş olan 17 milyon dinar karşılığı 476.522.60 liranın, alacaklıların tayin ve tespiti, tevziatın yapılması vazifesi ile görevlendirilmiş olan komisyonun emrine

⁹³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.), Bakanlar Kurulu Kararları (B.K.K.), 030.18.01.02/51.5.16., Sayı: 2/1899., 24.1.1935.

verilmesi, ayrıca Hariciye Vekaleti'nden gönderilen dosyaları düzenleyen ve maaşı bu paranın faizinden verilmek üzere 70 lira ücretle çalıştırılan katibin de dağıtım sonuna kadar göreve devam etmesi, komisyonca yapılacak masrafların da bu paranın faizinden karşılanması kararlaştırılmıştır.⁹⁴ Türk tarafının lehine ortaya çıkan 476.522.60 TL fark Yugoslavya tarafından Türk makamlarına ödendiği halde malvarlıklarının sahipleri olarak Yugoslavya tarafından teslim edilen listelerde belirtilen malvarlığı sahiplerini tespit etmenin mümkün olmadığı gerekçesiyle, bu para asıl sahipleri yerine Kızılay'a bağışlanmıştır.⁹⁵

Daha sonraki dönemlerde de bazı anlaşmalar imzalanarak Yugoslavya'daki Türk unsurun hakları garanti altına alınmaya çalışılmıştır.⁹⁶ Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Krallığı arasında 28 Teşrinievvel 1936 tarihli ikamet mukavelenamesi imzalanarak iki ülke vatandaşlarının ikamet sorunları giderilmeye çalışılmıştır. Mukavelenamenin 2. maddesinde taraflardan her birinin tebaası ikamet hakkını haiz olacak ve ülkede mevcut olan kanun ve nizamlar çerçevesinde serbestçe gidip gelme ve dolaşma hakkına sahip olacaktı. Yine 3. madde ile ise taraflardan her birinin tebaası diğerinin ülkesinde menkul, gayrimenkul her nevi emvali memleketin kanunları çerçevesinde alım, satım, hibe, devir ve ferah, evlenme, vasiyet ve veraset tarikle veya diğer her suretle emvali mezkure üzerinde serbestçe hakkı tasarrufları oluyordu. Böyle bir durumda mevcut olan vergi ve resim ahkamı uygulanacaktı. Anlaşmanın 7. maddesi ise : *"Menfaati ammeye müstenid olduğu kanunen mütehakkak bir sebep bulunmadıkça ve tebaai mahalliyeye verilen tazminat verilmedikçe akid taraflardan birinin tebaasının diğer tarafın arazisinde emvali istimplak veya muvakkaten olsun mallarındaki hakkı intifalarından mahrum edilmeyeceklerdir. Evvelce ilân edilmedikçe hiçbir istimplak muamelesi yapılmayacaktır."*⁹⁷ şeklindeydi. Gerek bu anlaşmanın imzalanmasından önce ve gerekse sonra Yugoslavya'daki Türklerin ev ve arazileri zorla ellerinden alınmıştır. Kısacası Yugoslav idareciler veya yerel yöneticilerinin imzalanmış anlaşmalara bile riayet etmediği dönemler olmuştur.

⁹⁴ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/59.88.18., S: 2/3572., Ek: 136-53., 21.11.1935.

⁹⁵ Çavuşoğlu, a.g.e., s.130-131.

⁹⁶ 1950 yılında Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında "Yugoslavya'daki Türk Emlak ve menfaatlerinin Tazminine Müteallik Protokol ve Ekleri" imzalanmıştır. Düstur, Tertip 3, Cilt 31, Ankara, 1950, s.1760-1762. 1969 yılında ise Bakanlar Kurulunda *Türk Vatandaşlarına Ait Olup Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyetince Millileştirilmiş Bulunan Mal,Hak ve Menfaatlerin Tasfiyesi Hakkında Kanun* kabul edilmiştir. Düstur, Tertip 5, Cilt 8, Ankara, 1969, s.1688-1694.

⁹⁷ Düstur, Tertip 3, Cilt 17,1936, s.2-3.

Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler Türkiye'nin önderlik ettiği Balkan Antantı'nın kurulması sürecinde de devam etmiş ve olumlu bir seyir izlemiştir. Fakat ufukta beliren savaş ve kargaşa ortamı bu bölgedeki Türkler için yeni felaketlerin habercisi olmuştur. Bu dönemde Türkleri tahliye hareketi resmî belgelere de yansıtılmıştır. 7 Mart 1937'de Stojadinoviç'in kurduğu hükümete sunulmuş olan bir projede Güney Sırbistanlı 300 - 400.000 Müslümanın Türkiye'ye göç ettirilmesinden bahsedilmiştir.⁹⁸

Türkiye'deki yöneticiler özellikle 1938'den sonra Türkiye dışındaki Türklerle yeterince ilgilenmemiştir. Bunu fırsat bilen Yugoslav yöneticiler Türkleri Asya'ya gönderme politikasını yerine göre resmî veya gayr-i resmî, fakat millî bir politika olarak sürekli şekilde uygulamışlardır.⁹⁹

1930'lu yıllar Avrupa'da diktatörlerin başa geçtiği ve bu bölgedeki küçük devletlerin de bu durumdan etkilendiği ve geçici barış döneminin sona ermeye başladığı yıllardır. Özellikle Bulgaristan 1930'larda I.Dünya Savaşı'nın mağluplarından biri olarak revizyonist bir politika izlemeye ve Ayastefanos ile kendisine verilmiş olan Büyük Bulgaristan hayaliyle etrafında bulunan devletler için tehlike unsuru olmaya başlamıştır. Balkanlar'da emellerini gerçekleştirmek isteyen Bulgaristan bir süre Yugoslavya'ya yaklaşmış, ittifak teşebbüsünde dahi bulunmuştur. Aynı şekilde İtalya ve Arnavutluk gibi devletlerin başında bulunan diktatörlerin de revizyonist bir politika izlemeleri bölgedeki devletleri endişeye düşürmekte ve bir takım ittifakları gündeme getirmekteydi. Bütün bu gelişmelere Hitler Almanya'sının Avrupa'ya ve özellikle Balkanlar'a yaydığı korku eklenince revizyonistlere karşı anti-revizyonist cephenin de kendilerini muhtemel bir savaşa karşı koruma endişesi hakim olmuştur.

Balkanlar'da muhtemel bir Slav birliğinden¹⁰⁰ duyulan endişenin yanı sıra Almanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve İtalya revizyonizmine karşılık statükonun korunmasından yana olan Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı'nı

⁹⁸ Bu metin 1981'de Paris'te okunmuştur. Kosova olaylarından sonra Arnavutlar tarafından dağıtıldığı söylenmektedir. Popovic, a.g.e., s.289.

⁹⁹ Zaim, "Türk Dünyasında...", s.1763.

¹⁰⁰ Sözü edilen birlik Bulgar-Yugoslav birliğidir. Bulgaristan özellikle 1927'den sonra revizyonist bir politika izlemeye başlamış ve Yugoslavya'yı da yanına çekmek istemiştir. Oral Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965), Ankara, 1969, s. 10-11.

kurdular.¹⁰¹ Bu antant özellikle Bulgar revizyonizmine karşı kurulmuştur. Fakat 1936'dan itibaren Avrupa'da buhranların şiddetlenmesi ve Berlin-Roma Mihverinin ağır basmaya başlaması, Balkan Antantını da zayıflamaya götürmüştür. Bu dönemde Yugoslavya, Berlin-Roma Mihveri karşısında İtalya ve Bulgaristan'la anlaşma yoluna gitmiştir. Bulgar-Yugoslav anlaşmasının imzasından önce Yugoslavya diğer Balkan Antantı ortaklarının muvafakatini almışsa da Balkan Antantı birinci planda Bulgaristan'a yöneldiğine göre bu anlaşma Antantın ruhuna aykırı idi. Böylece antant 1939'da parçalanmıştır.¹⁰² Balkan devletleri arasında güvensizliğin olduğu bu dönemde Avrupa'da da yeni bir savaşın ilk emareleri belirmiş, Almanya 1939 Martında Çekoslovakya'yı ele geçirmiştir. Bu, doğrudan Balkanlara doğru yayılan bir Alman tehlikesi demektir. Alman orduları Avrupa'da hızla ilerlemeye başlamıştır. Diğer taraftan Balkan devletlerini bir bir yanına çekmek isteyen Hitler Yugoslavya ile de 25 Mart 1941'de anlaşma imzalamıştı. Fakat bu anlaşma Yugoslav generallerinden Simoviç tarafından bozulmuş, hatta Simoviç daha da ileri giderek Rusya ile bir anlaşma imzalamıştır. Bu gelişme Hitler'i Balkan seferi yapmaya mecbur etmiştir. 6 Nisan 1941 günü Yugoslavya'nın işgali başlamıştır.¹⁰³ Böylece siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel yönden çökertilmiş Türk nüfus yeni bir felaketle karşı karşıya kalmıştır. Bu savaşın en ağır faturasını savunmasız, sivil Müslüman-Türk nüfus ödemiştir. Gerek işgalcilerin, gerek işgale karşı direnen grupların ve gerekse bu savaşı fırsat bilen yerli Hıristiyan ahalinin baskı, zulüm ve katliamları sonucu yüzlerce Türk öldürülmüş veya yaşadıkları topraklardan sürülmüştür.

12. II.Dünya Savaşında ve Savaş Sonrasında Yugoslavya'dan Göçler

120. Göçlerin Sebepleri

II.Dünya Savaşında Balkanların hikayesini, faşizm ile komünizm arasındaki rekabet ve çatışmanın önce birincisi, sonra ikincisi lehine sonuçlandığı bir bölgenin hikayesi olarak sunabiliriz.¹⁰⁴ Savaştan önce, 1939 Şubat'ında Bükreş'teki Balkan Antantı konferansında

¹⁰¹ Sander, a.g.e., s. 9-14.

¹⁰² Armaoğlu, a.g.e., s.340.

¹⁰³ Armaoğlu, a.g.e., s.374.

¹⁰⁴ Sander, a.g.e., s. 15.

Türk Dışişleri bakanı, Almanya'nın Balkanlar için arz edeceği tehlikeye dikkati çekmiş, fakat o dönemde Balkan devlet adamlarını ikna edememiştir.¹⁰⁵

Savaş başlamadan önce Yugoslavya bir çok Balkan devleti gibi mihverin yanında yer almamış, batıya bağlılık geleneğini devam ettirmiştir.¹⁰⁶ İşte bu nedendir ki Hitler önderliğindeki Almanya'nın, 6 Nisan 1941 tarihinde Belgrad'ı bombalamak suretiyle başladığı işgal, 17 Nisanda Yugoslavya'nın teslim olmasıyla kısa bir sürede tamamlanmıştır. Hitler, Yugoslavya'yı peykleri arasında paylaşmış, Banat kısmını Macaristan'a, Makedonya'yı Bulgaristan'a ve Slovenya'yı da İtalya'ya vermiştir. Hırvatistan ise Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız olmuştur.¹⁰⁷ İşgal sırasında ülkede işgalcilere karşı çeşitli örgütler ortaya çıkmış ve çete savaşları başlatılmıştır. Bunlar arasında özellikle Mihailoviç¹⁰⁸ ve Tito'nun¹⁰⁹ çeteleri işgale direnişte dikkat çekmiştir.¹¹⁰

1200. Savaş Sırasında Yapılan Göçlerin Sebepleri

12000. Mihailoviç ve Tito Birliklerinin Etkisi

Savaş esnasında Hırvat devletinin kurulmuş olması Hırvatlar için Sırlardan intikam alma fikrini de beraberinde getirmiştir. Fakat bu mücadelede yine en büyük zararı Müslüman-Türk unsur görmüştür. Çünkü Hırvatlar Sırlara karşı yaptıkları katliamları Müslümanlar yapmış gibi göstermişlerdir. Yapılan çirkin olayların suçunu Müslüman ahali üzerine yıkıp Sırlarla Müslümanlar arasındaki gerginlik arttırılmak istenmiştir. Hırvatların

¹⁰⁵ Sander, a.g.e., s. 16.

¹⁰⁶ Yılmaz Öztuna, Devletler ve Hanedanlar (Avrupa Devletleri), Cilt IV, Ankara, 1996, s.68.

¹⁰⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.374.

¹⁰⁸ Mihailoviç 1941'de Hersek'te Almanlara karşı direnişi başlatmıştır. Londra'da sürgünde olan kraliyet hükümeti tarafından harbiye nazırı tayin edilmiştir. Aşırı Sırp milliyetçisi olması, Hıvatları sevmemesi, komünist düşmanlığı, kralcı olmayanlara aşırı düşmanlık göstermesi gibi bir çok nedenden dolayı müttefikler tarafından bu görevinden azledilmiş, savaş sonrası Tito tarafından vatana ihanet suçuyla kurşuna dizdirilmiştir. Böylece krallık rejimi sona ermiştir. Öztuna, Devletler..., s.69.

¹⁰⁹ Tito bir Hırvat işçisiydi. 1915'te Avusturya-Macaristan ordusunda er olarak Ruslara karşı savaşırken esir düşmüş 1917'de Kızıl Ordu'ya katılmıştır. Komünizm için gerek Rusya'da gerekse Yugoslavya'da faaliyetlere katılmış ve kral tarafından 6 yıl hapse mahkum edilmiştir. 1937'de Yugoslav Komünist Partisi birinci sekreteri görevine gelmiştir. Hiçbir tahsili olmayan Tito, 1941'de Alman-İtalyan işgalinde çevresine topladığı kuvvetlerle dağlara çıkmış ve savaşmıştır. 1944'te Kızıl Ordu ile beraber Belgrad'a girmiştir. Kendini mareşal ilan etmiştir. 29.11.1945'te Cumhuriyeti ilan ederek krallığa son vermiştir. Öztuna, Devletler..., s.69.

¹¹⁰ Çavuşoğlu, a.g.e., s.119.

elinden kaçıp kurtulan Sırp lar dağdaki Mihailoviç'e sığınmakta ve Müslümanların saldırdığını belirtip intikam almak üzere harekete geçmekteydiler.

Mihailoviç'in hedefi Yugoslavya'da Sırp hegemonyasını yeniden tesis etmek, ayrıca sadece Almanları değil, Sırp olmayan bütün milletleri Sırbistan'dan atmaktı.¹¹¹ Böylece daima mevcut olan Sırp-Hırvat çatışması II.Dünya Savaşı sırasında Türk ve Müslümanlar için yeni felaketlerin başlangıcı olmuştur. Bu hesaplaşma sırasında Müslüman nüfusun katliam yolu ile azaltılması ve en azından göçe zorlanması her iki tarafın da işine gelmiştir.¹¹²

Savaş esnasında yapılan katliamlar ancak savaştan sonra kurulan mahkemelerde ortaya çıkmıştır. Bu mahkemelerde açıklanmış olan bir belgede savaş esnasında Mihailoviç şöyle diyordu: "*Müslümanların Türkiye'ye veya herhangi bir başka ülkeye göç ettirilmesi için daha şimdiden plân hazırlanması lazımdır. Buna kimse mani olmayacaktır. Dikkat ediniz görevimiz budur....*" Bu amaçla Yugoslavya'nın çeşitli bölgelerindeki Türkler katledilmiştir. Kendisine haber iletilen kral ise bunu yapanları tebrik etmiştir: "*Milletimizin iyiliği ve vatanımızın yeniden ihyası için sizin ve arkadaşlarınızın sarfettiği mesaiyi tasdik ve sitayişle tasvip ediyoruz. Benzer teşkilatı vatanımızın bütün köşelerine kadar genişletiniz.*" Türklerin topyekün imhası için Mihailoviç karargahından Çetnik birliklere tebliğ edilen yazıda ise şöyle denilmekteydi: "*Türkleri yavaş yavaş yok ediniz. Silahlarını bizim adamlarımız için alınız. Kraldan tebrik gelmiştir. Yakında bol miktarda para gönderilecektir.*"¹¹³

Türkleri toplu halde yok etme planı uygulamaya konulmuş ve Foça'da 16.000 kişi katledilmiştir. Çetniklerin bu şekilde halkı katletmeleri Almanları da rahatsız etmiş ve ikinci bir emre kadar ileri gidilmemesi birliklere bildirilmiştir.¹¹⁴

¹¹¹ Bora, a.g.e., s.52.

¹¹² Deliorman, a.g.e., s.113. Mihailoviç'in Çetnik kuvvetlerinin Hersek'te yaptığı katliam sonrası bir heyet Ankara'ya gelmiş ve dönemin Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşmüştür. Yugoslavya'dan gelen bu heyet sırf Türk oldukları için katliamlara maruz kaldıklarını, Türkiye'nin kendilerini himaye etmesini istemişler, fakat "*zamanın nezaketi*" dolayısıyla bu soydaşlarımıza yardımda bulunulamayacağı belirtilmiştir. Deliorman, a.g.e., s.129.

¹¹³ Deliorman, a.g.e., s. 116.

¹¹⁴ Savaş suçluları mahkemesinde Mihailoviç'e neden bu insanları öldürdüğü sorulmuş, o da "*Türk oldukları için*" cevabını vermiştir. Deliorman, a.g.e., s.140.

Mihailoviç ile Tito arasındaki mücadele savaş müddetince devam etmiş, bu mücadeleyi Tito kazanmıştır. Sırp milliyetçisi Mihailoviç'e karşılık Tito'nun savaş sonrası bütün unsurları kapsayan bir federasyon tarzından bahsedip vaatlerde bulunması diğer unsurları umutlandırmıştır. Bu nedenle Tito bir kurtarıcı gibi görülmüştür. Tito'nun asıl yüzü ise kısa sürede ortaya çıkmıştır. Kasım 1944'te Kırçevo ve Gostivar'ı ele geçiren Tito'nun birlikleri birçok Türk'ü çeşitli işkencelerden sonra öldürmüştür. Yabancı radyolardan iki buçuk ay sonra öğrenildiğine göre bu bölgelerde öldürülenlerin sayısı 19.000'e ulaşmıştır. Yenipazar'da ise öldürülen 5.000 kişiden yalnızca 20'ye yakını Hıristiyan, diğerleri ise Türktü. Yine 1945 yılı ilkbaharında İpek, Yakova, Gilan, Priştine ve Prizovik'ten toplanan 6.000 genç makineli tüfeklerle taranmıştır. Köylerden toplanan gençler kurşuna dizilmiş, köyler yağmalanmış, evler yakılıp yıkılmıştır. Ayrıca öldürülenlerin malları tamamiyle haczedilerek geride kalan çocukların sefaletine düşmesi hedeflenmiştir. Üstelik bu insanlar kızıl teşkilatın kara listesinde yer aldığı için daimi nezaret altında tutulmuştur.¹¹⁵

II.Dünya Savaşı süresince gerek Mihailoviç ve gerekse Tito'nun çeteleri Yugoslavya Türklerinden 250.000 kişinin ölümüne sebep olmuştur. Ayrıca savaş sırasında yapılan katliam ve saldırılar sonrası yüzlerce Türk de Türkiye'ye göç etmiştir. Deliorman'a göre savaş sırasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç edenlerin sayısı 1.825'tir.¹¹⁶ Devlet İstatistik Enstitüsü yıllığında ise 1940-1945 yılları arasında Yugoslavya'dan gelen göçmen miktarı 1.671 kişi olarak verilmektedir.¹¹⁷ De Vergottini'ye göre 1940-1945 yılları arasında Yugoslavya'dan toplam 1.641 kişi gelmiştir.¹¹⁸ Savaş yılları boyunca göç edenlerin sayısı diğer bir kaynakta ise yıllık ortalama 300 kişi olarak verilmiştir.¹¹⁹

Tablo: 4

1940-1945 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Sayısı

Yıllar	1940	1941	1942	1943	1944	1945	Toplam
Göçmenler	1.060	517	77	5	12	-	1.671

Kaynak: D.İ.E.Y., 1952, s.127.

¹¹⁵ Deliorman, a.g.e., s.150-165.

¹¹⁶ Deliorman, a.g.e., s.248.

¹¹⁷ Devlet İstatistik Enstitüsü Yıllığı, Cilt 21, Ankara, 1953, s.108.

¹¹⁸ M. De Vergottini, Göçmen Hareketleri, Çeviren: Nüzhet YALKUT, Ankara, 1949, s.57.

¹¹⁹ Ağanoğlu, a.g.e., s.320.

12001. Bulgar İşgalinin Etkisi

II.Dünya Savaşı yıllarında Makedonya'yı işgal eden Bulgarlar da bu bölgedeki Türklere zulüm ve baskılar yapmıştır. Bulgarlar Makedonya'da mülkî idareyi tesis ettikten sonra ilk olarak Sırların kuzeye sürülmesini, ikinci olarak ise bu bölgedeki Müslümanların darbe almasını hedeflemişlerdir. Müslümanların tasfiyesi yerli Bulgarlarca da desteklenmiştir. Türklere karşı uygulanan imha politikası¹²⁰ ile ilgili ilk yapılardan biri, Evkaf idaresinin Yugoslav Millî Bankası'nda bulunan 19 milyon dinarlık hesabına el konulmasıdır. Bunun dışında Türkçe ve Sırpça eserler Bulgar Millî Kütüphanesi'ne gönderilmiş, camiler depo olarak kullanılmıştır.¹²¹ Türklerin malları gasp edilmiş, Türk soyadlarına "-ov" eki getirilmiş, Türkçe eğitim görmeleri yasaklanmış ve katliamlarla bir çok Türk yok edilmiştir. Savaş esnasında Makedonya'da hayatını kaybedenlerin büyük bir çoğunluğunu Türkler oluşturmuştur. Şehit edilen Türkler arasında öğretmen, doktor, hoca, gazeteci, bilim adamı gibi münevverler de bulunmaktaydı.¹²²

1201. II. Dünya Savaşı Sonrası Göçlerin Sebepleri

Yugoslavya, 1944 sonbaharında işgalden kurtulmuştur. Ülkenin Sovyet desteği olmadan kendi kendini kurtaran muharip ülkelerden biri olması nedeniyle Tito, büyük bir itibara sahip olmuştur. Bulgarların bölgeden çekilişi ile bu kez benzer şeyleri Tito idaresindeki partizanlar yapmıştır. Bulgar ve Sırp zihniyeti Balkanlardan ayrılan her Türk'ü kendileri için kâr sayıyordu. 1944'te iktidara gelen komünist rejimin hedefi, Türkleri ananelerinden koparmak, dinlerini ortadan kaldırmak, bunun yerine komünistliği yerleştirip onları Slavlaştırmak, böylece Türkiye'den ve Türk aleminden koparmaktı.¹²³

Yugoslavya'da Kasım 1945'te yapılan genel seçimleri Halk Cephesi %90 oy oranı ile kazanmıştır. Sovyet modeline uygun bir anayasa hazırlanarak Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya'dan oluşan 6 federe devletin kapsadığı "Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti" kurulmuştur.

¹²⁰ Makedonya'da savaş sabahı Türkler kapılarında Almanca ve Bulgarca yazılan "*Burası Bulgar evidir.*" yazısını gördüler. Türklere: "*Artık burada yaşayamazsınız defolun.*" deniliyordu. Deliorman, a.g.e., s.173.

¹²¹ Deliorman, a.g.e., s.175.

¹²² Hamzaoğlu, a.g.e., s.322.

¹²³ Ahmet Cebeci, "Balkanlarda Türkcülük Hareketleri", *Türk Kültürü*, Sayı 311 (Mart 1989), s.135.

II.Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Yugoslavya idarecileri Türklere, kültürel, dinî, iktisadî ve siyasî baskılar yapmışlardır. Bu baskılar neticesinde on binlerce Türk Türkiye'ye göç etmiştir.¹²⁴

Savaş yıllarından sonra kurulan Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti komünist idareyi hakim kılmaya çalıştığı yıllarda, Tito rejimi propaganda amaçlı olarak komünizmin başarısızlığı olarak görüleceği ve rejimin iç durumu hakkında göç edenlerin bilgi vermesi korkusu sebeplerinden, göçe izin vermek istememiştir. Yeni yönetim döneminde de Yugoslavya Türkleri'nin göç etmesinde birçok sebep bulunmaktadır.¹²⁵

Yugoslavya yönetiminin 1948 Haziranında Kominform'dan “sapkıncılık” ve “milliyetçilik” suçlaması ile çıkarılması sonucu Sovyet tehditlerine karşı direnen yöneticiler partiyi ve orduyu tasfiye etmişlerdir. Tito Yugoslavyası yüzünü Batıya dönmüş, Batı tarafından sağlanan ekonomik yardımlardan yararlanmıştı. Bu arada ülke içinde “öz yönetim” sistemini kurmuştur. Fakat sonuç felaket bir ekonomik durum, yüksek işsizlik, mahalli milliyetçilikle ilgili problemler olmuştur.¹²⁶ Yugoslavya'nın Kominform'dan ihracı ile dış politikasında da değişiklikler meydana gelmiştir. Daha önce ayrı kutuplarda bulunan Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler bu gelişmeden sonra normalleşme dönemine girmiştir. Yugoslavya'nın uyguladığı yeni politikalar Türklere az da olsa bir özgürlük ortamı yaratmış, fakat 1953 sonrası göçü engelleyememiştir.

12010. İktisadî Sebepler

Yugoslavya'da komünist yönetimin kurulmasından sonra Türkler yine baskılara maruz kalmışlardır. Komünistlerin zenginlerin mallarına karşı giriştiği müsadere en fazla zararı Türkler görmüştür. Söz konusu müsadere işi mahallî idarelerce yapıldığından Hıristiyanlar Türklere diğer unsurlardan daha adaletsiz davranmışlardır.¹²⁷ Şehirli zengin ahalinin bir kısmı zaten evvelce Türkiye'ye göç etmişti. Kalanların ise %60'ı toprak

¹²⁴ Hamzaoğlu, a.g.e., s.45.

¹²⁵ Ağanoğlu, a.g.e., s.320-321.

¹²⁶ Popovic, a.g.e., 245.

¹²⁷ 1959 yılında Belgrad'a giden Türk heyeti toprak reformunun tatbikindeki haksızlıklarla ilgili şikayetlerini bildirmiştir. Bu şikayetler reformun Müslüman olmayan bölgelerde uygulanmadığı, Türklerin arazilerinin bir senelik mahsullerinin onda biri bedelinde istimlak edilirken Hıristiyanların elindeki taşlık, çorak araziye ise yüksek fiyatlar verilerek istimlak edildiği yönündeydi. Haksızlıkların telafi edileceği sözü verilmiş ama hiçbir girişimde bulunulmamıştır. Deliorman, a.g.e., s.214.

sahibiydi. Yeni yönetimin 100 dekardan fazla araziye el koyması kalanları da çok zor durumda bırakmıştır. Yine Türkleri iktisaden çökertme amaçlı bir diğer uygulama ise tarım sektöründe mecburi kotaların konulmasıdır. Zaten arazisi azaltılmış olan Türk çiftçisi yüksek tutulan kotalar karşısında tamamlayamadığı kotayı karaborsa fiyatı ile alıp hapse girmekten kurtulmaya çalışıyordu. Kendi ihtiyacını bile temin edebilecek kadar arazisi bulunmayan Türk çiftçisi borçlu çıkarılarak köylerini terke veya göçe zorlanmıştır.¹²⁸

1945 yılından 1950 yılına kadar Yugoslavya'daki sosyalizm sisteminde uygulanmış olan *mecburi kooperatifleşme* (Kolhoz sistemi), bir çok Türk köylüsü tarafından benimsenmemiş ve göçün sebeplerinden birini oluşturmuştur.¹²⁹

Baskı unsuru olması için Türkler için vergi sistemi de farklı tatbik edilmiştir. Göçe hazırlanan Türklerden defalarca vergi alınmıştır. Bunun dışında komünist rejim her türlü özel teşebbüs faaliyetini yasakladığından evvelce sanat, ziraat ve ticaretle meşgul olan Makedonya'daki Türkler yeni açılan devlet çiftliklerinde vasıfsız işçi olarak çalışmak zorunda kalmışlardır.¹³⁰

Uygulanan iktisadî baskılar arasında, ticaretin tahdid (sınırlamak) edilerek esnafın malının müsadere edilmesi, işçilere ideolojik ayırım yapılması, verginin takdire tabi oluşu sebebiyle Türklerin yüksek oranda vergiye tabi tutulması vs. yer almaktadır.¹³¹

Çeşitli baskılar sonucunda Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçün artması Yugoslav idarecilerin gönülden arzuladıkları bir gelişme olmuştur. Özellikle Makedonya'daki Türklerin göçlerinin hızlandırılması hedeflenmiştir. 1960'a kadar Yugoslavya'dan göç edenlerin sayısı 280 bini bulmuştur. Tarım reformu adı altında topraklar zapt edilmiş

¹²⁸ Sebahattin Zaim, "Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 19, 1958, s.437.

¹²⁹ Bilgiseven, a.g.e., s.90.

¹³⁰ Deliorman, a.g.e., s.236.

¹³¹ Ağanoglu, a.g.e., s.321. Yugoslavya'da hüküm süren vergi sisteminde başlıca gelir olan bina ve arazi vergileriydi. Yazısız işleyen bir programla tahsili edilen bu vergiler Türklerin zor durumda kalmasına neden olmuştur. Göç etmek üzere hazırlananlardan mükerrer vergiler alındığı gibi dedesine ait ödenmemiş olduğu iddia edilen vergilerin torunlarından tahsil edildiğine ilişkin örnekler de mevcuttur. Arazi vergisinde de benzer keyfi uygulamalar mevcuttu. Bir çok Türk aynı miktarda ve aynı vasıftaki arazileri için komşuları Slavlara nazaran bazen yüzde yüz oranında fazla vergiye tabi tutulmuştur. Zaim, "Son Yugoslav...", s.438-440.

ayrıca ustaca tanzim edilen nüfus ve iskân siyaseti ile Türk nüfus eritmeye çalışılmıştır.¹³²

12011. Sosyal ve Kültürel Sebepler

Komünistler rejime ve sisteme karşı halkı mukavemete sevk edebilecek bütün sosyal ve iktisadî bağları çözmeyi gaye edinmiştir.¹³³ Bu amaçla Türklere çeşitli alanlarda baskılar yapılmıştır.

Tito yönetimi özellikle İslam cemaatinin ileri gelenlerini imha ederek Müslüman birliğini bozmak ve zamanla onları kısmen yok etmek, kısmen de Sırp ve Hırvat yığınları arasında eriterek milliyetini ve dinini unutturmak siyasetini gütmüştür.¹³⁴ Tito yönetiminin çeşitli uygulamalarla Türkleri komünistleştirme¹³⁵, Slavlar arasında asimile etme ve rejime karşı olduğu kesin olarak bilinenleri ise mahkum etme yada yok etme gibi hedefleri mevcut olmuştur. Bu amaçla Türk evlerinin mahremiyetine saygı duyulmayarak fazla evi ya da odası olanların ellerinden bu kısımlar bedelsiz olarak alınmış ve buralara *kiracı* adı altında Türk ve Müslüman olmayan komünist ajanlar yerleştirilmiştir. Ayrıca Türk kadınların ananevi ve mahalli kıyafetleri zorla değiştirilmiştir. Zorla yaptırılan evliliklerle Türklerin Slavlarla karışması ve dolayısıyla Slavlaştırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Uygulanan Slavlaştırma siyasetinin temelinde Makedonya'daki Müslüman Türklerin Arnavutlukla birleşmelerinden endişe duyulması yatmaktadır. Bu tehlike baş göstermeden Makedonya Türklerinin tasfiyesi veya sindirilmesi cihetine gidilmiştir¹³⁶.

1912-1945 yılları arasında Türk halkı sadece Sırp-Hırvat dilinde eğitimini sürdürürken 1945-1951 arasında ise genellikle Arnavut dilinde eğitim görmüşler ve birçoğu asimile

¹³² Memleket içinde bir bölgeden başka bölgeye mecburi nakiller görüntüde askeri amaçlıydı. Müslüman unsurların yaşadığı bölgelere Hristiyan topluluklar yerleştirilmiştir. Buna karşılık Müslümanlar ise Hristiyan unsurun yaşadığı bölgelere nakledilmiştir. Deliorman, a.g.e., s.245.

¹³³ Zaim, "Son Yugoslav..." , s.441.

¹³⁴ Özellikle 1948 yılında bölgeden alınan haberlere göre Müslüman Türklere yapılan mezalim son haddine varmıştı. Her ay sistematik olarak yüzlerce Müslüman yok edilmekte, çeşitli işkencelerle inletilmekteydi. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.), Başbakanlık Özel Kalem Genel Müdürlüğü (B.Ö.K.M.), 030.01/101.627.1, D:F11, 6.4.1948.

¹³⁵ Bu amaçla özellikle yeni nesiller hedef seçilmiştir. Gerek okul faaliyetleri içinde, gerek toplum hayatında gençleri komünist ruh ve zihniyetine alıştırmak için sistematik olarak çalışılmıştır. Çocukları için beliren bu tehlike bir çok Türk ailesinin göç etmesine neden olmuştur. Zaim, "Son Yugoslav..." , s.441-442.

¹³⁶ Zaim, "Türk Dünyasında ..." , s.1761.

olmuştur.¹³⁷ Rejimin ilk yıllarında Türkiye ile etkileşimin önlenmesi açısından da Türkiye radyolarının dinlenmesi yasaklanmıştır. Camiler kapatılmış, odun deposu, işyeri vb. haline getirilmiştir. Camiye gidenler tespit edilip işlerinden çıkarılmıştır. Din eğitimi veren mektepler ise kapatılmıştır.¹³⁸

Bu dönemde Yugoslavya'daki Türklerin sorunlarını Emekli büyükelçi Agah Aksel bir mektupla Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a aktarmıştır:¹³⁹

Çok Sayın Reisi Cumhur Hazretleri,

Mareşal Tito'nun zati devletlerine yapmış olduğu ziyaret esnasında vaki maruzatım üzerine lutfen göstermiş olduğumuz yüksek alakadan cesaret alarak bu defa da Yugoslavya'da bulunan zavallı ırkdaşlarımız hakkında almakta olduğum mektuplara istinaden maruzatta bulunmaya ve yüksek himaye ve alakamızı istirham ictisar ediyorum.

Belgrad'da vazifeye başladığım andan itibaren mikdarı yüzbin ile yüzymibin arasında olduğunu tahmin ettiğim bu ırkdaşlarımızın bilhassa Makedonya'da bulunanların acıklı ve feci durumları nazarı dikkatimi celp etmişti. Temaslarım ve tetkikatım bu zavallı ırkdaşlarımızın bir müddet daha oralarda aynı hayat şartları altında kalmaları halinde ya tenessur edip Slavlaşmaya veya yok olmaya ve kalabileceklerin de bugün Niş havalisinde tesadüf edildiği veçhile "tabirimi maruz görün" çingeneleşmeye mahkum olacakları kanaatini verdi.

Bundan başka zaruretler dolayısıyla orada mecburen kalmış bulunan birçok ailelerin bir kısım efradının muhtelif zamanlarda memleketimize gelmiş ve yerleşmiş ve bu suretle de ailelerin ikiye bölünmüş olduğunu müsaade ettim. Bittabi bu vaziyeti yazmış olduğum müteaddit raporlarla Hariciye Vekaletine bildirdim ve neticede bölünmüş olan ailelerin birleştirilmesi için Yugoslavya'daki ırkdaşlarımızdan bir kısmının "serbest göçmen" olarak ve hükümetten hiçbir yardım istemeyeceklerine dair Türkiye'deki akrabaları tarafından teahhütname verilmek şartıyla Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilmiştir. Diğer taraftan Yugoslavya Hükümetiyle bu hususta yaptığım temaslar ve görüşmeler sonunda bu gibilerin orada bırakmak mecburiyetinde olacakları cüzi miktarda malları ile ellerindeki paralarının nakli ve buna mümasil hususlar hakkında mutabakata varmış idim.

¹³⁷ Erhan Türbedar, Tarihte Değişen Siyasî ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri, Balkan Türkleri, Balkanlarda Türk Varlığı, Derleyen: Erhan TÜRBEDAR, Ankara, 2003, s.77.

¹³⁸ Zaim, "Son Yugoslav...", s.442.; Deliorman, a.g.e., s.257-258.

¹³⁹ B.C.A., B.Ö.K.M., 030.01/40.238.17., D: B1, 11.11.1955.

Bütün bunlar ve bu işe müteallik her husus vaktinde mufassal ve muvazzah raporlarla Hariciye Vekaletine bildirilmiş idi.

Bilahare şahsi ve şifahi maruzatım üzerine yüksek iradelerine ve başvekilimizin emirlerine binaen başvekalet müsteşarının riyasetinde bir komisyon kurulmuş ve bu zavalluların “serbest göçmen” gibi manasız ve her taфра zararlı bir sistemle değil doğrudan doğruya ve hükümetimizin yardımı ile memlekete nakillerinin tezekkürü ve tespiti tekrarr etmişti. İlk toplantısına iştirak ettiğim bu komisyonun hiç ileri bir adım atmadığını öğrendim.

Asırlarca Türk Milletinin sınır muhafızlığını yapmış olan ve hala Klaguzlu, Kara Halil obası, Çeşme Mahallesi, Yeni Mahalle, Sarıcalar, Pınarlı ve buna mümasil Türk adları taşıyan köylerde yaşayan ve gerek dil ve gerekse yaşayış ve giyiniş tarzlarını asla değiştirmemiş bulunan bu Yörüklerin ve halis Türklerin bugünkü hallerinin daha da kötüleşmekte olduğunu anlamakta olduğum ve büyük bir ümitle yazılmış olan feryatnamelerden öğreniyor ve bunu zati devletlerinin alakalarına arz ve yok olmaya mahkum bu çok muztarip Türk kitlesinin bir an evvel memlekete getirilip yerleştirilmesi ve ölümden ve sefaletten kurtarılması ve bu hususta fiiliyata geçilmesi hususunu rica ve istirham eder sonsuz tazimatımın kabulünü temenni ve niyaz ederim.

Emekli Belgrad Büyükelçisi

Agah AKSEL

12012. Siyasî Sebepler

120120. Yücel Olayı

Yugoslavya’da komünist rejime karşı Türkler kendi kendilerini idare ve hürriyet mücadelesine girmişlerdir. Ağır baskılar ve bu arada Arnavutlaştırma¹⁴⁰ gayretlerine maruz kalan Makedonyalı genç aydınlar hem tepki hem de savunma amaçlı olarak kendi aralarında teşkilatlanmışlardır.¹⁴¹ Komünizmin tehlikesi ve eğitim-kültür yolu ile

¹⁴⁰ II.Dünya Savaşı yıllarında Makedonya’nın batı kesimini İtalya işgal etmiş, daha sonra burayı Arnavutluk’un idaresine terk etmiştir. Arnavutluk ise bu kesimde nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Türklerin bütün temel hak ve özgürlüklerini esirgemmiştir. Türkçe okullar açılmasına izin vermemiş, bütün Türkleri nüfus defterlerine Arnavut olarak kaydettirmiş ve Arnavutça eğitim almaya zorlamıştır. Bu şekilde uygulanan Arnavutlaştırma politikası sonucu binlerce Türk Arnavutlaştırılmıştır. Hamzaoğlu, a.g.e., s.322.

¹⁴¹ Aynı dönemlerde Bulgaristan’daki Türkler de komünistleştirme ve Bulgarlaştırma politikalarına maruz kalmışlar ve benzer bir direniş teşkilatı oluşturmuşlardı. Fakat bu teşkilatın üyelerinin kaderi de Yücelcilerle aynı olmuştur. Ahmet Cebeci, “Balkanlarda Türkçülük Hareketleri”, Türk Kültürü, Sayı 311 (1989), s.138.

yabancılaştırma cereyanına tedbir almak zaruretine inanmış olan bu genç aydınlar, savaş devam ederken ilk olarak Üsküp Türk Konsoloslugu'na daha sonra Belgrad Türk Elçiliği'ne baş vurmuş ve gayelerini anlatmışlardır. Bu gruba daha sonra "Yücel"¹⁴² adı verilmiştir. Yücel tam olarak 1944 yılında Şuayip Aziz adında bir Türk aydın tarafından kurulmuştur. Teşkilatın yayın organı olarak 1944'te Birlik gazetesi yayınlanmaya başlanmıştır. Fakat komünistler kısa bir süre sonra bu gazeteye el koymuşlar ve zamanla komünistlerin Makedonya'daki yayın organı haline getirilmiştir. Teşkilatın içinden çıkan iki şahsın ihbarı sonucu Yücel teşkilatı üyeleri tutuklanmıştır. Teşkilatın amacının Yugoslavya aleyhinde casusluk¹⁴³ olduğu yakıştırmasıyla dört önderi¹⁴⁴ idam edilmiştir.¹⁴⁵ Gerçekleştirilen mahkeme ve idam süreci, bölge Türklerinin moralini derinden sarsmıştır. 1948 yılında cereyan eden mahkeme hoparlörler aracılığı ile bütün Üsküp'e dinletilerek Türklere karşı psikolojik savaş uygulanmıştır.¹⁴⁶ Bunların dışında cezalandırılan çok sayıda Türk olmuştur.

Çeşitli işkencelere maruz kalan tutuklu Türklerden cezası bitenlerden hayatta kalabilenlerin mal ve mülkleri müsadere edildiği gibi bunlara iş de verilmemiştir. Böylece bu şahıslar çareyi Türkiye'ye göç etmekte bulmuştur. Yücel teşkilatının imha edilişi sonrası yapılan baskılar sonucunda çeşitli yollarla varlıkları sömürülen birçok Türk ailesi Türkiye'ye göçe zorlanmıştır.¹⁴⁷ Bilgiseven, "dördüncü göç" olarak adlandırdığı fakat yıl aralığı vermediği göç hareketinde 500 bin civarında göçmenin, Yücel teşkilatının tasfiyesi

¹⁴² "Yücel Teşkilatı" Türklerin esaretten kurtarılıp şanlı tarihine uygun bir mevkiye yüceltilmesi gayesini güttüğü için bu adı almıştır. Zaim, "Türk Dünyasında...", s.1760. Yücel Teşkilatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. H.Yıldırım Ağanoğlu, Yücel Teşkilatı, İstanbul, 2003.

¹⁴³ Yugoslavya'daki Türk azınlığa mensup 17 kişi casusluk suçu ile Üsküp'te mahkemeye çıkarılmıştır. Resmi bir tebliğde eski Türk konsolosu Emin Gerçek'in casus şebekesini idare ettiği ileri sürülmüştür. 17 Türkün davası bir kısmının idam, bir kısmının ise ağır hapis cezalarına çarptırılması ile sonuçlanmış ve idam cezaları kurşuna dizilmek suretiyle hemen infaz edilmiştir. Bununla bağlantılı olarak Üsküp ve havalisinden binlerce Türk Sibiryaya sürülmüştür. Mahkeme esnasında düzenlenen mitingde katılmadıkları için 100 kadar Türk tutuklanmıştır. Ayrıca çok sayıda Türk de hiçbir mahkemeye sevk edilmeden öldürülmüştür. Yugoslavya'da bazı Türklerin öldürülmesi, konuya Emin Gerçek'in adının karışması ile ilgili dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak şunları söylemiştir: "..... bir nevi suikast oyunu tertip edilerek bazı Türklerin mahkemeye verildiği, bu arada konsoloslarımızdan birinin de isminin geçtiğini gazetelerde gördüm.Tarafımızdan herhangi bir teşebbüste bulunulmuş değildir." B.C.A., B.Ö.K.M., 030.01/101.627.1., D: F11, 6.4.1948.

¹⁴⁴ Bu önderlerden Şuayib Aziz (Yücel) El-Ezher Üniversitesi'nden mezun bir aydıdı. Ali Abdurrahman (Vardar) teşkilatın veznedarlığını yapmış köklü bir aileye mensuptu. Nazmi Öner (Yücel) Belgrad Hukuk Fakültesi mezunu bir aydıdı Adem Ali Adem (Raştak) de sevilen bir şahıstı. Bu dört şahıs 1948'de bir hafta süren bir mahkemenin sonra mahkum edilip kurşuna dizilmiştir. Zaim, "Türk Dünyasında...", s.1761.

¹⁴⁵ Deliorman, a.g.e., s.187-190.

¹⁴⁶ Ağanoğlu, a.g.e., s.322.

¹⁴⁷ Zaim, "Türk Dünyasında...", s.1761.

sonrası, katliam korkusuyla Türkiye'ye geldiğini belirtmektedir.¹⁴⁸ Fakat bu rakam resmî istatistiklerle karşılaştırılınca oldukça mübalağalı gözükmektedir.¹⁴⁹

Tablo: 5

1946-1954 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Sayısı

Yıllar	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953
Göçmen Sayısı	18	48	40	8	73	-	1.113	9.728

Kaynak: D.İ.E.Y., 1959, s.111.

12013. Diğer Sebepler

Komünizm ideolojisine rağmen Yugoslavya'da takip edilen tarihi Slavlaştırma politikası göçün nedenlerinden birini oluşturmuştur. Türklerden, çok az bir kısmı hariç, yeni rejime intibak eden yoktu. İleride Makedonya'daki Müslüman Türklerin Arnavutluk'a iltihaklarından endişe edildiğinden bu tehlike baş göstermeden Türklerin bir an evvel Yugoslavya'dan çıkarılmasına karar verilmiştir. İmzalanan göç anlaşması ile bunu uygulamaları daha da kolaylaşmıştır.¹⁵⁰

1952'de Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan "Serbest Göç Anlaşması" ile buradaki Türklüğe bir darbe daha indirilmiştir. Bu olay Balkan savaşları kadar büyük bir felaketti.¹⁵¹ Anlaşmadan faydalanan komünist idareciler özellikle Makedonya'daki Türklere ekonomik, sosyal ve siyasî baskılar yaparak Türkiye'ye göçe zorlamışlardır. Bu anlaşma sonrası süren yoğun göç dalgasında, 1953-1966 yılları arasında, gelenlerin sayısı Yugoslav istatistiklerine göre 80 bin, Türkiye'deki kaynaklara göre ise 150 bini geçmiştir.¹⁵² Bununla birlikte Dışişleri Bakanlığı belgelerinde, resmî kayıtlara göre Yugoslavya'dan gelen göçmen sayısı 1952-1968 döneminde 170 bin olarak yer almaktadır. Ayrıca yine bu belgelerde göçmen sayısı 1952-1960 arası itibariyle 150 bin, 1952-1963 arası itibariyle de 165 bin kişi olarak belirtilmektedir. Türkiye Köyişleri Bakanlığı'nın 7-13 Ekim 1968 tarihinde Avrupa Konseyi İskan Fonu İdare Meclisi ve İdare Meclisi Komitesi

¹⁴⁸ Bilgiseven, a.g.e., s.60.

¹⁴⁹ D. İ.E.Y., 1959, s.111. Bkz. Ek-3.

¹⁵⁰ Zaim, " Son Yugoslav...", s.443.

¹⁵¹ Hamzaoğlu, a.g.e., s.48.

¹⁵² Türbedar, a.g.e., s.76. Kemal Kirişçi, Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi, Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, Cilt I (1999), s.111-121.

toplantısında verdiği rakamlara göre, 1952-1967 yılları arasında tamamı “serbest göçmen” olmak üzere 175.392 göçmen gelmiştir. Bu göçmenlerden 107.262’si 1954-1958 arasındaki beş senede gelmiştir.¹⁵³ Dikkate değer bir diğer unsur ise Yugoslavya göçmenlerinin % 56,4’ünü teşkil eden 151.812 göçmenin 1953-1960 yılları arasında gelmiş olmasıdır. Bunun Tito rejiminin Müslüman ve Türk unsurlara karşı tutumunun bir sonucu olduğu ileri sürülmektedir.¹⁵⁴

Tablo : 6

1955-1962 Yılları Arasında Yugoslavya’dan Gelen Göçmen Sayısı

Yıllar	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	Toplam
Aile	4.047	8.083	8.250	8.741	4.795	3.417	1.801	1.286	40.422
Nüfus	17.000	31.969	30.162	30.137	18.403	13.304	7.091	3.399	151.465

Kaynak: D.İ.E.Y., 1962, s.110.

II.Dünya Savaşı’ndan sonra göç edenlerin sayısı önceki dönemlere göre azalma göstermişse de göç aralıksız devam etmiştir. Bazı yıllarda göç edenlerin sayısı oldukça düşüktür. Örneğin savaşın bitiminden 1952 yılına kadar sadece 114 kişi gelmiştir. 1953’ten sonra Balkan Pakti’nin oluşturulması ve Türk Parlamento Heyeti’nin Yugoslavya’yı ziyareti ile Yugoslavya Hükümeti 1939-1950 arasında yasak olan göçe izin vermiş böylece göç yeniden hızlanmıştır.¹⁵⁵ Aşağıdaki grafikten de anlaşıldığı üzere 1951-1954 yılları arasında münferit göçler gözükürken 1955-1960 yılları arasında kitlesel göçler yaşanmıştır. 1956 yılında göçmen sayısı 31.969’a çıkmıştır. 1951- 1960 yılları arasında en az göçmenin geldiği yıl ise 73 kişi ile 1952 yılıdır. Bu azalmanın temel nedeni 1952-1953 yıllarında sınır kapılarımızı kapamamızdır.¹⁵⁶ Bu göçler bölgedeki nüfus artış hızı başta bulunan Müslümanların sayısını iyice azaltmıştır. 1958’den sonra gelen göçmen sayısında düşüş yaşanmaya başlanmıştır. Fakat kimi zaman çok az da olsa diğer Balkan ülkelerinden farklı olarak Yugoslavya’dan göç 1990’ların sonuna dek aralıksız devam etmiştir.¹⁵⁷

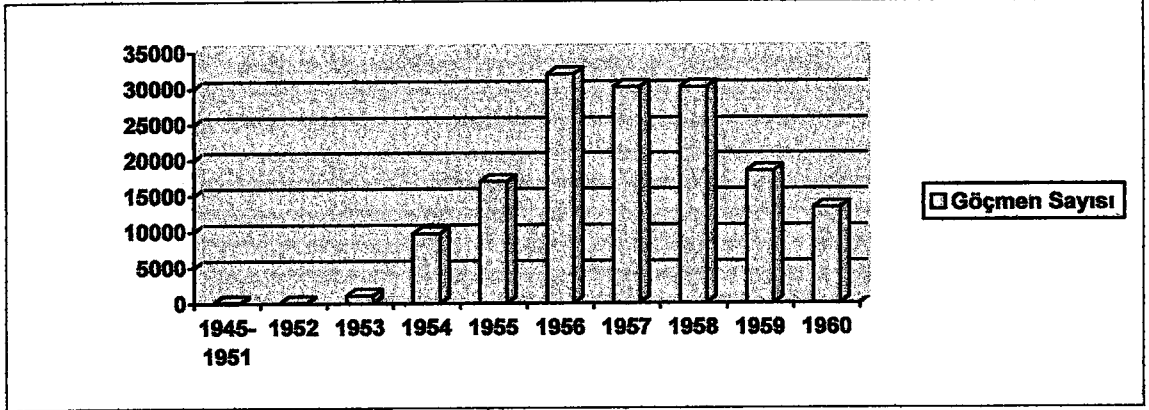
¹⁵³ Ağanoğlu, a.g.e, s.326.

¹⁵⁴ Geray, a.g.e., s.13.

¹⁵⁵ Zaim, “Son Yugoslav”, s.445. ; Deliorman, a.g.e., s.248.

¹⁵⁶ Geray, a.g.e., s.8.

¹⁵⁷ A.g.l.

Grafik : 1**1945-1960 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Sayısı**

Kaynak: D.İ.E.Y.,1962, s.97.

Konuya Yugoslavya resmî istatistiklerinden bakacak olursak bu istatistiklerden doğru ve kesin bir sonuç almaya imkân yok gibidir. Çünkü Yugoslavya'da yapılan nüfus sayımlarında gerçeğe tam uyan rakamlar ve nispetler elde edildiğini söylemek güçtür. Türklerin ve Müslümanların sayısı devamlı olarak az gösterilmiş, hele milliyetlere göre yapılan tasniflerde Bosna-Hersekliilerin, Arnavutların ve Çingenerin çok kere topluca Müslümanlar şeklinde gösterilişi, keskin nispetler bulmanın zorluğunu büsbütün arttırmıştır. 1921 ve 1931 sayımlarında Müslümanların ve Bosna-Hersekliilerin toplamı verilmemiş, bunlar Sırbo-Hırvat olarak gösterilmiştir. Yine siyasî sebeplerle Makedonya'nın nüfusu da tam olarak belirtilmemiş, buna mukabil Türklerin sayısı gösterilmiştir. Bu nedenle ülkedeki Türk ve Müslüman nüfusun ne kadar olduğu, buna oranla göç edenlerin bu nüfusun ne kadarını oluşturduğu gibi çıkarımlar yapmak oldukça zordur. Türk nüfus 1921'de 150.322, 1931'de 132.924'tür. Bu dönem içinde Yugoslavya'dan göç edenlerin sayısının 108.179 olduğu bilindiğine göre 1934'te Yugoslavya'da ancak 40.000 kadar Türk kalmış olması gerekmektedir. Fakat sayım sonucu bile bu rakamdan 90.000 fazladır. 1948 sayımında ise Türklerin nüfusu 95.954 olarak bildirilmiştir. Fakat 1948'e kadar Türkiye'ye gelen Türk göçmen miktarı 116.000'i geçmiştir. Dolayısıyla bu rakamlar da gerçeği tam olarak ihtiva etmemektedir.1948 sayımında Yugoslavya'da yaşayan Müslümanlar, Makedonyalılar ve Bulgarlar da ilk defa

gösterilmiştir. Bu sayımda Müslüman nüfus 808.921 olarak bildirilmiştir. 1959 sayımında ise Türk nüfus 250.000 olarak belirtilmiştir.¹⁵⁸

1950-1967 yılları arasında Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkistan ve diğer ülkelerden toplam 176.360 kişi gelmesine karşılık, sadece Yugoslavya'dan 175.392 kişi gelmiştir. Buna rağmen Yugoslavya'dan yapılan göçün kamuoyu ve basın tarafından yeterince ilgi görmemesi ve göçmenlere devlet tarafından iktisadî yardım yapılmamasından dolayı *Yugoslavya'dan sessiz Türk Göçü* olarak da adlandırılmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Deliorman, a.g.e., s.250-252.

¹⁵⁹ Ağanoglu, a.g.e., s.328.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YUGOSLAVYA'DAN GELEN GÖÇMENLERİN İSKÂNİ

Yeni Türkiye Devleti Cumhuriyetin ilk yıllarında gerek üretici nüfusunun büyük bir kısmını kaybetmiş olmasından ötürü, gerek yıllardır süren savaşlar nedeniyle ekilip biçilemeyen toprakların üretime açılabilmesi için, gerekse ulus-devletin gerektirdiği *kültürün ortaklığına bağlı millet* olgusuna kavuşma amacıyla göçmenlerin Türkiye'ye kabulü ve tarımsal açıdan verimli arazilerin bulunduğu bölgelerde iskânları geciktirilmeden sağlanmıştır.

Balkan Türklerinin iskânı bir çok zorluğa ve imkânsızlığa rağmen adeta millî bir politika şeklinde yürütülmüş gelen her göçmen ülkenin iktisadî kalkınmasına katkıda bulunabilecek bir unsur olarak düşünüldüğünden mümkün olduğunca yardımlar yapılarak veya çeşitli kolaylıklar sağlanarak iskân edilmişlerdir. Göçmenlerin kabul ve iskânı savaştan yeni çıkmış olan bir ülkede elbette sıkıntılı günlere de neden olmuştur. Bu nedenle 1923-1949 yılları arasında Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin çok az bir kısmı devlet tarafından çeşitli yardımlar alarak Türkiye'nin değişik bölgelerinde iskân edilmişlerdir. Bu şekilde iskân edilenler *iskânlı göçmen*, hiçbir yardım almadan yerleşenler ise *serbest göçmen* olarak adlandırılmıştır.¹⁶⁰

Mübadillerin kabulü ile Cumhuriyetin özellikle ilk yıllarında göçmen iskânı yoğun olarak sürmüştür. Bu yoğun dönemden sonra Balkanlardan göç, çoğu zaman münferit birkaç aile veya grubun göçü olarak devam etmiştir. Fakat 1950'li yılların başında Bulgaristan'dan, 1952 sonrası ise Yugoslavya'dan gelen göçmen sayısında aniden bir artış yaşanmıştır. 1960'tan sonra Balkanlardan gelen göçmen sayısında düşüş yaşanmışsa da göçün ardı arkası kesilmemiştir.

¹⁶⁰ Geray, a.g.e., s.1.

Türkiye Cumhuriyeti gelen göçmenlere kapılarını açmış, fakat 1949 yılı sonrası gelen göçmenler hükümetten hiçbir yardım almadan, diğer bir ifadeyle serbest göçmen olarak iskân edilmişlerdir.

Cumhuriyet döneminde, özellikle 1923-1925 yılları arasında devlet tarafından iskân edilen göçmen sayısının yıllık ortalaması sonraki yıllarda iskân edilenlerin oranına göre daha yüksektir. Bunun başlıca sebepleri arasında kaybedilmiş topraklarda yaşayan Türklerin baskılara maruz kalması sonucunda anavatanı yaşamlarını sürdürmek için güvenli tek yer olarak görmeleri, mübadele göçmenlerinin bu tarihlerde yoğun olarak Türkiye'ye kabul edilmesi yer almaktadır. Mübadele göçmenlerinin nakil ve iskân işlemleri 1923-1925 yılları arasında en yoğun haliyle sürdürüldüğünden aynı yıllarda diğer bölgelerden gelen göçmenlerin iskânı ikinci planda kalmıştır. Yunanistan ile yapılan mübadele anlaşması gereğince binlerce Türk'ün bir kısmı Anadolu'dan Yunanistan'a giden Rumlardan kalan hanelerde iskân edilmiştir. İskân siyaseti bakımından mübadele göçmenlerinin iskânı en önemli konular arasında yer almış, kısacası diğer göçmenlere göre öncelik verilmiştir.¹⁶¹

Mübadele kapsamına girmedikleri halde mübadele göçmenleri arasında zaman zaman Sırbistan ve Arnavutluk gibi yerlerden gelen göçmenler de karışabiliyordu. Fakat bu göçmenlerin mübadele göçmenlerine sağlanan olanaklardan yararlanmaları mümkün değildi. Hükümetin bu göçmenlere yaklaşımı ise "sığınmacı" oldukları şeklindeydi. Dolayısıyla bu şekilde gelen göçmenler mübadele göçmenlerine sağlanan iâşe, geçici barınma olanaklarının yanı sıra ileriye dönük yerleştirilme ve mal sahibi olma olanaklarından da aynı şekilde yararlanamamışlardır.¹⁶² Yunanistan'dan gelen mübadil göçmenlerin iskân işleri daha plânlı ve süratli yürürken diğer bölgelerden gelen göçmenlerin iskânında daha fazla sorun yaşanmıştır. Bunun temel nedeni Yunanistan ile imzalanmış olan anlaşma hükümlerinin icrası sonucu Mübadale ile gelen göçmenlerin bir kısmı için Rum emvali metrukelerinin hazır olmasıydı. Çünkü iskânda karşılaşılan ilk ve en önemli sorun barınacak bir ev olmamasıydı. Türkiye'den ayrılan Rumlardan kalan haneler mübadil göçmenlere tahsis edilerek barınma sorunu çözülmekteydi. Oysa mübadele harici gelen göçmenlerin iskân mntıkaları sınıra girdikten sonra belirlendiği için

¹⁶¹ Kemal Arı, Büyük Mübadele, İstanbul, 2000, s.116.

¹⁶² Arı, a.g.e., s.91.

muhacirler aylarca geçici mıntıklarda bekletiliyordu. Elbette bu, iktisadî, içtimaî ve sıhhî sorunlara neden olmaktadır.

1923'ten sonra Yugoslavya'dan bazı dönemlerde nüfus bakımından ani yükselişlerle çok sayıda muhacir Türkiye'ye gelmiştir. Gelen bu muhacirler Türkiye'nin çeşitli yerlerinde iskân edilmiştir. Yine de belirtmek gerekir ki diğer bütün Balkan göçmenleri gibi Yugoslavya göçmenlerinin de yerleştirildikleri yerlerin başında Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgeleri yer almaktadır.

20. Göçmenlerin Kabulü ve İskânları

Yerleşmek üzere Türkiye'ye dışarıdan tek veya topluluk olarak gelen Türk soyundan olup Türk kültürüne bağlı kimseler Dahiliye Vekaletinin emri ile kabul olunuyordu. Bu kimselere *muhacir* deniliyordu. Bununla birlikte kimlerin ve hangi memleket halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyetince kararlaştırılmaktaydı. Türkiye'ye yerleşmek amacıyla değil de bir zorunluluk neticesi geçici olarak oturmak için sığınanlara ise *mülteci* deniliyordu. Fakat mülteciler Türkiye'de yerleşmek isterlerse ve bunu yazılı olarak buldukları yerin hükümetine bildirirlerse muhacir muamelesi görürlerdi.¹⁶³

Muhacirler Türkiye sınırlarına girdikleri yerde en yetkili mülkiye memurundan "muhacir kağıdı" almak ve bir vatandaşlık beyannamesi imzalamak mecburiyetindeydi. Muhacir kağıdı geçici doğum kağıdı yerine geçer ve bir yıl süreyle geçerli olurdu. Muhacir olarak alınanlar İcra Vekilleri Heyeti kararıyla hemen vatandaşlığa alınırlardı. Muhacir vesikası verilen muhacirler derhal ücretsiz olarak o mıntıkanın doktoru tarafından muayene edilirdi. Muayene görmedikçe serbest iskân isteseler bile bir yere sevk edilemezlerdi.¹⁶⁴

Hükümetten yardım talep etmeyen muhacirler istedikleri yerde yerleşmeye serbest bırakılmışlardı. Fakat hükümetten iskân yardımı talep edenler hükümetin göstereceği yerde iskâna mecburlardı. Türk ırkından olmayanlar ise yardım talep etmeseler dahi hükümetin göstereceği yerde iskân edilirler ve sonradan hükümetin izni olmadan buralardan başka

¹⁶³ Yapılan anlaşmalara göre milli sınırlarımız dışında kalan bölgelerden göç ve iltica edenlerin mülteci ve göçmen sayılmaları İcra Vekilleri Heyeti'nin 8 Mart 1338 (1922) tarihli içtımında kabul edilmiştir. B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/4.51.16., S: 1460., Ek: 97-21., 8.3.1922.

¹⁶⁴ Düstur, Tertib 3, Cilt 16, Ankara, 1934, s.522.

yerlere yerleşemezlerdi. İzinsiz başka yerlere gidenler ilk defasında uyarılır, yine tekrarlanırsa vatandaşlıktan çıkarılırdı.¹⁶⁵

Muhacirlerden yardıma muhtaç olup yardım talep edenlere hükümet tarafından yardım edilirdi. Böylelikle muhacirler:

a- İskâna tabi olurlar.

b-Kendilerinin ve yanlarında getirdikleri gümrükten muaf bütün eşya ve hayvanlarının sınırdan yerleşecekleri yere kadar nakliye masrafları devlet tarafından ödenirdi.

c-Muhacirlerin sınırdan içeriye girdikten iskân edildikleri güne kadar geçen sürede ve iskânlarından itibaren bir yıl içinde yatacakları, yiyecekleri, yakacakları ve tedavileri ücretsiz olarak temin edilirdi.

d-Çok fakir olanlara bir defaya mahsus giyecek yardımı da yapılırdı.

f-Hükümet yardımıyla iskân edilen bir aileye nüfus ve ihtiyacına göre ev ve ev yeri, sanatkar ve tüccarlara dükkan ve mağaza veya yeri ve kullanılması için bir miktar sermaye; çiftçilere çift hayvanı, alet ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri verilirdi. İskânları esnasında hükümetin verdiği talimata göre yapı yapılması için malzeme veya para da verilirdi. Bununla ilgili olarak devlet ormanlarından kereste verilebilir ve bu yapıların yapımında muhacirlerin kendileri, askerler, devlet memurları ve müstahdemler de çalıştırılabilirdi.

İskânlarında yardıma muhtaç olmayan muhacirler için hükümet tarafından masraf yapılamazdı. Ancak imkân olan yerlerde bunlara borçlanma yolu ile toprak, ev yeri, bağ ve meyvelik yeri verilirdi. Yine masrafları kendi tarafından ödenmek koşuluyla nakil vasıtaları, yatacak yer, yiyecek, içecek ve yakacak hükümetçe temin edilebilirdi.

Muhacirler özellikle sınır illerimizde geçici olarak iskân edilmekte daha sonra işlemleri tamamlananlar iskân bölgelerine nakledilmekteydi. Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, İstanbul, Kocaeli illeri göçmenlerin ilk olarak barındırıldıkları geçici mıntıkların başlıcalarıydı. Muhacirler bu bölgelerde oluşturulan misafirhanelerde veya kimi zaman imkânsızlıklardan dolayı civardaki yakın köylerde veya Rum ve Ermenilerden kalan

¹⁶⁵ Düstur, Tertib 3, Cilt 15, Ankara, 1934, s.1156-1158.

hanelerde geçici olarak iskân edilmişlerdir.¹⁶⁶ Bazı muhacirlerin iskânları daha önceden akrabalarının yerleşmiş olması nedeniyle geldikleri ilk mntıkalara yapılabiliyordu. Böylece parçalanmış aileler birleştirilmiş oluyordu.¹⁶⁷ Göçmenlerin bir kısmı ise meslek gruplarına göre kendilerine en uygun bölgelerde iskân edilmişlerdir. Kimi zaman ise iklim şartları veya sağlıkla ilgili nedenlerle de iskân mntıkları belirlenebiliyordu.¹⁶⁸

İskân mntıkları belirli bir plân ve programa göre yürütülmekte ve bazı yerlerde Yunanistan'dan gelen mübadil göçmenlerin, kimi yerlerde şark mültecilerinin, kimi yerlerde de harikzedelerin iskân edilmelerine öncelik verildiğinden bunlar dışında gelen göçmenlerin iskânları hususunda bazı bölgelerde sıkıntılar ortaya çıkmaktaydı.

2510 sayılı İskân Kanununun 2. maddesinde iskân mntıkları 3 kısma ayrılmıştır.¹⁶⁹

Madde 2- Dahiliye Vekilliğince yapılıp İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunacak haritaya göre Türkiye, iskân bakımından üç nevi mntıkaya ayrılır:

1 numaralı mntıklar: Türk kültürlü nüfusun tekasüfü istenilen yerlerdir.

2 numaralı mntıklar: Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı mntıklar: Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleriyle boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir.

İskân kanununun 12. maddesinde 1 numaralı mntıklara özellikle Türk kültürüne bağlı olanların yerleştirilebileceği belirtilerek maddenin (Ç) fıkrası : “Dışarıdan gelecek Türk kültürlü muhacirler, iklim ve yaşayış şartlarına uygunluğu göz önünde tutularak, bu

¹⁶⁶ Muhacirler geçici olarak misafirhanelerde, civar köylerde veya Rumlardan kalan evlerde barındırılıyordu. Kimi zaman resmi makamlarca işgal edilmiş olan terk edilmiş mallar, muhacirlerin geçici olarak barınmaları amacıyla tahsis edilmiş haneler olarak kabul ediliyor ve derhal boşalttırılıyordu. 1923 yılında Gevgili göçmenlerinden Silivri'nin Çanta karyesinde 151, Fener karyesinde ise 185 hane göçmen Rumlardan kalan hanelerde muvakkaten iskân edilmişti. Bunlar dışında göçmen yerleşmesine müsait haneler olmasına karşılık bu haneler askeriyece işgal edilmişti. Bu haneler boşalttırılarak yeni göçmen iskânına haiz olmuştur. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.), Toprak İskân Genel Müdürlüğü (T.İ.G.M.), 272.11/16.67.1., 9 Ağustos 1923.

¹⁶⁷ 2510 Sayılı İskân Kanunu'nun 16. maddesinin (G) fıkrası: “Türk muhacir ve mülteciler hısım ve akrabalarının buldukları yerde iskân edilirler.” Düstur, Tertib 3, Cilt 15, s.1163.

¹⁶⁸ 1926 yılında Kalkandelen'den gelen Ahmet oğlu İdris ve ailesinin sıhhi nedenlerden dolayı Kütahya'dan başka bir yerde iskânının mümkün olmadığı belirlenmiştir. B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/50.108.10., 21 Aralık 1926. Yine 1927 yılında Yenipazar'dan gelen bir muhacirin sağlık nedeniyle Balıkesir'de iskânı sağlanmıştır. B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.112.10., 20.3.1927.

¹⁶⁹ Düstur, Tertib 3, Cilt 15, s.1158.

mntıkalara alınıp yerleştirilirler.” 13. maddenin (A) fıkrasında 2 numaralı mntıkalarda iskân edilecekler arasında “*dışarıdan gelen muhacirler ve mülteciler*” yer almaktaydı.¹⁷⁰

İskân Kanunu'nun 29. maddesinde hükümetçe iskân edilenlerden 1 numaralı mntıkalarda iskân edilenler yerleştirildikleri yerlerde an az 10 yıl oturmaya mecburdular. Dahiliye Vekaleti'nin izni olmadıkça başka yerlere yerleşemezlerdi. Başka yerlere izinsiz yerleşenler yerleştirildikleri yere geri döndürülürlerdi. Ayrıca kendilerine verilmiş olan gayri menkullerin tapularına “*10 yıl süresince hiçbir şekilde satılamaz, bağışlanamaz, terhin edilemez ve haczolunamaz*” kaydı düşülürdü.¹⁷¹

Türk soyundan olmayıp da Türk kültürüne bağlı olan muhacirler hükümetten yardım istememeyi kabul etse de Dahiliye Vekaleti'nden izin alınmadıkça ve nerede yerleştirilebilecekleri gösterilmedikçe konsolosluktan kendilerine muhacir vesikası verilmez ve pasaportları vize edilmezdi.¹⁷²

Yugoslavya'nın çeşitli bölgelerinden Türk muhacirler ile beraber gelerek Dahiliye Vekaletinin izni ile Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde bir çok Boşnak ve Arnavut muhacir iskân edilmiştir.

Priştine, Yenipazar ve Gevgili'den gelen ve 409 kişiden oluşan Yugoslavya göçmenleri Edirne ve Kırklareli'nin çeşitli mahallelerinde iskân edilmiştir. 1923-1924 yıllarında gelmiş olan bu göçmenler arasında Türklerin yanı sıra, Arnavut ve Boşnaklar da yer almıştır.¹⁷³ İskân kanununda Türk kültürüne bağlı olanların da kabul edileceği belirtilmişti. Fakat bunun için Dahiliye Vekaleti'nin izni şarttı. Bazı bölgelerde izinsiz yerleşenler oluyor, bunlar ile ilgili olarak gerekli işlemler geciktirilmeden yapıyordu. Örneğin Çatalca'da bulunan Arnavut ve Boşnak gibi gayr-i Türk unsurların eskiden yerleşmiş olanların dışında kalan ve usulsüz olarak buraya yerleşmeye çalışan muhacirlerin liva haricinde Anadolu'nun çeşitli yerlerine sevkleri sağlanmıştır.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Düstur, Tertib 3, Cilt 15, s.1160.

¹⁷¹ Düstur, Tertib 3, Cilt 15, s.1166.

¹⁷² İskân Muafiyetleri Nizamnamesi'nin tam metni için bkz. Düstur, Tertib 3, Cilt 16, Ankara, 1935, s.521.

¹⁷³ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/17.78.2., 28 Şubat 1924.

¹⁷⁴ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/16.67.2., 9.8.1923.

1923 yılının Ağustos ayında İzmir'in Buca ilçesinde 2580 Türk iskân edilmiştir. Ayrıca İzmir'in çeşitli ilçelerinde Dahiliye Vekaleti'nin izni ile iskân edilmiş olan 2584 Arnavut ve 2317 Boşnak muhacir dışında Buca'da yerleşmiş olan Arnavut ve Boşnakların çoğunluğunu kendiliklerinden yerleşenler oluştururken, vesika ile yerleşenlerin buna nispetle daha az sayıda olduğu görülmektedir.¹⁷⁵ İzmir Valiliğinden Dahiliye Vekaletine 16-12-1924 tarihinde acele gönderilmiş telde belirtildiğine göre mübadeleye tabi ve gayr-i tabi Türk, Boşnak ve Arnavut muhacirinin İzmir dahilinde ikametlerinin mahzurlu olduğu ve bunların Niğde'ye gönderilmesinin gerekli olduğu belirtilmektedir. Burada alıkonulan bu muhacirlerin iskân haklarından feragat etmek şartıyla İzmir'e iadelerini talep ettikleri, bu durumda yapılması gerekenin bildirilmesi de ayrıca istenmiştir.¹⁷⁶ Aydın vilayetinde yerleşmiş olan göçmenlerden Türk olmayanlar ve vesikasız olarak yerleşenler tespit edilerek gereken işlemlerin uygulanması sağlanmıştır.¹⁷⁷ Burdur'da 1927 yılında 21 Boşnak aile yerleştirilmiş, 38 ailenin ise burada iskânı mümkün olmadığı için Kütahya'ya sevkleri uygun görülmüştür.¹⁷⁸

Boşnak ve Arnavutlardan Çorum'da iskâna elverişli arazi bulunmadığı için hükümetçe burada muhacir iskân edilmemiştir.¹⁷⁹ Yine aynı şekilde Balkan Harbi sonrası Ankara'da yerleşmiş olan 10 hanede 43 nüfus Bosnalıdan başka hiçbir Arnavut ve Boşnak, ziraate elverişli arazi bulunmaması sebebiyle bu şehirde iskân edilememiştir.¹⁸⁰

1927 yılında Ankara'nın Ayaş kazasında iskân edilen göçmenleri gösterir cetvelde 15 hanede 48 nüfus Boşnak muhacirin iskân edilmiş olduğu anlaşılıyor.¹⁸¹ Konya ve çevresinde iskân edilmiş olan muhacirler defterler ulaşmadığından alelade bir takım kağıtlara yazılmış daha sonra esas defterine kaydedilmişlerdir. Bu muhacirler arasında İzmir'den sevk edilmiş olan Boşnak muhacirler de mevcuttu.¹⁸²

Sivas'ın Gürün kazasında iskân edilmiş göçmenleri gösteren cetvelde Manastır, Kosova, İşkodra ve Garbi Trakya gibi bölgelerden gelip 327 (1912)'de iskân edilmiş olan

¹⁷⁵ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/20.101.28., 20.12.1924.

¹⁷⁶ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/20.101.28., 20.12.1924.

¹⁷⁷ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/16.66.1., 4 Ağustos 1923.

¹⁷⁸ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/20.99.21., 21.11.1927.

¹⁷⁹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/16.66.1., 4 Ağustos 1923.

¹⁸⁰ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/16.66.1., 4 Ağustos 1923.

¹⁸¹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.65/6.65.6., 10 Mayıs 1927.

¹⁸² B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/18.84.3., 20 Mayıs 1340.

Rumeli göçmenleri de vardı. Bunun dışında 15 Teşrinievvel 328 (1913)'de gelmiş olan Rumeli muhacirlerinden 6 hanede 22 nüfus Türk, 18 Kanunusani 339 (1924)'da gelmiş olan 18 hanede 84 nüfustan 5 hanede 23 nüfus Türk ve 13 hanede 61 nüfus Boşnak iskân edilmiştir.¹⁸³

Türkiye'ye gelen ve gelmekte olan muhacirlerin durumları araştırılmakta ve uygulama ona göre yapılmaktaydı. Örneğin Arnavutluk'un Çamlık kısmından Arnavut ırkından¹⁸⁴ kimsenin nakledilmemesi, yine Parga'da nakillerini talep edenlerin ise ne kadarının Türk ırkına mensup olduğunun Hariciye vekaletince araştırılması istenmiştir.¹⁸⁵ Yine Rumeli'nden Eskişehir'e gelen Türk ve Tatar muhacirlerin ne suretle geldikleri ve hangi ülkenin mensubu olduklarının iskânları açısından bildirilmesi istenmiştir.¹⁸⁶ 120 Macar çiftçi ailesinin Anadolu'ya hicret teşebbüsünde oldukları haberi üzerine ise İcra Vekilleri Heyeti 12 Temmuz 1341 (1925) tarihli toplantısında "*Türkiye'de ecnebi tebaası olarak ecnebi köylere tesisine imkân olmadığına dair*" karar almıştır.¹⁸⁷

Türkiye göçmen kabul ederken elbette bazı şartlar arıyordu. En önemlisi de Türk soyundan olmaktı. Türk soyundan olmayan veya Türk kültürüne bağlı olmayan unsurların Türkiye'de yerleşmesine izin verilmemekteydi. Nadir de olsa bu sınırların dışına çıkıldığı oluyordu. 1923 kışında Arnavutluk ve Yugoslavya'dan gelerek kabul edilmeyen 1200 nüfustan oluşan 200 Arnavut ailenin Sofya'da sefil ve perişan bir durumda olmaları, ayrıca Bulgarların şiddet uygulayarak telef olmalarına sebep olduğu göz önüne alınmış, sadece bu kafilenin Türkiye'de iskânına izin verilmiştir.¹⁸⁸

İncelediğimiz dönem itibariyle ve özellikle 1923-1929 yılları arasında, Yugoslavya'dan yapılan göçler daha çok münferit olup tek tek kişilerin veya birkaç ailenin göçü şeklindedir. Münferit olarak gelenlerin çoğu, aile fertleri daha önceden Türkiye'de

¹⁸³ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/19.95.8., 23 Eylül 1923.

¹⁸⁴ Bu konu ile ilgili bir belgede Arnavut tabirinden maksadın tabiiyetleri değil, kan ve ırk olarak iddia ettikleri milliyetleri olduğu, bir kısım Arnavut'un memleketin değişik yerlerinde ya münferiden veya müctemian yerleşmelerine izin verildiği belirtilerek bunların yerleştikleri bölgelerde haiz oldukları Sırbî, Yunan, Arnavut tabiiyetini muhafaza etmelerinden dolayı hükümetin bazı tedbirler almak zorunda kaldığı ve bu şekilde mevcudiyetlerini devam ettirmek isteyenlere mani olunması ile ilgili Umuru Sihhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti tarafından Dahiliye Vekaletine tebligat yapılmıştır. B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/16.67.10., 10.9.1923.

¹⁸⁵ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/20.99.4., 9 Kanunusani 1340.

¹⁸⁶ B.C.A., T.İ.G.M., 272.124/5.74.36., 29 6.1925.

¹⁸⁷ B.C.A., B.K.K., 030.18.1.1/14.43.14., S: 2202., Ek: 97-84., 12.7.1925.

¹⁸⁸ B.C.A., B.K.K., 030.18.1.1/7.24.4., S: 2643., Ek: 97-109., 5.8.1923.

yerleşmiş olduğu için, akrabalarının yanında iskân edilmiştir. Bu yerlerin başında İstanbul, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli gibi iller yer almaktadır.

Grup olarak veya aile şeklinde gelenlerin iskân mntıklarının belirlenmesinde iskân edilecekleri yerin iklim şartlarının kendilerine uygun olması da önemli faktörlerdendi. Bunun yanında meşgul oldukları iş alanı da belirleyici olabiliyordu.

Muhacirlerin iskân mntıkları belirlenirken öncelikle meslek grupları dikkate alınmakta ve en uygun bölgelerde iskân edilmeleri için talimatlar verilmekteydi. Özellikle ziraatle iştigal edenlerin kendilerine en uygun mahallerde iskânı sağlanmaktaydı. Bu amaçla Tekirdağ'da iskân edilen fakat Yunan işgali ile İstanbul'a iltica etmiş olan Gevgili muhacirleri Metris Çiftliğinde kendileri için iktisadî imkânlar yeterli olmadığından ve ziraatle iştigâl etmeleri dolayısıyla Çatalca'nın Silivri kazasında Rumlardan metruk evlerde iskân edilmelerine müsaade edilmiştir.¹⁸⁹ Yine buna benzer bir diğer uygulamada Istranca'nın gayet dağlık ve ormanlık olması dolayısıyla Balkan Harbi sonrası gelip Istranca'da iskân edilmiş Bosna muhacirlerinin doğrudan doğruya ziraatle meşgul olmaları sebepleriyle ziraate elverişli Silivri'nin Fener karyesine naklen iskânları sağlanmıştır.¹⁹⁰ Yine 1924 yılında Trakya mntikasında iskân edilmiş olan Kumanova'lı 29 hanede 155 nüfus mesleklerini rençber olarak bildirmişti.¹⁹¹

Yugoslavya'nın Voyvodine, Ersek, Petreçke vs. ahalisinden olup Bursa'nın çeşitli ilçelerine yerleştirilen muhacirlerin çoğu çiftçi, kozacı, çeltikçi gibi mesleklere sahipti. Bunlardan 80 hanede 362 nüfus Susurluk karyesinde, 12 hanede 46 nüfus merkeze bağlı Apolyont karyesinde, 12 hanede 48 nüfus da Karacabey karyesinde, ayrıca 5 hanede 22 nüfus ise Bursa şehrindeki Ermenilerden kalan hanelerde iskân edilmiştir.¹⁹²

Kısmen ziraatle ve kısmen de ticaretle meşgul olmaları dolayısıyla kısa sürede müstahsil hale gelebileceği düşünülen Yugoslavya göçmenlerinden bir kısmı Sivas, Antalya, Erzurum, Kayseri ve Konya'da iskân edilmiştir.¹⁹³ 1928 ve 1929 yılları içerisinde Yugoslavya'dan hicret ederek 1930'da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edilip

¹⁸⁹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/16.44.7., 11.3.1923.

¹⁹⁰ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/16.64.2., 13 Kanunusani 1339.

¹⁹¹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/41.46.7., 15 Mart 1340.

¹⁹² B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/18.83.13., 8 Mayıs 1923.

¹⁹³ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.120.9., 17 Mart 1927.

Akhisar¹⁹⁴ ve Turgutlu'ya¹⁹⁵ yerleştirilmiş olan göçmenlerin çoğu amele ve rençberdi. İzmir'e yerleşmiş olanlar arasında ise rençber ve amele mesleklerinin yanı sıra demirci, kahveci, duvarcı gibi işlerle meşgul olanlar da mevcuttu.¹⁹⁶

Muhacirlerin iskânları sırasında çeşitli yerlerde bazı meslek gruplarına duyulan ihtiyaç dolayısıyla muhacirlerin söz konusu bölgelere nakilleri yapılmaktaydı. Bu amaçla Diyarbakır ve merkeze bağlı bölgelerinde demirci, doğramacı ve duvarcı gibi mesleklere haiz olan zanaatkar mübadele harici göçmenlerin buraya nakli gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁷

Balkan Harbi sonrası gelerek yerleşmiş fakat iskân görmemiş olanlar ile kimsesizlerin iskânı da devlet tarafından geciktirilmeden yapılmaktaydı. Dahiliye Vekaleti İskân Müdüriyeti Umumiyesi'nin muhacirlerin nerede tescil ve iskân edileceklerine dair valiliklere gönderdiği cetvellerde çoğu zaman yeni gelen göçmenlerin yanı sıra Balkan harbi ve sonrası gelerek henüz iskân görmemiş göçmenlerin de yer aldığı görülmektedir.¹⁹⁸

1925 yılında iskân edilenlerden; Bosna ve Kosova'dan gelen göçmenlerden kimsesizliği nedeniyle bir kişi Kocaeli'nde ve 332 (1917)'de gelmiş olan diğer bir muhacir Kandıra'da,¹⁹⁹ babasının Çatalca'da yerleşmiş olması sebebiyle bir kişinin de Çatalca'da iskân kararlaştırılmıştır.²⁰⁰

Mitroviçe'den gelmiş olan bir göçmenin ise şayan-ı itimat bir şahıs olması sebebiyle Mardin'de, Üsküp'ten gelen bir kişinin Tokat ilinde²⁰¹, Çatalca'da bulunan Yugoslavya mültecilerinden Kumanovalı bir şahsın Diyarbakır'da, Kalkandelenli bir kişinin Erzincan'da ve Priştineli bir mültecinin ise Tokat'ta iskân edilmeleri sağlanmıştır.²⁰²

¹⁹⁴ B.C.A., B.K.K., 30.18.1.2/14.63.15., S: 9991., Ek: 1-243., 8.10.1930.

¹⁹⁵ B.C.A., B.K.K., 30.18.1.2/14.63.11., S: 9987., Ek: 1-239., 8.10.1930.

¹⁹⁶ B.C.A., B.K.K., 30.18.1.2/14.63.5., S: 9981., Ek: 1-233., 8.10.1930. Bkz. Ek- 4.

¹⁹⁷ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/16.70.5., 6 Kanunuevvel 1923.

¹⁹⁸ 885 sayılı iskân kanununda bu konu ile ilgili geçici bir madde yer almaktadır. *Muvakkat madde: Balkan Harbinin tarihi ilanından sonra Türkiye'ye gelip de elan tescil edilmemiş olan muhacir ve mülteciler işbu kanunun neşri tarihinden itibaren altı ay ve muhtaç olup da henüz iskân görmemiş olanlar, yine mezkur tarihten itibaren bir sene zarfında işbu kanunun tarihi neşrinden sonra gelip de tarihi muvasalatlarından itibaren üç ay zarfında tescil ve iskânlarını talep etmedikleri takdirde işbu kanunun bahşeylediği hukuktan istifade edemezler.* 31 Mayıs 1926 tarihli İskân Kanunu, Düstur, Tertip 3, Cilt 7, Ankara, 1944.

¹⁹⁹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.36.10., 2.Eylül 1925.

²⁰⁰ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.39.3., 2 Teşrinisani 1341.

²⁰¹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.39.3., 2 Teşrinisani 1341.

²⁰² B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.39.9., 3.11.1925.

1925 yılında Balıkesir'e Gilan ve Pirane'den gelmiş olan göçmenlerden 5 kişinin Kayseri'de, 8 kişinin ise Karahisarşarki'de (Şebinkarahisar)²⁰³ 2 kişinin Konya'da²⁰⁴ iskânları sağlanmıştır. Yine 1925 senesinde Adapazarı'ndan sevk edilen Mitroviçe muhacirlerinden 4 kişi Kırşehir'de iskân edilmiştir. Sırp tebasından olup Balıkesir'e gelmiş olan Prizren'li 5 kişinin terki tabiyet ile Türkiye Cumhuriyeti tebasına tescilleri ve Sivas'ta iskân edilmeleri, buna karşılık Kırcaalili bir kişinin ise memleketimizle ilgisi olmadığından buraya iadesi sağlanmıştır.²⁰⁵

Bunun dışında 1925 yılına ait diğer bir belgede ise nüfus miktarları belirtilmemiş olan göçmenlerden Üsküplülerin Kırşehir'e, Kalkandelenlilerin Kütahya'ya, Priştinelilerin Konya'ya, Gustovarluların Karahisarşarki'ye (Şebinkarahisar), Debre-ibalalıların ve Ohrililerin Ankara'ya sevk ve iskânları, ayrıca iskân yerleri tebliğ edilmeden Kocaeli'ne gelen Prizren vesaire göçmenlerinin öncelikle nüfus ve memleketlerinin bakanlığa bildirilmesi Dahiliye Vekaleti'nce Kocaeli Vilayeti'nden istenmiştir.²⁰⁶

Yugoslavya'nın çeşitli yerlerinden gelen 47 kişi Denizli'de, Yenipazar'dan 329 (1914) tarihinde gelen, fakat 1925 yılında iskâna hak kazanan 2 kişi Adapazarı'nda²⁰⁷, bir aile Kütahya'da²⁰⁸ iskân edilmiştir. 1925 yılı içinde Denizli'de Yugoslav mülteci sıfatıyla 26 hanede toplam 143 nüfustan 55'inin nüfusa tescili sağlanmıştır.²⁰⁹

1926 yılında iskân edilenlerden; Kumanova, İştîp ve Köprülü'den gelen 12 nüfus göçmen Edirne, Uzunköprü ve Lalapaşa'da²¹⁰, 1926 yılı Mart ayında gelen göçmenlerden 2 nüfus Lalapaşa'da²¹¹, 8 kişi Kocaeli'de²¹², Kalkandelen kazasından gelen göçmenler Bilecik'te²¹³, 10 nüfustan oluşan Yugoslavya göçmenleri Mayıs ayında İstanbul'da, Aralık ayında Kosova'dan gelen 1 muhacir Trabzon'da iskân edilmiştir.²¹⁴ 1925'te Yugoslavya'nın Yenipazar, Taşlıca ve Akova şehirlerinden gelmiş olup 1926'da iskân

²⁰³ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.36.4., 12 Ağustos 1925.

²⁰⁴ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.35.23., 22 Temmuz 1925.

²⁰⁵ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.37.13., 14.10.1925.

²⁰⁶ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.36.12., 3 Eylül 1925.

²⁰⁷ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.35.23., 22 Temmuz 1925.

²⁰⁸ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.35.23., 22 Temmuz 1925.

²⁰⁹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/77.41.19., 22 Kanunuevvel 1341.

²¹⁰ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/78.42.3., 10 Kanunusani 1926.

²¹¹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/78.43.16., Mart 1926.

²¹² B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/50.106.25., 23 Teşrinisani 1926.

²¹³ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/51.121.14., 5.1.1927.

²¹⁴ B.C.A., T.İ.G.M., 272.14/78.42.3., 10 Kanunusani 1926.

yerleri belirlenen 7 hanede 35 kişi ise mülteci sıfatıyla Adana'nın Misis (Ceyhan) nahiyesinin Şevketiye karyesinde²¹⁵ iskân edilmiştir.

Kimi zaman valiliklerin Dahiliye Vekaletine gönderdiği raporlarda o ilde yerleşmiş göçmen olup olmadığına dair kesin bilgiler mevcuttur. Kırşehir Valiliği'nden gönderilen bir raporda 1926 yılının Kasım ve Aralık aylarında Yugoslavya mültecilerinden hiç kimsenin Kırşehir'e yerleşmediği belirtilmekte²¹⁶, buna karşılık aynı yıl Denizli'nin Tavas kazasında, Tekirdağ ve Çorlu'da göçmen iskân edildiği anlaşılmaktadır.²¹⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında muhacirler iskân edilirken parçalanmış ailelerin bütünlüğü sağlanmaya çalışılıyor, bu nedenle bir çok muhacir akrabalarının yanına yerleştiriliyordu. Bu amaçla bir çok göçmen daha önceden Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yerleştirilmiş akrabaları yanında iskân edilmiştir.

1927 yılında iskân edilenlerden; Türkiye'de yerleşmiş olan bazı ailelerin Yugoslavya'daki fertlerinden 11 kişi İstanbul'da²¹⁸, Tekirdağ'a gelen göçmenler arasında yer alan Üsküplü Hasine Hanım kimsesizliğinden dolayı oğlunun yanında İstanbul'da²¹⁹ iskân edilmiştir. Pazar sancağından gelen 1 kişi İstanbul'da zevcinin yanında²²⁰, aynı yılın Mart ayında Yugoslavya'nın değişik yerlerinden gelen 34 nüfus kimi önceden gelmiş olması sebebiyle, kimi de kimsesizliğine binaen İstanbul'da yakınları yanında²²¹, Üsküplü Hüsniye Hanım kimsesizliği sebebiyle oğlunun yanında İstanbul'da²²² iskân edilmiştir. Gevgilili Şefika Hanım ise damadının yanında, Tekirdağ'da²²³, yine Köprülü'den gelen 2 kişi Tekirdağ'da iskân edilmiştir.²²⁴ 1927 yılında Kırklareli'ne gelen Yugoslavya göçmenleri de hükümetten yardım almamak koşuluyla iskân edilmişlerdir.²²⁵ Kalkandelen'den gelen Hanife Hanım ise Bursa'da eşinin yanında²²⁶, 332 (1917)'de gelmiş

²¹⁵ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/50.106.38., 23 Teşrinisani 1926

²¹⁶ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/51.111.10., 3.1.1927.

²¹⁷ B.C.A., T.İ.G.M., 272.65/6.5.5., 10.5.1927

²¹⁸ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.117.30., 8 Mart 1927.

²¹⁹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.117.18., 8 Mart 1927.

²²⁰ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.120.20., 17 Mart 1927.

²²¹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.120.19., 17 Mart 1927.

²²² B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.117.18., 8 Mart 1927. Bkz. Ek-5.

²²³ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.117.31., 8 Mart 1927.

²²⁴ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/51.113.23., 16 Kanunusani 1927.

²²⁵ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/56.143.32., 6 Kanunuevvel 1927.

²²⁶ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.117.26., 8 Mart 1927.

olması sebebiyle Kalkandelenli İlyas oğlu Mehmed de Bursa'da 1927 yılı Mart ayında²²⁷, 328 (1918)'de Eskişehir'e Priştine, Vulçitrin ve Gilan'dan gelmiş olan göçmenler ise ancak 1927'de, Saraybosna'dan gelen Fatma Hanım Eskişehir'de eşi Ahmet Bey'in yanında²²⁸ iskân edilmiştir.

1927'de, Seniçe mültecilerinden 1 kişi Konya'daki akrabalarının yanında, yine aynı yıl Bilecik'e gelen göçmenlerin nerede ve ne için iskân edileceklerini belirten cetvelde bir kısmı mahalli mürettebi itibariyle Kırşehir ve Afyonkarahisar'a, diğer bir kısmı da hükümetten yardım almamak koşuluyla Pazarcık nahiyesinde akrabaları nezdinde iskân edilmişlerdir.²²⁹ 1923-1924 yılları arasında Yugoslavya'nın çeşitli bölgelerinden gelen 14 nüfus göçmen ise ancak 1927 yılında İstanbul, Ankara ve Konya gibi şehirlerde iskân edilebilmiştir.²³⁰

1927 yılının Kasım ayında İpekli 10, Radovişteli 10 ve İştıpli 12 hane göçmen hükümetten yardım almamak şartıyla Samsun'da iskân edilmiştir.²³¹ 1927 yılının şubat ayında Trabzon'da bulunan Üsküp muhacirlerinden bir kişi ise muhacir sıfatı taşımadığından iskân edilememiştir.²³² 1928 yılı içinde ise iskân edilmek üzere Manisa'ya 262 Yugoslavya göçmeni gönderilmiştir.²³³

1927 nüfus sayımında Yugoslavya (Sırbistan) doğumlu nüfus 23.750 idi. Bu nüfusun büyük bir kısmı İstanbul, Bursa, Balıkesir, Edirne, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Manisa gibi illerde yerleştirilmişlerdi.²³⁴ Yine belirtmek gerekir ki bu nüfusun içerisinde Cumhuriyetin ilanından önce gelen muhacirler de mevcuttu.

1933 yılı içerisinde de Türkiye'ye çeşitli memleketlerden gelen 26.002 göçmendenden 3.018'i Yugoslavya'dan gelmiştir. Türkiye'ye gelen bu göçmenlerden özellikle

²²⁷ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.117.26., 8 Mart 1927.

²²⁸ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/55.139.32., 21 Kasım 1927.

²²⁹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/55.140.12., 29 Teşrinisani 1927.

²³⁰ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/53.128.20., 18 Haziran 1927.

²³¹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/55.141.20., 30.11.1927.

²³² B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/51.115.21., 14.2.1927.

²³³ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/23.124.1., 10 Nisan 1928.

²³⁴ D.İ.E.Y., Cilt 4, Ankara, 1931, s.68-69.

Balkanlardan gelenlerin büyük bir kısmı da İstanbul ve İzmir gibi illere yerleştirilmiştir.²³⁵

Tablo: 7
1933 Yılı İçerisinde Yugoslavya'dan Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin İskân Edildikleri İller

Vilayet	Hane	Nüfus
Afyon	3	3
Amasya	1	6
Ankara	14	71
Aydın	10	52
Balıkesir	5	27
Bilecik	8	41
Bursa	47	114
Diyarbakir	24	82
Elaziz	1	6
Eskişehir	25	126
İstanbul	154	686
İzmir	251	966
Kocaeli	5	19
Malatya	1	5
Manisa	20	93
Sivas	85	425
Tekirdağ	24	97
Yozgat	46	199
Toplam	724	3018

Kaynak: B.C.A., M.G.M.,30.10/81.531.8., S:16211-5996, D:81/49, 24.6.1935.

Tarımsal yönden savaşlar neticesi harap olmuş Türkiye'nin iktisadî hayatına olumlu katkıda bulunacağı düşünülen göçmenler yerleştirilmiş oldukları bölgelerden de anlaşılacağı gibi zirai açıdan arazinin bol ve verimli olduğu bölgelerde iskân edilmişlerdir.

²³⁵ B.C.A., M.G.M., 30.10/81.531.8., S: 16211/5996., D: 81/49., 24.6.1935. Bkz. Ek-6.

Cumhuriyet döneminde Marmara bölgesi başta olmak üzere İç Anadolu ve Ege bölgesine yerleştirilen bu göçmenler nüfusun önemli bir kısmını teşkil etmekteydi. 1935 yılı nüfus sayımında yalnızca İstanbul vilayetinde 14.418'i erkek, 11.576'sı kadın olmak üzere toplam 25.994 kişinin Yugoslavya doğumlu olduğu belirlenmiştir.²³⁶ Oysa 1927 yılında tüm Türkiye genelinde Yugoslavya doğumlu nüfus 27.750 idi. Söz konusu 8 yılda Yugoslavya'dan gelen göçmen sayısının ne derece artmış olduğu açıkça görülmektedir. 1935 genel nüfus sayımına göre Türkiye'de Yugoslavya doğumlu olanların sayısı 85.423'ü erkek, 72.722'si kadın olmak üzere toplam 158.145 kişidir. Bu rakamlar Cumhuriyetin ilânından önce gelip 1935 yılı itibariyle hala hayatta olanları da içermektedir. Denilebilir ki 1935 nüfus sayımında ortaya çıkan bu sayı, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan tasfiyesini müteakip gelen göçmenler ile Yeni Türkiye Devleti'ni kendileri için sığınacak tek yer olarak gören göçmenlerin toplamıdır.

Nüfusun doğum yerleri itibariyle ayrılışında bu sonuç çıkarken aynı nüfus sayımına göre nüfusun tabiiyetler itibariyle ayrılışında Yugoslavya tabiiyetli 1.714 erkek ve 1.356 kadın olmak üzere toplam 3.070 kişi bulunmaktaydı. 1945 nüfus sayımında ise 1.342 erkek ve 1.130 kadın olmak üzere toplam 2.472 kişi Yugoslav tabiiyetli olarak belirlenmiştir.²³⁷ Elbette bu rakamların içinde henüz vatandaşlığa geçememiş olan göçmen nüfus da bulunmaktadır. 1935 nüfus sayımında İstanbul ve Trakya'da 4 Vilayette Yugoslavya doğumlu olduğu belirlenen toplam nüfus 47.571 kişiydi.²³⁸

²³⁶ D.İ.E.Y., Cilt 5, İstanbul, 1939, s.32.

²³⁷ D.İ.E.Y., Cilt 21, Ankara, 1953. 1927 nüfus sayımında Yugoslav tabiiyetli nüfus 3.883 idi. Daha sonraki nüfus sayımlarında bu miktarın azalmış olduğu görülmektedir. D.İ.E.Y., Cilt 5, İstanbul, 1932, s.73.

²³⁸ D.İ.E.Y., Cilt 5, İstanbul, 1939, s.32.; D.İ.E.Y., Trakya İstatistik Yılığ, Cilt II, Ankara, 1939, s.44-45.

Tablo: 8

**1935 Nüfus Sayımında İstanbul, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ İllerinde
Yugoslavya Doğumlu Nüfus Miktarı**

Vilayet Adı	Erkek	Kadın	Toplam
İstanbul	14.418	11.576	25.994
Çanakkale	1.139	822	1.961
Edirne	2.292	2.049	4.341
Kırklareli	5.212	3.825	9.037
Tekirdağ	3.347	2.891	6.238
Genel Toplam	26.408	21.163	47.571

Kaynak: D.İ.E.Y., 1939, s.32.

1935 nüfus sayımında Türkiye genelinde Yugoslavya doğumlu olanların sayısı toplam 158.145 iken bu sayı 1945 nüfus sayımında 123.818'e gerilemiştir. D.İ.E. Yılığındaki tablodan anlaşıldığına göre Romanya doğumlu nüfusta az da olsa bir artış gözlemlenirken söz konusu dönem içinde Bulgaristan doğumlu olan nüfus sayısında da çok az bir azalma olmuş oysa özellikle Yunanistan ve Yugoslavya doğumlu nüfus miktarında ise gözle görülür bir azalma yaşanmıştır.²³⁹ 1955 nüfus sayımında ise Yugoslavya doğumlu olanların sayısı 133.762 olarak gözükmektedir. 1960 yılında bu rakam 251.277'ye ulaşmıştır.²⁴⁰ Buradan da anlaşılıyor ki 1955-1960 yılları arasında yaklaşık 126.000 göçmen gelmiş ve göçmen sayısı beş yılda iki katına çıkmıştır:

²³⁹ D.İ.E.Y., Cilt 20, Ankara, 1952, s.108

²⁴⁰ D.İ.E.Y., Ankara, 1963, s.66.

Tablo: 9

1934-1959 Yılları Arasında Yugoslavya'dan Gelen Göçmen Miktarı

Yıllar	Göçmen Miktarı		Yıllar	Göçmen Miktarı	
	Aile	Nüfus		Aile	Nüfus
1934-45	2.296	8.919	1953	303	1.113
1946	3	3	1954	2.437	9.728
1947	36	38	1955	4.047	17.000
1948	1	1	1956	8.083	31.969
1949	4	8	1957	8.250	30.162
1950	-	-	1958	8.741	30.137
1951	-	-	1959	4.795	18.403
1952	32	73	Toplam	39.028	147.554

Kaynak: D.İ.E.Y., 1959, s.111.

21. Göçmenlerin Vatandaşlığa Kabulleri

Muhacirlerin iskân işlemleriyle beraber vatandaşlığa alınma işlemleri de daha huduttan girer girmez kendilerine verilmiş olan muhacir kağıdına istinaden yapılmaktaydı. Memleketlerinden ilişkilerini keserek yerleşmek üzere Türkiye'ye gelen muhacirlerin vatandaşlığa²⁴¹ kabul işlemleri de bazen ayları bulan bir süreçte tamamlanabilmekteydi. Dahiliye Vekaleti'nin Başbakanlığa 26.7.1933 tarih ve 3513-1125 sayı ile gönderdiği yazıda komşu memleketlerde ve bilhassa Balkanlar'da Türk ırkına karşı haşin siyasî, idarî ve malî tedbirlerin memleketimize hicret ve ilticanın arkasını kestirmedeği bilakis arttırdığı belirtilmekte, bu ırkdaşlarımızın hepsinin vatandaşlığa alındığı ancak resmî işlemlerin uzun sürmesi dolayısıyla muhacirlerin huduttan kabul tarihlerinden itibaren vatandaşlık muamelesinin tekmiline kadar küçük sanatlarla iştigallerine ve köylerde oturup çalışmalarına mani olunmaması istenmiştir. İcra Vekilleri Heyeti 2.4.1934 tarihinde Türkiye'ye gelen muhacirlerin, ecnebilerin Türkiye'de seyahat ve ikametleri hakkındaki kanunla bunun bazı maddelerini değiştiren 983 sayılı kanun hükümlerinden muaf

²⁴¹ Lozan anlaşmasının 30. maddesi gereğince hududumuz dışındaki topraklarda kalan Türklerin bu ülke vatandaşı oldukları, 31. maddesi gereğince de 2 sene zarfında Türkiye tabiiyetine geçebilecekleri yönündeydi. B.C.A., B.Ö.K.M., 30.01.0.0/124.884.4., D:1044., 8.11.1925.

tutulmasını kararlaştırmıştır.²⁴² Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya gibi Őlkelerden gelen muhacirlerin vatandaşlığa alınma işlemleri Özellikle 1930-1950 yılları arasında yoğun olarak sũrdũrũlmũř, göçmenlerin yerleştirilme işlemlerinin dũzenlenmesi için çeşitli yıllarda kararnameler çıkarılmış, toplu olarak vatandaşlığa geçiş işlemleri yapılmıştır.²⁴³ Sayıları binlerce olan bu göçmenler Tũrkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuş, böylece ũlke nũfusunda hiç de azımsanamayacak bir orana sahip olmuşlardır.

²⁴² B.C.A., B.K.K., 30.18.1.2/43.17.10., S: 2/346., Ek: 97-114., 2.4.1934.

²⁴³ GÖçmenlerin Vatandaşlığa Alınmaları Hakkında 14.9.1932 Tarihli Kararname. Bkz. Ek-7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÖÇMENLERE GÖSTERİLEN KOLAYLIKLAR VE YAPILAN YARDIMLAR

Muhacirlere gerek sevk, gerekse iskânları sırasında hükümet tarafından çeşitli yardımlar yapılmıştır. Muhacirlerin nakil, iâşe ve iskânları, emlâk ve arazi temini, üretici duruma gelmeleri amacıyla çeşitli ziraî ve nakdî yardımlarla ilgili olarak Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çeşitli kanun, nizamname, talimatname ve yönetmelikler oluşturulmuştur. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin özellikle son 10 yılında Balkanlar'dan göçün hız kazanması ile muhacirlerle ilgili oluşturulmuş çeşitli kanun, nizamname ve yönetmeliklere ihtiyaca göre kimi zaman zeyller oluşturularak, kimi zaman tadil edilerek, fakat temelde pek büyük farklar olmadan uygulanmıştır.

30. Nakil ve İâşe Yardımı

Muhacir ve mültecilerin tarz-ı idare ve sevkleri hakkındaki 5 Haziran 1337 (1921) tarihli nizamnamenin 5. maddesine göre herhangi bir geliri olmayan her fert müracaat tarihinden itibaren iâşe talep edebilir, aile fertlerinden 10 yaşından büyük olanlara yarım kilo, 10 yaşından küçük olanlara 1/4 kilo ekmek bedeli, buldukları bölgeye göre değişmekle beraber, yevmiye verilirdi. Bu yardım üç ay devam ederdi. Üç ay dolduktan sonra komisyonlarca yapılan tetkik neticesi kimsesiz, yetim gibi “*muhtac-ı muavenet*” olanlara iâşe yardımına devam edilirdi. Bununla birlikte üç ay içinde bir iş bulmuş olanlar, yardım istemeyenler veya refahı yerinde olanların ise iâşe bedelleri derhal kesilirdi.²⁴⁴ Daha sonraki yıllarda çıkarılan kanunlarla bedelsiz iâşe müddeti muhtemelen göçmen sayısının fazla olması nedeniyle kısaltılmıştır.

²⁴⁴ Düstur, Tertip 3, Cilt 2, s.74.,

885 sayılı İskân Kanununun 7. maddesine göre yardıma muhtaç muhacirlerin nakliye masrafları ve iskân bölgelerine kadar yollarda, iskân olununcaya kadar geçecek zaman zarfında ve iskândan sonra azami iki ay süresince iaşeleri ücretsiz olarak yapılırdı. İki aydan sonra, eğer çiftçi ise mahsulünü alıncaya kadar, değilse azami altı ay içinde borçlanma kanununa göre tamamı geriye alınmak üzere ödünç olarak iaşeleri sağlanırdı. Yine aynı esaslar çerçevesinde yakacak ve giyecek yardımı da yapılırdı.²⁴⁵

Mübadele İmar ve İskân Kanunu'nun birinci maddesinde muhacirlerin iskânlarından itibaren azami iki ay olmak üzere iaşelerinin sağlanacağı belirtilmiştir. Fakat kimi zaman göçmenler iki ay dolduğu halde geçici iskân mıntıklarında kalıyorlardı. Bu göçmenler henüz yerleşememişler ve iş de bulamamışlardı. Muhacirlerin durumu araştırılıp borçlanma suretiyle iaşeleri uzatılmıştır.²⁴⁶

Muhacir ve mültecilerin iskân işlerini en kapsamlı şekilde düzenleyen 2510 sayılı İskân Kanunu'nun 15. maddesi muhacir ve mültecilerden ihtiyaçlı olanlara yapılacak yardımla ilgilidir: *“Devlet kara ve deniz nakil vasıtaları muhacirleri, mültecileri, gümrükten muaf tüm eşyalarını, Hükümetçe naklolunanları ve eşya ve hayvanlarını yerleşecekleri yerlere, yerleşecekleri yer yolları üzerinde değilse en yakın istasyon veya limana kadar parasız naklederler.”* Yine aynı maddenin (C) fıkrasında iaşe yardımının ne kadar süreyle devam edeceği belirtilmiştir: *“...Bunların kaldırıldıkları veya sınırlarımızdan içeriye girdikleri günden iskân edildikleri güne kadar geçen zaman zarfında ve iskânlarından itibaren bir yıl içinde yatacakları, yiyecekleri ve tedavileri hükümetçe meccanen temin olunur.”*²⁴⁷

Muhacirlerin nakil işlemlerinin mümkün olduğunca bir plân ve programa göre ve üstelik fazla bir mali yük getirmeden yapılabilmesine çalışılıyordu. İskân Muafiyetleri Nizamnamesi'nin 44. maddesine göre imtiyazlı nakliye şirketleri valilikler veya kaymakamlıklarca muhacirlere verilmiş olan tasdikli vesikalara dayanarak asgari tarifelerini, eğer asgari tarifeleri yoksa asker sevkiyatına mahsus tarifelerini uygulamaya

²⁴⁵ Düstur, Tertip 3, Cilt 7, Ankara, 1944, s.1442.

²⁴⁶ B.C.A., M.G.M., 030.10.0.0/123.897.7., D: 102127, 6.4.1924.

²⁴⁷ Aynı maddede *“İhtiyaçlı ve ihtiyaçsızları ayırmağa yarayan bir ‘ihtiyaç derece cetveli’ Dahiliye Vekilliğince yapılır.”* şeklinde bir kısım mevcuttu. Düstur, Tertip 3, Cilt 15, Ankara, 1934, s.1161-1162.

mecburdular. 45. maddede ise meccanen (ücretsiz) veya asgari tarife ile naklin bir defaya mahsus olduğu belirtilmiştir.²⁴⁸

Hükümetin yaptığı yardımlardan başka muhacirlerin yerleştirildiği başlıca büyük illerde halkın cemiyetler oluşturarak, çeşitli yardımlar topladığı, muhacirleri sefil ve perişan durumlarından kurtarmaya, iskân ve iaşelerini temin etmeye çalışmaları dikkat çekiyordu. İzmir’de 1924 yılında Muhacirin-i İslamiye Muavenet Yurdu adıyla bir cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyet topladıkları yardımları Hilal-i Ahmer (Kızılay) vasıtasıyla muhacirlere ulaştırmaktaydı. Bu yardımlar arasında çay, şeker gibi gıda maddeleri ile nakit paranın yanı sıra okula devam eden ve yardıma muhtac olan muhacir çocuklarına kitap, defter gibi araç-gereç yardımı da yapılmıştır. Söz konusu cemiyetin nizamnamesinin 2. maddesinde cemiyetin amacının *“muhacirin-i islamiyeye muavanet ve herkesin vaziyeti ictimaiye ve sanaiyesine göre emri iskânları hususunda Hükümet-i Milliye nezdinde delalet ve müteakabil tesirat iraesinden ibaret olup hiçbir güna maksadı siyasîye ile alakadar değildir.”* denilmekteydi. Nizamnamenin 7. maddesinde mekteplere yerleştirilecek muhacir çocuklarından en kabiliyetlilerinin Mekteb-i Âli’ye gönderileceği, ayrıca cemiyetin himayesinde olarak her sene Avrupa’ya bir veya iki öğrenci gönderileceği de belirtiliyordu.²⁴⁹

Bazı bölgelerde halk kendi imkânlarıyla muhacirlere yardım ediyor, fakat bu yardımlar iktisadî bunalım nedeniyle yeterli olmuyordu. Gerek iktisadî buhran ve gerekse diğer sebeplerle Eskişehir’in bazı köylerinde ve özellikle İsmetpaşa nahiyesi merkezinde yerleşmiş olan muhacirler arasında açlık ve sefalet içinde yaşayanlar bulunmaktaydı. Mahalli yardımlar yapılmışsa da bunların devamına imkân kalmamış ve Hilal-i Ahmer’den bu konuda yardım istenmiştir.²⁵⁰

1929 yılında Yugoslavya’nın Tikveş, Ustrumca, Köprülü ve Manastır havalisinden Türkiye’ye münferit göçlerin yavaş yavaş arttığı, bunun yanı sıra bu bölgeden büyük bir göçün yaşanacağı, güz sonuna kadar bu bölgenin boşalacağı Üsküp Konsolosluğu’na Belgrad Büyükelçiliğimize bildirilmiştir. Elçilikçe bu bilgi mübalağalı bulunmakla beraber tedbir alınması için Hariciye Vekaleti’ne yazı yazılmış ve durum anlatılmıştır. Söz konusu

²⁴⁸ Düstur, Tertip 3, Cilt 16, Ankara, 1935, s.529.

²⁴⁹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/41.44.1., 7 Kanunusani 1924.

²⁵⁰ B.C.A., M.G.M., 030.10.0.0/120.858.7., D: 99D8, 22.5.1933.

muhacirlerin ÷lkemize kabul edileceği, fakat iskân bütçesinin yetersiz olması dolayısıyla yardıma ihtiyacı olanların sefaletle düşmemesi için pasaportlarının vize ettirilmeyip sadece hükümetten yardım talep etmeyen ve Türk unsuruna mensup olanların istedikleri yerde sevk ve ikametlerine kolaylık gösterilmesi Dahiliye Vekaleti tarafından Hariciye Vekaleti'ne bildirilmiştir. Yardıma ihtiyacı olan muhacirlerin kabulü için ise iskân bütçesinin ilgili bölümünde düzenleme yapılması gerektiği de ayrıca belirtilmiştir.²⁵¹ Bununla birlikte göç esnasında ortaya çıkan masrafların göçmenlerin Türkiye'deki yakınları tarafından karşılanması iskân ve tescil işlemlerinin daha süratli olmasını sağlıyordu.²⁵²

Bazı dönemlerde gelen ve gelecek olan göçmen sayısının tahmin edilenden fazla olması ve üstelik gelenlerin yardıma muhtaç bir halde bulunması iskân ve iâşe sıkıntısını doğurmaktaydı.²⁵³ 1934 yılının bahar aylarından yılın sonuna kadar Trakya'ya Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen muhacir sayısı 15.000'i geçmişti. Hatta Romanya'da göç etmek için bütün malını mülkünü satıp vapura binmek için hazır bekleyen 20.000 kişinin olduğu da tespit edilmişti. Adeta bir sel halini bulan bu göç dalgası hiç tahmin edilmediğinden ve hemen hepsinin yardıma muhtaç olmasından dolayı bir çoğu kışı geçirmek için Trakya halkının yardımlarıyla geçici olarak yapılmış derme çatma evlerde veya yakın köylerde barındırılmıştır. En varlıklılarının sadece bir buçuk lirası vardı. Yapılan araştırma sonucunda bu muhacirler için en az 4,5 milyon kilo zahireye, 1,2 milyon kilo tohumluğa ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Trakya halkının 5-6 ay elinden gelen yardımı yaptığı bu muhacirler için Trakya Umumi Müfettişliği, Başbakanlığa gönderdiği bir yazıda Trakya yardım cemiyetlerinin kış mevsimi içinde düzenleyecekleri balo ve müsamereler hasılatını muhacirlere vereceği belirtilerek İstanbul ve Ankara'daki hayır cemiyetlerinin yapacağı balo ve müsamere gelirlerinin de söz konusu muhacirlere tahsis edilmesi istenmiştir.²⁵⁴

²⁵¹ B.C.A., M.G.M., 030.10.0.0/250.691.9., D: 4327, 28.5.1929.

²⁵² "...Polis ikinci şube ikinci kısmında müstezem vize memuru Münir Nafi Efendi imzasına verilen arzuhalde Sırbistanın Üsküb şehrinde bulunmakta iken bu kere alakalarına kıta ederek İstanbul'a gelmiş olan....'nın her türlü iâşe ve abaterleri tarafından temin edilmekte olduğundan Münir Nafi nezdinde tescili..." B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/49.98.20., 11 Eylül 1926.

²⁵³ Türkiye Devleti göçmenlerin iskân öncesinde ve sonrasında zorlukla karşılaşmalarını önlemek amacıyla tedbirler alıyordu. 1927 yılında Sırbistan'dan gelen muhacirlerin kabul edileceği, fakat müşkülât olmaması için tahminen kaç kişinin geleceği konusunda Hariciye Vekaletince Belgrad elçiliğimize bilgi istenmiştir. B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.122.28., 26 Mart 1927.

²⁵⁴ B.C.A., M.G.M., 030.10.0.0/72.472.7., D: 77D8, 12.11.1934.

1926 yılında İstanbul'dan iskânları için Mersin'e sevk edilen ve paraları olmadığı belirlenen Yugoslavya muhacirlerinin 1925 senesi muhacir sevki için gönderilmiş paranın da bitmiş olmasından dolayı sevk (yol) masrafları için gerekli tutarın gönderilmesi İstanbul Valiliği'nce Dahiliye Vekaleti'nden istenmişti.²⁵⁵ Yine muhtaç bir durumda olmaları sebebiyle Balıkesir'in Erdek nahiyesinde iskân edilmiş olan Yugoslavya göçmenlerinin iaşesinin mübadillere ait tavizat ve tayinat maddelerinden verilmesi İcra Vekilleri Heyeti'nin 13 Nisan 1927 tarihli oturumunda kabul edilmiştir.²⁵⁶

Hudutlar ardındaki Türklerin anavatana kabulü Türkiye tarafından desteklenen idarî ve siyasî bir politika olmasına rağmen kimi zaman ülkedeki mevcut iktisadî durumun göçmenlerin iâşe ve iskân masraflarını tam olarak karşılayamayacağı endişesi de zaman zaman hakim olan bir durumdu. Fakat buldukları ülkelerde kendilerine uygulanan tazyikin de artmış olmasına binaen bir an önce kabul edilmeleri fikri ağır basmıştır. Göçmenlerin mağdur olmalarına neden olan bazı etkenlerin de ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.²⁵⁷

Muhacirlerin nakil ve iskânları sırasında ortaya çıkan olumsuzlukları gidermek için de çeşitli önlemler alınıyordu. Alınan önlemlerden biri de özellikle kışın kötü hava şartlarında hudut illerinden iç bölgelere nakil yapılmaması yönündeydi.²⁵⁸ Kış mevsiminin şiddetli olduğu dönemlerde muhacirlerin iaşeleri sağlansa bile soğuk hava ve bulaşıcı hastalıktan dolayı bir çoğu yollarda telef olmaktadır. Bu durum göz önüne alınarak telefatin

²⁵⁵ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/50.106.30., 23.11.1926.

²⁵⁶ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/24.23.6., S: 5023, Ek: 97-98., 13.4.1927.

²⁵⁷ Romanya başta olmak üzere Bulgaristan ve Yugoslavya'da yaşayan Türklerin tazyik ve mezalimden kaçıp Türkiye'ye gelmek istedikleri elçilik ve konsolosluklar vasıtasıyla Hariciye Vekaleti'ne bildirilmekteydi. Göçmenlerin geldikten sonra sıkıntı çekmemeleri için plânlı bir iskân siyaseti uygulanmaktaydı. Bununla birlikte göçmenleri karşılaştıkları bazı önemli sorunlar daha sınırdan girdikleri anda başlamaktaydı. Göçmenler buldukları ülkelerden çıkarken para ve eşyalarını çıkarmalarına engel olunuyordu. Zor da olsa çıkarabildikleri eşyalar ise Türkiye tarafından kontenjana tabi tutulmaktaydı. Bu mahrumiyet durumunun çözüm işi ise yine onları iskân ile görevli Türkiye Devleti'ne aitti. B.C.A., M.G.M., 30.10/116.809.3., D: 97/65., 11.7.1932.

²⁵⁸ 1924 yılında son elli yılın en şiddetli kışı yaşanmıştı. Büyük Çekmece Gölü donmuş, hatta insanlar gölün karşı tarafına yürüyerek geçmişlerdir. Tekirdağ ve Trakya'nın diğer illerinde birçok insan ölmüş ve çok sayıda hayvan da kardan telef olmuştu. Kayıpların kesin sayısı istatistik olarak bilinmemekle beraber muhacirlerin bu kötü havalarda sevkini kayıpları arttıracığından endişe duyulmuş ve tahliyelerinin yapılmaması bildirilmiştir. 1925 yılı kışında Bursa'da 12 günde 40 muhacir soğuktan donarak ölmüştür. Bursa'da muhacirleri müşkül durumda bırakan bir diğer etken ise hükümetten aldıkları yardımların kesilmesidir. Tekirdağ'da iskân edilmek için bekleyen muhacirlere çay, kömür, mangal ve çeşitli gıda maddesi dağıtılmış ayrıca giysi de verilmiştir. Havaların ısınmasıyla birlikte iskân işlerine tekrar başlanmıştır. B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/17.76.1., 6 Şubat 1340.

önlenmesi amacıyla iç bölgelere sevkiyat yapılması için kimi zaman havaların ısınması beklenmiştir.

Muhacirlerin iskân ve iaşelerinin yanında tedavileri ile ilgili çeşitli yardımlar da yapılmaktaydı. Nizamnamenin 9. maddesi şu şekildeydi: *İaşe bedeli alan her muhacir ve mültecinin tabip reçetesi ile alacağı ilaç bedelleri veya tabip raporu ile tahtı tedaviye alındığı takdirde hastane ücretleri muhacirin tahsisatından tesviye olunur.*²⁵⁹

Muhacirlerin hudutlarda bekledikleri veya iskân yerlerine yaptıkları yolculukları esnasında çeşitli bulaşıcı hastalıklar baş gösteriyordu. 1925 yılında Tekirdağ'da muhacirler arasında Lekeli Humma görülmüş ve bunun için kısa sürede önlem alınmıştır. Ayrıca muhacirler için köylere doktorlar gönderilmiştir.²⁶⁰ 1924 yılında Kocaeli'ne gelen mübadil göçmenlerin sağlık durumları ve yapılan sağlık hizmetleri hakkında rapor tutularak İzmit İskân Mıntıkası Müdüriyeti'ne gönderilmiş, göçmenlerin gıdasızlıktan sefil oldukları, hastanelerin dolduğu süt, yoğurt ve çay gibi maddelere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.²⁶¹ 1927 yılında Erdek'te iskân edilmiş olan Yugoslavya muhacirlerinden üçünde lekeli humma vakasına rastlanmıştır. Bunlar Balıkesir Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdüriyeti'nce tetkik edilmiş, sayıları 500'e yakın olan muhacirlerin her yönden çok sefil ve muhtaç durumda oldukları ve Hilal-i Ahmer tarafından yardım gelene kadar açıkta kalanların bölgedeki boş evlere yerleştirilerek en azından bir süre için sefaletten kurtarılmaları temin edilmiştir.²⁶² Türkiye'de muhacirlerin geçici iskân yerleri başlıca Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, İstanbul gibi Trakya illeriydi. Bu bölgedeki illerin valileri zaman zaman toplantılar yaparak muhacirlerin her türlü sorunlarını belirleyerek çözümler üretmeye çalışıyordu. Trakya Umum Müfettişlik bölgesindeki valilerin muhacirlerin iskân sağlık ve benzeri ihtiyaçları ile ilgili yaptıkları toplantının kararları arasında özellikle Romanya'dan gelen muhacirler arasında sıtma, uyuz ve tifo gibi hastalıklara rastlandığı, Bulgaristan'dan gelenlerin bir kısmının ise giyecek çamaşırları dahi olmadığı belirtilmiş, kaza merkezlerinde hamam ve etüv (sağlık evi) bulundurulmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.²⁶³

²⁵⁹ Düstur, Tertip 3, Cilt 2, s.74.

²⁶⁰ B.C.A., T.İ.G.M., 272.79/72.2.15., 25 Mart 1340.

²⁶¹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.79/72.2.21., 2 Nisan 1924.

²⁶² B.C.A., T.İ.G.M., 272.12./53.106.1., 7 Haziran 1927.

²⁶³ B.C.A., M.G.M., 030.10.0.0/72.472.8., D: 77D9., 28.11.1934.

31. Emlâk ve Arazi Yardımı

Cumhuriyet döneminde gelen muhacirlere barınacak bir ev, bunun yanı sıra muhacirlerin çoğunluğunun ziraat ile meşgul olmaları sebebiyle üretici duruma gelmeleri amacıyla da arazi temin edilmesi gerekiyordu. Savaştan hemen sonra hükümet, savaş öncesinin üretim düzeylerine erişmenin yollarını aradı. İzmir’de toplanan İzmir İktisat Kongresi’nin bir amacı da buydu. Savaş nedeniyle bütün ekonomi ve özellikle de tarım sektörü işgücü kıtlığıyla karşı karşıya kalmıştı. On yıldan fazla süren savaşların yükü esas olarak köylünün üzerine binmişti. Ayrıca nüfus da azalmıştı. Bu nedenle gelen göçmenlere arazi dağıtılarak, üretici duruma getirilip ülke ekonomisine katkıda bulunmaları sağlanmaya çalışılmıştır.²⁶⁴

Muhacirlerin başlarını sokabilecekleri bir ev ve geçimlerini sağlayabilecekleri arazi temini için Rum ve Ermeni emval-i metrukeleri ilk etapta düşünülmüştü. Fakat özellikle Rumlardan kalan mallar sorumsuzca işgal edilmişti. Durumun böyle olmasında bir anlamda Maliye Vekaleti’nin de etkisi vardı. Çünkü vekillik bu malları gelir getirecek taşınmazlar olarak görüp kiraya vermişti. Daha sonra kurulan Mübadele İmar ve İskân Vekaleti bu karışıklığı düzeltmeye çalıştı. Fakat bu taşınmazların boşaltılması veya evlerin tamir edilmesi hayli uzun zaman gerektiren bir işti. Mübadele İmar ve İskân Vekaleti yoğun göç karşısında Rumlardan kalan mallardan yararlanma önceliğin mübadil göçmenlere ait olması gerektiğini düşündü.²⁶⁵ Fakat Türkiye’nin pek çok yerinde insanlar bu mallara gereksimin duyuyordu. 17 Ocak 1924 tarihli bir genelge ile terk edilmiş Rum taşınmaz mallarının mübadele yoluyla gelenlerin memleketlerinde bıraktıklarına karşılık olduğundan mültecilerle felaketzedelerden yardıma ihtiyacı olanların, terk edilmiş Ermeni

²⁶⁴ Arı, a.g.e., s.128-129.

²⁶⁵ Arı, a.g.e., s.115. Mübadillerden kalan terkedilmiş evler memurlar tarafından kullanılmaktaydı. Muhacirlerin iskânına ayrılmış olan bu evlerin boşaltılması ve muhacir iskânına açılması gerekiyordu. Bu amaçla çeşitli illere yazılar gönderilerek bu evlerin boşaltılması tebliğ edilmişti. Örneğin İzmir’de 1923 yılında kısa bir zaman zarfında 35.000 göçmen yerleştirileceği için mübadillerden kalan terkedilmiş evlerde oturan memurların bu evleri bir an önce boşaltmaları valiliğe bildirilmiş ve bu şekilde göçmenlerin iskânı sağlanmıştır. B.C.A., M.G.M., 30.10/123.876.15., D:10212., 31.12.1923.; Yine bir diğer belgede Çatalca’da bulunan muhacirlerin sefaletine meydan vermemek için emval-i metrukelerde iskân edilmeleri mutasarrıflığa bildirilmiştir. B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/16.65.13., 15.7.1923. Mübadele ile gelen göçmenler ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. Mesut Çapa, “Yunanistan’dan Gelen Göçmenlerin İskânı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5’ten Ayrı Basım, (1990), s.1-25.; Mesut Çapa, “Lozan’da Öngörülen Türk Ahali Mübadelesinin Uygulamasında Türkiye Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti’nin Katkıları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2’den Ayrı Basım, (1988), s.1-15.; Mesut Çapa, “İstikbal Gazetesi’ne Göre Trabzon’da Mübadele ve İskân”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı 8’den Ayrı Basım, (1991) s.1-10.

taşınmazlarına yerleştirilmeleri ilke olarak benimsenmişti. Ancak, Ermeni taşınmazları yeterli gelmediği zaman, geçici olarak Rumlardan kalan evlerde yerleştirilmeleri uygun görülmüştü.²⁶⁶ Bunun yanında belgelerden anlaşıldığına göre; Ermeni emvali metrukesinde mübadeleye tabi göçmen iskân edilmemesi gerektiği de ayrıca bildirilmekteydi.²⁶⁷

Tevziat işlerine sürat kazandırmak ve bu evlerin bir an önce boşaltılması için 6 Temmuz 1924 yılında Emval-i Menkule-i Metrukenin Kanunen Hakkı İskân-ı Haiz Muhacirine Suret-i Tevziini Mübeyyin Talimatname²⁶⁸ yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca 13 Mart 1926 tarihli Mübadeleye Gayr-i Tabi Eşhastan Olup Hakkı iskânı Haiz Olanlara Verilmiş ve Verilecek Emvali Gayr-i Menkule Hakkında Kanun ile mübadeleye tabi olanlardan başka kanunen iskân hakkına sahip olan diğer muhacirlerin de geçici veya tamamen kendilerine verilmiş olan mesken veya gayr-i menkulelerin borçlanma kanunu gereğince kendilerine verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁶⁹ Ayrıca 1928 yılında kabul edilen bir kararname ile mübadeleye gayr-i tabi ahaliye emval-i menkule verilmesi sayesinde bir çok muhtaç muhacir ev ve arazi sahibi olmuştur.²⁷⁰

Terkedilmiş evlerin olmadığı veya kafi gelmediği yerlerde konut inşa edilmekteydi. Bu iş için ihaleler açılmakta ve bazı şirketlerce konut inşası yapılmaktaydı. Kimi zaman kanuni işlemlerin uzun sürmesi muhacirlerin mağdur olmasına sebep oluyordu. 1924 yılında Mübadele İmar ve İskân Vekaleti'nin Başvekalete gönderdiği yazıda göçmenler için yaptırılacak hanelerin bir çok kanuni işlem dolayısıyla ihaleye verilmemesinin muhacirler arasında perişanlığa sebep olduğu belirtilmekte Muvazene-i Umumiye Kanuna eklenecek bir madde ile halli isteniyordu.²⁷¹

Kimi zaman muhacirler geçici olarak boş evlere yerleştirilmişti. Bu evler devlet tarafından kiraya verilmekte ve muhacirler zor durumda kalmaktaydı. Erzurum'un merkez

²⁶⁶ Arı, a.g.e., s.118. Mübadele uygulamasının dışında kalmakla birlikte, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerden gelen ve Mübadele İmar ve İskân Vekaleti tarafından Ermeni ve Rumların terk etmiş oldukları evlere yerleştirilen göçmenlerin sayısı 172.029'du. Arı, a.g.e., s.125.

²⁶⁷ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/41.48.23., 12.5.1924.

²⁶⁸ Talimatnamenin tam metni için bkz. Düstur, Tertip 3, Cilt 5, İstanbul, 1931.

²⁶⁹ Düstur, Tertip 3, Cilt 7, Ankara, 1944, s.655.

²⁷⁰ B.C.A., B.K.K., 30.18.01.01/027.73.15., S: 6045., 8.1.1928.

²⁷¹ "Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun on altıncı maddesinin zeyli: *Madde 1: Ahval-i fevkalade hudusunda veya hazinece tehir-i icrasında zararı mütehakkak mevada tealluk eden mübayaat ve ihalat mikdarı henüz her ne olursa olsun heyeti vekiliye kararıyla pazarlık ile veya kısa bir müddet münakasa ile ihaleten icra kalmabilir.*" B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/11.54.14., S: 1101., Ek: 102-42,12.11.1924.

ve Tercan kazalarında Emlak-ı Milliye'ye Borçlanma Kanunu gereğince yerleşmiş olan Yugoslavya muhacirlerinin kaldıkları bu evlerin 1929 yılı içinde müzayede ile kiraya verilecek olması sebebiyle muhacirlerin perişan olmaması düşünüldüğünden öncelikle kendilerine verilmesine, eğer imkan yoksa kendilerine birer hane tedarik edene kadar kira bedeli karşılığında kendilerine terk edilmesine karar verilerek bir kolaylık gösterilmiştir.²⁷²

Göçmenlerin açıkta bırakılmayıp mümkün olduğunca iskân edilmesi ana hedefti. İcra Vekilleri Heyeti'nin 3.9.1924 tarihli oturumunda kabul edilen kararname ile Adana mıntikasına sevk edilmiş olan muhacirlerin açıkta kalmaması için *huğ* tabir edilen meskenlerden 808 adet yaptırılması kararlaştırılmıştır.²⁷³ Sonraki yıllarda da buna benzer pratik çözümlerle muhacirlerin zor durumda kalması önlenmeye çalışılmıştır. Yine muhacirlerin açıkta kalmaması amacıyla 1925 yılında göçmenlerin iskânı için yaptırılan meskenlerin emaneten tamamlanması 26 Ağustos 1925 tarihli kararname ile kabul edilmiştir.²⁷⁴ Kimi zaman yapılacak yardımların gecikmesinin muhacirleri daha da zor durumda bırakmaması için dağıtılacak malzeme ve yaptırılacak hanelerin acele olarak yapılması ile ilgili kararnameler de çıkarılarak muhacirlerin geçici iskân bölgelerinden bir an önce asıl iskân bölgelerine nakledilmesi hedeflenmiştir.²⁷⁵ 1927 yılında hükümetin muhacirlere yaptığı bir diğer yardım ise Kocaeli'nde inşası planlanan ekonomik konut inşaatlarının mevcut malzemeler kullanılarak bir an önce tamamlanması ve muhacir iskânına açılmasıydı.²⁷⁶ Ayrıca bazı bölgeler muhacir iskânı açısından önde gelen mıntikalardı. Bu bölgelerde muhacir iskânı ile ilgili kuruluşlar şehirlerindeki eksik veya gerekli olan malzemeleri, haneleri tespit etme amaçlı raporlar tutuyorlardı. Örneğin Trakya Umum Müfettişliği'nin Başbakanlığa gönderdiği bir raporda 1935 yılı ve sonrasında Trakya'ya yerleştirilmesi düşünülen göçmenlerin sayısı 100.000'di. Bu göçmenlerin 10.000'inin doğu illerinde yerleştirilebileceği plânlanarak geri kalan 90.000 göçmenden Edirne'de 15.000, Kırklareli'nde 30.000, Tekirdağ'da 15.000, Çanakkale'de 30.000 göçmenin iskân edilebileceği hesaplanmıştır. Alınan kararlar arasında göçmenlere yaptırılacak evlerin kerestelerinin Çanakkale ve Trakya ormanlarından temin edilebileceği

²⁷² B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/62.179.1, 4 Kanunusani 1929.

²⁷³ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/10.42.16., S: 860., Ek: 102-36., 7.9.1924.

²⁷⁴ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/15.54.11., S: 2417., 26.8.1925.

²⁷⁵ Bu konu ile ilgili olarak Çanakkale'de iskân edilecek göçmenlere yaptırılacak yerlerin acele olmasından dolayı 3000 liralık havale, inşaat malzemesi, çift hayvanı, tohumluğun müzayedeye konulması durumunda talip bulunamayacağı ve ziraat mevsimi geçmeden pazarlıkla verilmesinin uygun olduğu 26.12.1928 tarihinde bakanlar kurulunda kabul edilmiştir. B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/1.11.1., 26.12.1928.

²⁷⁶ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/26.56.1., S: 5692., Ek: 76-30., 13.10.1927.

yer almaktaydı. Evlerin yapımında kullanılacak kerpiçlerin kesimi ve işçiliği ise göçmenler arasındaki ustalardan da faydalanılarak yapılacaktı. Böylece bir evin 60 liraya çıkarılabileceği belirlenmişti. Muhacirlere bundan sonra yapılması düşünülen yardım ise yemeklik, ekimlik ve çift sabanı verilmesiydi. Bu amaçla ev başına 500 kilodan toplam 13.500 kilo buğdaya, iki ev birleşerek çift teşkil edeceği için ev başına bir hayvan, bir saban hesabıyla 18.000 saban ve 9.000 hayvana ihtiyaç duyulacağı da belirlenmişti. Daha önceki yıllardan edinilen tecrübelerle belirlenmiş olan dört vilayetin ev için muhtaç olduğu malzemenin toplamı ise şöyleydi:

Ev:18.000,

Kaba kereste:72.000 m³,

Kapı ve çerçevelik: 72.000 adet,

İnce kereste. 10.800 m³,

Çivi: 630.000 kilo,

Cam: 45.000 m²,

Kiremit: 126.000.000,

Kerpiç: 234.000.000,

Sap: 36.000 araba (Kiremit altı tahtalardan tasarruf için çavdar ve yulaf saplarından faydalanılmıştır.)

1935 yılı sonrasındaki dört yılda ise meralardan faydalanılarak, Ergene, Meriç havzalarındaki ve Çanakkale'deki bazı bataklık alanlar kurutulularak, çiftlikler satın alınarak, sırf toprak verimiyle geçinebilmek üzere Edirne'de 45.000, Kırklareli'nde 44.000, Çanakkale'de 44.000, Tekirdağ'da 40.000 olmak üzere toplam 173.000 göçmenin daha bu mıntıkada iskân edilebileceği de ayrıca hesaplanmıştır.²⁷⁷

Muhacirler için yapılacak evlerin kerestesi için gereken hammadde de devlet tarafından tedarik edilmekteydi. İskân Kanunu'nun 18. maddesinde bu hususa yer verilmişti. *Madde 18: "İskânda Hükümetçe verilen talimata göre yapı yapılması için malzeme veya para verebilir. Yapı yapmakta kendileri de çalışabilir. İskân için Devlet ormanlarından parasız kereste vermek ve bu yapıları yapmada asker, Devlet memur ve müstahdemlerini ve vasıtalarının kullanmak caizdir."*²⁷⁸ 1937 yılı ve öncesinde gelerek çeşitli vilayetlerde

²⁷⁷ B.C.A., M.G.M., 30.10/72.474.6., D: 77D20., 4.2.1935.

²⁷⁸ Düstur, Tertip 3, Cilt 15, s.1163.

iskân edilecek göçmenler için 47.316 m³ kereste imaline yarayırlı 72.793 m³ ağacın parasız olarak verilmesi Bakanlar Kurulunun 23.6.1938 tarihli kararnameşi ile onaylanmıştır.²⁷⁹

Tablo: 10

1938 yılı içerisinde Göçmenlere Yaptırılacak Evler İçin Gereken Kereste Miktarı

Vilayeti	Yapılacak Ev Sayısı	Gerekli Kereste Miktarı
Konya	398	1.052 m ³
Tokat	141	254 m ³
Sivas	1786	5.923 m ³
İzmir	1286	9.995 m ³
Aydın	340	
Denizli	67	
Manisa	244	
Çanakkale	764	
Kırklareli	1811	9.553 m ³
Tekirdağ	1261	5.850 m ³
Edirne	1539	5.118 m ³
Diyarbakır	598	2.412 m ³
Bursa	220	1.160 m ³
Bilecik	40	211 m ³
Muğla	20	105 m ³
Isparta	82	432 m ³
Burdur	37	195 m ³
Afyon	87	458 m ³
Antalya	70	369 m ³
Ağrı	76	401 m ³
Kütahya	122	644 m ³
Toplam		47.316 m ³

Kaynak: B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/83.57.17., S: 2/9097, Ek:97-144

²⁷⁹ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/83.57.17., S: 2/9097, Ek: 97-144, 23.6.1938.

2510 Sayılı Kanun'un 24. maddesinde muhacir ve mültecilerin kendilerine bir ev yapılıncaya kadar yerleşecekleri yerde hükümete veya halka ait binalarda barınmaları ve eğer bu binalar dolu ise vali ve kaymakamın yazılı emri ile hemen boşaltılmaları gerektiği belirtilmişti. Hatta bu yolla binası boşaltılanlara hükümetçe kira yardımı yapılırdı.²⁸⁰

Muhacirlerin barınacakları evlerin yanında geçimlerini sağlamaları amacıyla arazi sahibi olması da gerekiyordu. 885 sayılı kanunun 9. maddesinde, iskân edilecekler için verilecek arazi ve emlak; sahihsiz topraklardan, hükümete ait emlak ve araziden, mübadeleye tabi ve gayr-i tabi emvali metrukeden seçilerek veya ihtiyaca göre yerli ahaliye ait çiftlikler satın alınarak tedarik ve tahsis olunurdu.²⁸¹ 2510 Sayılı İskân Kanununun 17. maddesinde bu konu daha geniş bir şekilde düzenlenmişti. İskân bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev ve ev yeri, zanaatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim sağlayıcı dükkan veya mağaza yada benzer bir yapı veya sermaye; çiftçilere yeterince toprakla çift hayvanı, alet ve edevat, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri verilirdi. Ayrıca 21. madde ile iskân edilecekler için dağıtılacak topraklar şu şekilde sınıflandırılmıştı:

- 1- *Menşei ve nevi ne olursa olsun bütün milli topraklardan,*
- 2- *Şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları içinde bulunan mer'a, baltalık ve fundalık gibi orta malı olup Hükümetçe ihtiyaçtan fazla görülen topraklardan,*
- 3- *Şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları dışında kalan ve orman olmayan boş yerlerden,*
- 4- *Devletçe görülecek lüzum ve zaruret üzerine bazı ormanlarda, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile muvafık görülen yerlerden,*
- 5- *Hükümetçe satın alınacak veya istimplâk olunacak çiftlikler ve topraklardan(md.17).*

17. maddeye ilişik toprak tevzi cetveline göre; toprak tevziatı aile nüfusuna göre yapılmaktaydı:

I- Ziraat topraklarında

A- İki nüfuslu bir aileye:

²⁸⁰ Düstur, Tertip 3, Cilt 15, s.1164

²⁸¹ Düstur, Tertip 3, Cilt 7, s.1442.

<u>En az dekar</u>	<u>En çok dekar</u>	
30	45	İyi topraklardan
45	60	Orta topraklardan
60	90	Aşağı(Kötü) topraklardan

B- İki den fazla her nüfus için aşağıdaki miktarlar ilave olunur:

<u>En az dekar</u>	<u>En çok dekar</u>	
10	15	İyi topraklardan
15	20	Orta topraklardan
20	30	Aşağı(Kötü) topraklardan

II- A- İki nüfuslu bir aileye :

Kasaba ve şehir civarlarında sulu bostan yerleri ile kürümlü bağ ve yetişkin ve verimli narenciye bahçesi, zeytinlik, dutluk, fidanlık ve her nevi meyva bahçelerinden.

<u>En az dekar</u>	<u>En çok dekar</u>
6	15

B- İki den fazla beher her nüfus için (2) dekar arttırılır.

III- Bir aileye, yukarıdaki (I) ve (II) bentlerdeki yerlerin birisinden veya bu hesaplara göre nispet dahilinde her ikisinden toprak verilmekte beraber beher aileye bağ ve meyvelik yapmak üzere (2-5) dekar bağ ve meyva yeri verilir. Ancak bu yerler üç yıl içinde bağ ve meyvelik yapılmadığı takdirde geri alınır. İki yıl zarfında verilen bağ ve meyvelik yerlerinin imar edenlere talip olurlarsa yeniden on dekar bağ ve meyvelik yeri verilebilir. Ancak üç yıl içinde imar edemedikleri kısımlar geri alınır. İstirdat müddeti hastalar için ve küçükler için rüşt yaşına girdiklerinden itibaren hesap olunur.²⁸²

Toprak tevziatının her tarafta değişik şekillerde yapıldığı, ayrıca bazı bölgelerde kayıt tutulmadığı ve temlik, tescil, borçlanma muamelelerinin de yapılmadığı araştırılarak tespit edilmişti. Toprak ve ev tevziatının her tarafta kayıt yapılarak, aynı şekilde uygulanması amacıyla 2510 sayılı kanuna ek olarak bir izahname ile İskân Toprak Talimatnamesi

²⁸² Düstur, Tertip 3, Cilt 15, s.1163, 1164, 1174, 1175.

oluşturulmuştur. Bu talimatname ile 2510 Sayılı İskân Kanunu'nun toprak tevzii ile ilgili kısmı genişletilerek açıklanmıştır.²⁸³

İskân Toprak Talimatnamesine göre; iskâna ayrılan topraklar mevki mevki ayrılır ve bu mevkilere isimler verilirdi. Arazinin sınırları belirlenerek miktarı ölçülür ve hazine namına kaydedilirdi. Tevzi edilmek üzere ayrılan her parça ölçülür ve arazinin krokisi çizilirdi (md. 37). Bir bölgede tevzi edilmek üzere ayrılan toprakların hepsi aynı verimlilikte olamayacağından topraklar verimliliğe göre sınıflandırılırdı. Tevziata bu işlemlerden sonra başlanırdı (md. 38). Ayrıca İskân Kanunu'nun 30. maddesine göre muhacirlere borçlu veya borçsuz olarak verilmiş bu gayr-i menkuller 10 yıl süreyle hiçbir surette satılmaz, bağışlanamaz, terhin edilemez, haciz olunamazdı.²⁸⁴

Köylerde bir aileye ev yeri olarak bir dönüm verilirdi. Yer zarureti olan köylerde ise bunun yarısına kadar verilirdi. Ancak yarım dönümden az verilemezdi (md. 34). Toprak tevziinde ilk önce ev yerleri, sonra baltalıklar, çayırlar arkasından köy kenarında veya yakınında harman yerleri, daha sonra bağ ve meyvalık yerleri dağıtılıp teslim olunurdu. Ayrıca sürü ve hayvanları olan muhacirlere ağıl yeri vermekte mecburi idi (md. 35). Topraklar ve yapılar hazine namına kayıtlı değilse evvela hazine namına kaydolunur, daha sonra naklen iskân gören namına tescil edilirdi (md. 52, md. 53). İskân Kanunu'nun 2. maddesinde yer alan 1 numaralı mıntikalara iskân edilenlere dağıtılmış olan yapı ve topraklar ücretsiz olarak, 2 numaralı mıntikalara iskân edilenlere ise verilen emlakın

²⁸³ Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti İskân Umum Müdürlüğü, Muhacirlere, Naklolunanlara, Toprağa Muhtaç Yerli Çiftçilere ve Aşiretler Fertlerine 2510 Sayılı Kanuna Göre Verilecek Ev ve Toprakların Kayıtlarına, Temlik ve Borçlanma Muamelelerinin Suret-i Cereyanına Dair İzahname - İskân Toprak Talimatnamesi, Ankara, 1936. 2510 Sayılı İskân Kanunu muhacir, mülteci ve nakledilenlerle muhtaç yerli halka hangi toprakların dağıtılabileceğini 21. maddede belirlemişse de bazı bölgelerde bu toprakların yok denecek kadar az olması ya da hiç olmaması nedeniyle bazı şahısların kendilerine ait olan arazileri istimlak suretiyle alınarak muhacirlere veya ihtiyacı olanlara verilmekteydi. 1510 sayılı İstimlak Kanunu'nun 3. maddesi "*istimlak bedeline esas olmak üzere arazinin 331 senesinde kaydedilmiş vergi veya tapu kıymetini*" dikkate almaktaydı. Arazinin 1914 veya daha önceki yıllara ait vergi ve tapu kıymetleri bulunmadığı takdirde benzer özelliklere sahip diğer arazilerin değerlerine bakılmaktaydı. Fakat kimi zaman emsâl teşkil edilebilecek bir gayr-i menkule rastlanmamaktaydı. Bütün bunların sonunda istimlak muamelesi son senelere ait vergi kıymetleri esas alınarak yapılmaktaydı. Fakat bu durum bazen hazinenin bazen de ferdin zararına olmaktaydı. Bu durumda ne şekilde hareket edileceğinin bildirilmesi için Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliği tarafından 1943 yılında Başbakanlığa bir yazı gönderilmiş bu durumun çözümü için ne yapılması gerektiğinin bildirilmesi istenmiştir. B.C.A., M.G.M., 030.10/124.882.7.,D:102196., 23.7.1943. Daha sonraki yıllarda yeni kararnamelerle toprak tevziatının esasları değiştirilmiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının hazırladığı 1947 Yılında hükümetçe iskân edileceklerle dağıtılacak olan toprak ve miktarı ve dağıtılış şekli ile ilgili bir kararname kabul edilmiştir. B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/114.50.14, Sayı: 3/6175, 24.07.1947.

²⁸⁴ Düstur, Tertip 3, Cilt 15, Ankara, 1934, s.1166.

kıymeti üzerinden hazine namına borçlanma suretiyle verilirdi (md. 51). Tevzi defterlerinde yazılan kıymetler üzerinden yirmi sekiz yılda ödenmek üzere birer pulsuz borç senedi noterlikçe tasdik edilerek verilirdi. Borcun tahsiline ise sekiz yıl sonra başlanır ve yirmi yılda kırk takside bölünürdü (md. 55).²⁸⁵ Borcunu peşin vermek isteyenlerden borcun yarısı alınır ve ipotek kaldırılarak emlak ve arazi şahsın namına kaydolunurdu (md.58). Gerek bu kanuna dayanarak gerekse bu kanunun yürürlüğünden önce mevcut kanunlarla borçsuz veya borçlanma suretiyle Türkiye’de değişik bölgelere iskân edilmiş bir çok muhacir ev ve arazi sahibi olmuştur.²⁸⁶ Böylece hem kendi geçimlerini sağlayacak şartlara eriştiler hem de zirai yönden ülke ekonomisine katkıda bulundular.

Türkiye’de tarımsal yönden verimli veya geniş arazilere sahip bölgeleri muhacirlere tevziat yapılmış mahallerin başında yer alıyordu. Örneğin Hatay’da mübadillerin yanı sıra gayr-i mübadiller de iskân edilmişti. 30 hanede 102 nüfus gayri mübadil yerleştirilmiş ve bunlara dükkan, fırın, arazi ve portakal bahçesi verilerek geçimlerini sağlamaları amaçlanmıştır.²⁸⁷ Bununla birlikte bazı yerlerde mübadeleye tabi olmayan muhacirlere emlak ve arazi verilmeyip normal olarak iskân edilmeleri Mübadele İmar ve İskân Vekaleti tarafından vilayetlere bildirilmiştir.²⁸⁸ Bazı illerde ise Muhacirlere yapılan ev ve arazi yardımları yerli çiftçiler tarafından kıskanılıyor ve kendileri de hükümetten bu yönde yardımlar yapılmasını talep ediyorlardı. Örneğin Isparta’da iskân edilen bağcı muhacirlere geçimlerini temin için 1925 yılı içerisinde bağ ve bahçe dağıtılmıştır. Bu durum bazı kişilerce şikayet konusu olmuş, fakat şikayet edenlerin bağ ve bahçe almaya müstehak olmadıkları anlaşılmıştır.²⁸⁹

²⁸⁵ 1928 yılında kabul edilen bir kararname ile muhacir ve mültecilere verilen emlak ve emval bedelinin borçlanma kanununa dayalı olarak 20 yıl içinde tahsil edilmesi kararlaştırılmıştı. B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/028.15.17., S:6307, 11 Mart 1928.

²⁸⁶ Kırklareli Vilayeti’nin İkizce ve Kavaklı karyelerinde 1924 yılında iskân edilmiş olan gayr-i mübadil muhacirlere 1926 yılında arazi dağıtılmıştır. B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/47.87.10., 9 Kanunusani 1926.

²⁸⁷ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/43.64.10., 1.2.1925.

²⁸⁸ Gaziantep’te mübadele harici gelen göçmenlere emlak ve arazi verilmeyip normal olarak iskân edilmeleri ile ilgili yazışmalar yapılmıştır. B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/42.56.12., 19.11.1924.

²⁸⁹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/44.69.20., 22 Nisan 1925.

Tablo: 11
Göçmenlere Dağıtılan Topraklar

Yıllar	Aile Sayısı	Kültür Toprağı (dekar)	Aile Başına Ortalama
1923-1933	157.736	6.258.928	29,6
1934-1949	62.849	2.866.685	45,6
1950-1960	21.496	1.165.806	54,2
Toplam	242.496	10.291.419	42,5

Kaynak: GERAY, 1962, S.56.

Yapılan bir diğer uygulama ile arazi sıkıntısı çekilen yerlerde devlet istimlâk suretiyle bazı arazileri satın alarak muhacirlere tahsis edebiliyordu. Buna örnek olarak, 1927 yılında Malatya Teşebbüsat-ı Sanayi Türk Anonim Şirketi Elektrik Şubesi'ne ait olan 81 parça tarla, bahçe ve arazinin bir kısmının iskân edilecek göçmenlere tahsis edilmesi verilebilir.²⁹⁰ Eskişehir vilayetinin Sivrihisar kazasına yerleşmiş olan Bulgaristan göçmenleri gibi buna benzer diğer göçmenler ve topraksız yerli köylüler için dağıtılacak arazi olmadığı için 1505 numaralı istimlâk kanununu gereğince şahıslara ait araziler istimlâk edilerek söz konusu ihtiyaç temin edilmiştir.²⁹¹

İskân işlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve muhacirlerin bir an evvel iskân edilebilmeleri amacıyla değişik zamanlarda benzer uygulamalara yer verilmişti. Muhacir sayısının fazla olduğu dönemlerde bazı şehirlerde muhacir iskânı için ne kadar ev, arazi, tarla vs. olduğu tetkik edilmekteydi. Örneğin Trabzon'da muhacir iskânı için ne kadar ev ve arazi olduğuna ait verilen raporda vilayet dahilinde 15.000 dönüm arazi, 33.000 hayvan ve Rumlardan metruk muhtelif 121.366 dönüm arazi, 22.500 hayvan bulunduğu ve 14.983 nüfusun da barınabileceği bildirilmiştir.²⁹² Maraş ve Antep vilayetlerine gönderilen yazılarda da muhacirlerden ne kadarının iskân edildiği, ne kadar ev ve arazi bulunduğu, daha ne kadar muhacir iskân edilebileceğinin bildirilmesi istenerek yeni göçmen iskânına müsait olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.²⁹³ Diğer illerde de emval ve arazinin

²⁹⁰ B.C.A., M.G.M., 030.10.0.0/116.808.7. Dosya: 9748., 4.12.1927.

²⁹¹ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/1925.4., S: 10939., Ek: 216-74., 8.4.1931.

²⁹² B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/45.77.10., 17 Ağustos 1341.

²⁹³ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/19.91.17., 17 Ağustos 1340.

süratle tesbit edilip iskân edilmiş gayri mübadil nüfus miktarlarının ibraz edilmesi Dahiliye Vekaletince sıkı bir şekilde takip edilmekteydi.²⁹⁴

Muhacirlerin bir kısmı iskân edilmek üzere gönderildikleri bölgelerde iskân olunabilecek bir yer kalmamasından dolayı mağdur bir durumda kalıyordu. Mesela Erdek'te iskân edilmiş olan Sırbistan muhacirlerinden açıkta kalanlar olmuş ve bunların acilen gerekli mahallere nakledilip yerleştirilmeleri sağlanmıştır.²⁹⁵

Muhacirler için yapılan düzenlemeler bazen yıllar önce gelen muhacirleri de kapsamaktaydı. 1293 (1878) harbi sonrası gelip Istranca civarı ve Saray kazası vakıf orman arazisine yerleşmiş olan muhacirlere bu bölgelerin temlik 1926 yılında bir kararname ile kabul edilmiş ve bir de talimatname oluşturulmuştur. Muhacirlerden bir kısmı çeşitli sebeplerden dolayı muamelelerini tamamlamadığından talimatname tatbik edilememiştir. Muhacirlerin başvurusu üzerine muamele süresi 1931 yılı sonuna kadar uzatılmış aynı zamanda 1931'de bu kararnameye bir de zeyl oluşturulmuştur.²⁹⁶

Muhacirlerin yerleştikleri bölgelerden ayrılmamaları için bazı önlemler alınmıştı. Bu amaçla muhacirlerin iskân edildikleri bölgelerde 5 sene müddetle kalmaları şartı getirilmişti.²⁹⁷ Fakat kimi zaman iskân edildikleri mahalleri izinsiz terk ederek başka bölgelere yerleşenler gayet sefil ve perişan bir halde yaşamaktaydı. Hükümet çeşitli kararname ve kanunlar çıkararak buna engel olmaya çalışmıştır.²⁹⁸

Muhacirlerin Türkiye'de kendilerine iş alanı olarak en uygun mahallerde iskânı sağlanmaya çalışılıyordu. Fakat hiçbir zanaati olmayan göçmenlerin intibakı ve üretici hale getirilmesi oldukça güçtü. 1924 yılında Aksaray'da Rumlardan metruk hanelerde iskân

²⁹⁴ Burdur vilayetine yazılan yazıda Burdur ve civarında ne kadar emval ve arazi olduğu ve ne kadar göçmen iskân edildiği sorulmuş kısa bir sürede cevap verilmesi istenmiştir. B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/23.122.13., 26 Kanunusani 1927.

²⁹⁵ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.118.19., 15 Mart 1927.

²⁹⁶ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/21.77.10., S.11988., 9.12.1931.

²⁹⁷ 28 Teşrinisani 1341 tarih ve 675 sayılı kanunun 1. maddesi: "*Gerek kendi arzusuyla ve gerek bir zaruret veya muahede dolayısıyla Türkiye'ye gelip kabul edilen ve badema gelecek olan mübadil veya gayr-i mübadil muhacir ve aşair ve mülteciler hükümetçe gösterilmiş veya gösterilecek olan iskân mahallerinde beş sene müddetle oturmağa mecburdurlar. Bunlar vekaleti iadesinin müsaadesi olmadıkça hiçbir suretle iskân terlerinin terk edemezler. Muvakkaten berayı maslahat mahalli iskânlarından infikakları; oralarını terk mahiyetinde olmamak meşruttur. Iskân mahallerini bu şerait hilafına olarak terk edenler iade olurlar.*" Bu kanun 2510 sayılı İskân Kanununun 50. maddesi ile kaldırılmıştır. Düstur, Tertip 3, Cilt 7, Ankara, 1944, s.112.

²⁹⁸ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/12.58.8., S: 1178., Ek: 97/74, 2.11.1924.

edilmiş olan göçmenler Rumların aksine ne ticaret erbabı ne de çiftçilik vasfına haizlerdi. Mübadele İmar ve İskân Vekaleti'ne gönderilen raporda bu açıkça belirtilmiştir. Vilayetin yapabildiği kadar sefaletlerine meydan vermediği, memleketin iktisadî hayatını yükseltmek için mektepler tesis edilmek suretiyle bunların zanaatkâr yapılmasından başka çare olmadığı da raporda ayrıca belirtilmiştir. Raporda muhacirlere yapılan yardımlar da ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bunlar ev ve arazi dağıtımı yanında tohumluk, pulluk ve hayvan verilmesi, bayramlarda verilen hediyeler vb. yardımlardı.²⁹⁹

Türkiye'ye yerleşen göçmenlerin iskânlarının ardından durumları da hükümetçe araştırılıyordu. Muhacirlerin müstahsil hale gelmeleri ilk hedefti. Bu amaçla bir çok ziraî yardım da yapılmıştır. Balkan Harbi sonrası Bergama'da Ermeni emval-i metrukesinde iskân edilmiş olan Kosova muhacirlerinin durumları hakkında 1924 yılında Dahiliye Vekaleti tarafından valilikten malumat istenmişti.³⁰⁰

Mübadele İmar ve İskân Vekilliği'nden İmar ve İskân Mıntıka Müdürlüklerine gönderilen talimatnamelerde; iskân edilen muhtaç çiftçi muhacirlere hiç zaman kaybetmeden tohumluk ve çift hayvanı verilmesi, muhacirlerin tarla, bağ ve bahçelerini boş bırakmayıp işlemesi ve bu suretle üretici duruma gelmeleri temin edilmeye çalışılmıştır. Hatta bu amaçla mahalli ziraat müdürleri ve memurları vasıtasıyla ziraatlarının takip ettirilmesi de tebliğ edilmiştir.³⁰¹ 1924 yılında göçmenlerin henüz yerleşmiş olmalarına rağmen müstahsil duruma geçtikleri görülmekteydi. Örneğin Denizli Vilayeti dahilinde iskân edilmiş olan göçmenlerden açıkta kimsenin kalmadığı ve 40-50 bin okka raddesinde tütün mahsulü elde ettikleri ve müstahsil hale geldikleri bildirilmekteydi.³⁰²

Göçmenlerin genellikle tarım ve hayvancılıkla meşgul olmaları sebebiyle ilk olarak bu durumları göz önüne alınarak çeşitli uygulamalara gidilmiştir. Örneğin 1928 yılında bir kararname ile Ahimesgut (Etimesgut) çiftliğinin tarım ve hayvancılık için çok elverişli olması düşünülerek satın alınıp muhacirlerin iskân edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰³

²⁹⁹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/19.97.30,19.10.1924.

³⁰⁰ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/42.55.6., 1924.

³⁰¹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.0.011/17.76.6, 11 Şubat 1924.

³⁰² B.C.A., T.İ.G.M., 272.0.0.11/19.96.12., 6.10.1924.

³⁰³ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/29.32.14., S: 6639., 16.5.1928.

Bu yardımların dışında, 1.2.1937 tarihinde kabul edilen bir kararnameyle; göçmenler için 2490 sayılı kanun dışında acele olarak tedariki gereken yakacak ve giyecek maddesiyle, muhacirlerin barınması için kiralanacak mesken bedeline ait olarak hazırlanan 4 maddelik cetvelin 19.12.1935 tarih ve 2/3711 sayılı kararnameye eklenmesi onaylanarak, muhacirlerin mağduriyetleri bir an önce giderilmeye çalışılmıştır.³⁰⁴

32. Diğer Yardımlar

Muhacirlere mesleklerinin gerektirdiği aletleri alma, dükkan açma veya dükkan yeri verme gibi konularda da yardımlar yapılmıştır. Zanaatkâr muhacirlerin yardıma muhtaç olanlarına alet, edevat ve sermaye verilmesi ile ilgili 30 Nisan 1924 tarihli talimatname kabul edilerek muhacirlere zanaatlarına göre dükkan, fırın, imalathane tertibi yanında alet ve edevat verilmesi kararlaştırılmıştır. Alet ve edevatı aldıktan sonra başkalarına satmayacaklarına dair kefaletname imzalatırılması da talimatnamenin 4. maddesinde belirtilmiştir. Muhacirlere verilen araç gereçlerin bedelleri ise üç yılda 6 taksitte ödenecekti. Bununla birlikte emval-i metruke ambarlarında zanaatkâr muhacirlerin işine yarayabilecek alet ve edevatın bedelleri belirlenerek muhacirlere dağıtılabileceği ise talimatnamenin 2. maddesinde yer almaktadır. Muhacirlerin mesleklerinin geldikleri memleketten tahkik edilmesi de 3. maddede belirtilmiştir. Zanaatkâr Muhacirlere borçlanma suretiyle dağıtılacak alet ve edevatın satın alma bedelleri aşağıdaki şekilde belirlenmişti. Bu miktarların dışına çıkılmaması gerektiği de ayrıca vurgulanmıştı:³⁰⁵

1- Duvarcı, taşçı, sıvacı, oduncu, kömürcü	25
2- Dülger ve silici	40
3- Camcı, aynacı, kornişçi ve perukâr	50
4- Tenekeci, sobacı, bakırcı, nalbant, saraç semerci, terzi, döşemeci, örücü(ip) ve hallaç	75
5- Kayıkçı, balıkçı, (İkisi birleşmek şartıyla her birine)	100
6- Demirci, dökmeci, kunduracı, aşçı ve kasap	100
7-Doğramacı, marangoz, ağaç tornacısı, oymacı, ağaç modelcisi	125

³⁰⁴ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/71.9.3., S: 2/5956.,Ek: 74-101.,1.2.1937.

³⁰⁵ Düstur, Tertip 3, Cilt 5, İstanbul, 1931, s.1142-1144.

8- Araba imaliyecisi, arabacı (at ve araba sahibi), dokumacı, halıcı, tesviyeci, tornacı, makineci	150
9- Eczacı	250 (lira)

Bunların dışında kalan zanaatların, alet ve edevatı iskân ve imar komisyonlarınca takdir edilip ona göre yardım yapılırdı. Zikredilen zanaatlarda henüz usta olmayıp da usta yanında çalışmış ve çıraklık devresini geçirmiş kalfalara da bu miktarların yarısı verilirdi.

Çiftçi muhacirlerin mağdur olmaması için çeşitli yardımlar da yapılmıştır. Çiftçilikle geçinen göçmenlere çift hayvanı, araba, pulluk vb. araç-gereç yardımı yapılmıştır. Çeşitli yıllarda çiftçilere yemeklik ve tohumluk buğday, arpa, mercimek, yulaf vs. dağıtılmıştır. 2661 sayılı kanunla Ziraat Bankası'nca satın alınmış buğdaylardan muhacirlere, kuraklık gören veya dolu, sel gibi afetlere uğrayan çiftçilere mâl olduğu fiyatla bir milyon liralık tutarı zincirleme borçlanma yolu ile ve iki yıl vade ile tohumluk ve yemeklik verilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰⁶ 1937 yılında çıkarılan bir kanunla da bu yardımın kapsamı genişletilmiştir.³⁰⁷

Tablo:12

1923-1960 Yılları Arasında Göçmenlere Dağıtılan Tohumluk

Yıllar	Dağıtılan Tohumluk (Kilogram)
1923-1933	7.612.359
1934-1950	26.093.382
1950-1960	9.481.000
Toplam	43.186.741

Kaynak: GERAY, 1962, S.58.

Göçmenler kimi zaman beraberlerinde az sayıda da olsa çift hayvanları getirmişlerdi. 13.3.1924 tarihli kararname ile muhacirlerin getirdikleri çift hayvanlarının da iaşesi için yem veya bedeli verilerek yardım edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰⁸

³⁰⁶ Düstur, Tertip 3, Cilt 16, Ankara, 1935, s.467.

³⁰⁷ Göçmenlerle Nakledilenlere ve Muhtaç Çiftçilere Tohumluk ve Yemeklik Dağıtılması Hakkında Kanun Düstur, Tertip 3, Cilt 18, Ankara, 1937., s. 1322-1324.

³⁰⁸ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/09.17.10., 13.3.1924.

1925 yılında Yugoslavya'dan gelen muhacirlerden yardıma muhtaç olanlarına hükümetçe bir defaya mahsus yardım edilmişti. 1926 yılı nisan ayında kabul edilen bir kararname ile daha önceden Yugoslavya muhacirlerinden fakir durumda olanlarına uygulanan yardımın Bulgaristan, Romanya ve Rusya'dan gelen muhacirlere de tatbiki kararlaştırılmıştır.³⁰⁹

Yugoslavya'dan gelen göçmenler baskılardan kaçarak anavatana sığınmaktaydı. Fakat kimi zaman yeni durumun eskisinden çok da farkı yoktu. Sırp Konsolosluğu pasaportları vize etmediği için memleketlerine iade imkânları bulunmadığı ve mal mülklerinin de orada bıraktıklarından dolayı hayli sefil bir vaziyette olan muhtaç göçmenlere 8 Teşrinisani 1925'te İskân Müdüriyet-i Umumiyesi bütçesinden yapılan yardım yeniden gündeme gelmiş ve 2 Ocak 1927'de bu muhacirlere yardım edilmesi kabul edilmiştir.³¹⁰

Muhacirlere çeşitli konularda kolaylıklar sağlanmaktaydı. Bunlardan biri de Türkiye'ye Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya'dan gelen göçmenlerden terk-i tabiiyet harcı alınmamasıydı. Örneğin Bilecik'e gelen bu göçmenlerden terk-i tabiiyet harcı alınıp alınmayacağı valilikçe Dahiliye Vekaleti'ne sorulmakta ve cevaben alınmaması lazım geleceği bildirilmekteydi.³¹¹ 1926 yılı içinde Yugoslavya'dan gelerek Kütahya'ya sevk edilen göçmenlerin çok fakir olmaları sebebiyle hane başına vermeleri gereken 275 kuruş terk-i tabiiyet harcının tavattun (yerleşme) amaçlı gelmelerinden dolayı alınmaması Dahiliye Vekaleti'nden Kütahya Valiliği'ne tebliğ edilmiştir.³¹²

Özellikle kış mevsiminde muhacirlerin mağdur olmaması için barınmanın yanında ısınma sorununun da halledilmesi gerekiyordu. 1924 yılı Ocak ayı başlangıcından Nisan

³⁰⁹ Kararname şu şekildeydi:

Yugoslavya muhacirlerinden pek fakir olanlarına bir defaya mahsus olmak üzere hükümetçe muavenet ifa edilmesi hakkındaki 8 Teşrinisani 341 tarih ve 2742 numaralı kararname ahkâmının Bulgaristan, Rusya ve Romanya 'dan gelmekte olan ve ihrac-ı iskânlarında ne iadelerine ve ne de mahal-i müretteblerine azimete kâfi gelecek paraları bulunmayan pek ziyade muhacirlere de teşmili, Dahiliye Vekaletinin 20 Mart 1926 tarih ve 6127/14 (iskân müdüriyeti umumiyesi) numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine icra vekilleri heyetinin 6 Nisan 1926 tarihli içtimaında tasvib ve kabul olunmuştur. B.C.A., B.K.K., 30.18.01.01/018.246., 6 Nisan 1926.

³¹⁰ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/22.82.4., S: 4580, Ek: 97-95, 2.1.1927.

³¹¹ B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/52.119.11., 19 Mart 1927.

³¹² B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/50.106.31., 23.11.1926.

ayı sonuna kadar dışardan gelen muhacirine bir lira yakıt bedeli verilmesi 19 Ağustos 1924 tarihinde kabul edilerek muhacirlerin ısınma sorunları bir süre için de olsa giderilmiştir.³¹³

Tablo: 13
1925-1930 Yılları Arasında Muhacir ve Mültecilerin İskânı İçin Sarf Edilen
Miktar

Sarfıyatın çeşidi (lira)	Yıllar					
	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Sevkiyat	47.971	17.754	72.790	57.033	15.266	29.100
İaşe	343.758	2.912	41.085	28.255	19.166	
Mahrukat	4.415	2.686	-	-	-	-
Tedavi	-	-	-	-	76	-
Arazi ve Emlak Tevzii	165.370	67.593	74.113	30.509	289.232	125.000
İnşaat ve Tamirat	-	219.360	369.029	172.573	216.316	52.000
Tohumluk ve zanaatkârlara muavenet	814.138	58.587	112.456	70.357	151.086	25.975
Toplam	1.375.652	368.892	669.673	358.727	691.142	232.075

Kaynak: D.İ.E.Y., 1931, s.120.

³¹³ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.01/8.47.15., S: 171., D: 102-29., 20.8.1924.

Tablo: 14
1923-1941 Yılları Arasında Gelen Göçmen, Mübadil ve Mülteci Miktarı ile
Yapılan Sarfiyat

Yıllar	Aile Adedi	Nüfus	Sarfiyat (1.000 TL)
1923	50.259	196.420	6.095
1924	52.221	208.886	5.286
1925	9.815	39.634	2.906
1926	8.201	32.852	892
1927	6.805	27.172	2.124
1928	10.143	40.570	743
1929	4.785	19.133	974
1930	3.490	13.964	175
1931	2.945	11.648	76
1932	2.905	11.603	259
1933	6.167	25.656	293
1934	9.282	34.057	750
1935	13.002	50.719	2.568
1936	8.518	33.074	2.747
1937	7.008	26.752	4.957
1938	8.734	29.678	2.866
1939	5.728	21.458	1.570
1940	3.499	11.216	1.635
1941	1.342	4.929	1.551

Kaynak: D.İ.E.Y, 1941, s.9.

Tablo: 15
1940-1951 Yılları Arasında Göçmen ve Sığınanlara Ayrılan Tahsisat ve Yapılan Masraf

Yıllar	Ayrılan Tahsisat	Yapılan Masraf
1940	1.635	1.635
1941	1.497	1.497
1942	1.165	1.165
1943	1.397	1.396
1944	1.309	1.309
1945	552	552
1946	957	955
1947	937	887
1948	2.200	1.962
1949	1.718	1.687
1950	1.695	1.695
1951	1.695	1.695

Kaynak: D.İ.E.Y., 1952, s.127.

33. Muafiyetler

330. Vergi ve Tapu Muafiyeti

Muhacirler ve mültecilere pasaport, vize ve eşya vesikası pulsuz, parasız verilirdi. Ayrıca kendilerinin verecekleri veya kendilerine verilen beyanname, vesika veya her türlü evrak damga ve pul resminden muafı.³¹⁴

Muhacirlere devlet tarafından yapılan en önemli yardım 20 Nisan 329 tarihli İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi'nin 28. maddesine istinaden uygulanan yeni kanunda da geçerli

³¹⁴ Düstur, Tertip 3, Cilt 15, s. 1168.

olduğu belirtilen muhacirlerin iskânlarından itibaren iki sene süreyle mali mükellefiyetlerden muaf tutulmalarıdır.³¹⁵

2510 sayılı kanununun 37. maddesi ile bu konu yeniden düzenlenmiştir: “...1 numaralı mıntıkaya iskân edilenler yerleştirildikleri yıl sonundan başlayarak, beş yıl ve 2 numaralı mıntıkada yerleştirilenler, yurtlandırıldıkları yıldan başlayarak üç yıl toprak, yapı, kazanç ve yol vergilerinden muaf tutulurlar...” Ayrıca maddenin (B) fıkrasında “...hükümetçe temlik edilen toprak ve yapılardan bu temlik dolayısıyla veraset ve intikal vergisi ve ferağ harcı ve resmi alınmaz.” belirtilmekteydi. Aynı maddenin (C) fıkrasında tapu muafiyeti ile ilgili olarak “...Gerek parasız ve gerek borçlu ve gerek peşin olarak verilen bütün yapı ve topraklar harçsız, pulsuz tapuya bağlanarak senedi verilir. Temlik ve tefiz, kıymet takdiri, borçlanma ve ipotek konup kaldırma muameleleri hiçbir harca, masrafa ve pula tabi tutulamaz.”³¹⁶

331. Gümrük Muafiyeti

Muhacirlerin kendileri ile birlikte getirdikleri eşyaları, malları ve hayvanları bir defaya mahsus gümrük resminden muafı. Bu muafiyetten istifade edebilmek için muhacir kağıdının yanında mahalli vali veya kaymakamlıkça bir de *Gümrük Muafiyeti Kağıdı* tanzim ettirilmeliydi.³¹⁷

Türkiye’ye gelecek muhacir ve mültecilerin beraberinde getirecekleri malların gümrük ve her türlü resimlerden muafiyetine dair kararname 19.2.1934 tarihli Bakanlar Kurulu’nda onaylanmıştır.³¹⁸ Muhacirlerin Türkiye’ye getirdikleri maddeler ve eşyalar belli ölçülerde vergiden muafı. Çiftçi ise, getirdiği maddelerin değeri 5.000 liraya kadar; zanaatkâr ise, değeri 6.000 liraya kadar olan eşyaları; tüccar ise, sahip olduğu ticaret mallarından değeri 12.000 liraya kadar olanı gümrükten muafı. Bu miktarların üzerinde olanlardan vergi

³¹⁵ B.C.A., T.İ.G.M., 272.11/19.93.20., 12.09.1924. Bazı dönemlerde bununla ilgili usulsüzlükler olmuş ve yetkililer tarafından düzeltilmişti. Mesela Tekirdağ’da bazı muhacirlerden kaza öşrü alındığı haberi üzerine almanlara geri ödenmesi gerektiği tebliğ edilmiştir. B.C.A., T.İ.G.M., 272.12/42.52.5., 12 Ağustos 1340.

³¹⁶ Düstur, Tertip 3, Cilt 15, s. 1168-1169.

³¹⁷ Düstur, Tertip 3, Cilt 15, s.285-287. ; Düstur, Tertip 3, Cilt 16, s. 524.

³¹⁸ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/42.9.15.,S:2/175., 19.2.1934. Muhacir ve Mültecilerin Gümrük Muafiyetleri Hakkında Kanun’un maddeleri için bkz. Düstur, Tertip 3, Cilt 15, Başvekalet Matbaası, Ankara 1934. s.285-287.

alınmaktaydı. Şeker, çay, petrol, koza, ipek vb maddelerden değeri 5.000 liranın üzerinde miktarda olanlar da vergiye tabi idi.³¹⁹

24.7.1935 tarihinde Bakanlar Kurulu'nda kabul edilen bir kararname ile muhacirler tarafından getirilerek, vesika gösteremediklerinden veya 2510 sayılı İskân Kanunu gereğince 5.000 liradan fazlası için gümrük muaflığı tanınmamasından ötürü gümrüklerden çıkarılamayan, İstanbul anbar ve liman antrepolarında 1.754.900 ve İzmir anbarlarında 119.263 kilo şekerden vesikalarını tamamlayan göçmenlere 5.000 liralığa kadar olan şekerlerini her türlü vergiden muaf olarak ve bunu fazlasının da 2785 sayılı kanun gereğince vergisini ödeyerek memlekete sokulması kararlaştırılmıştır.³²⁰ 1936 yılında ise Deliorman göçmenleri tarafından gümrüklere getirilmiş olan şekerler gümrükten geçirilmeyip transit depolarda saklanmıştır. Getirildikleri tarihten sonra gümrük muafiyetlerinin bir kısmı kaldırıldığından gümrük muamelesi bitirilip 1936 yılı mayıs ayı sonuna kadar Türkiye'ye ithal edilecekse yeni kanun hükümlerinin uygulanması, Gümrük Kanunu'nun 42. maddesine göre anbar ve antrepo ücretinin alınmaması Bakanlar Kurulu'nun 3.1.1936 tarihli oturumunda kararlaştırılmıştır.³²¹ Muhacirler tarafından getirilip 885 sayılı kanunun yürürlükte olduğu zamanlarda gümrükten geçirilemeyen şekerlerin 2/4142 sayılı kararname ile belirlenen süre zarfında gümrüklerden çıkarılamadığı anlaşılmış ve bu süre 31 Mayıs 1936 tarihinden itibaren 3 ay daha uzatılması 20.6.1936 tarihli bakanlar kurulu kararı ile kararlaştırılmıştır.³²²

332. Askerlik Muafiyeti

Muhacirler tescil edildikleri tarihten başlamak üzere iki sene süreyle askerlikten muaf tutulmuşlardır.³²³ 22 yaşını doldurmuş olan muhacirlerin bu muafiyetten yararlanabilmeleri için bir yıl içinde nüfus kütüğüne kayıt yaptırmaları gerekiyordu. Aksi takdirde bu muafiyetten faydalanamazlardı.³²⁴

³¹⁹ Düstur, Tertip 3, Cilt 15, s. 1166-1167.

³²⁰ B.C.A., B.K.K., 03.18.01.02/57.62.11., S: 2/3035, Ek: 249-155, 24.7.1935.

³²¹ B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/62.17.7, S: 2/4142, Ek: 209., 3.1.1936.

³²² B.C.A., B.K.K., 030.18.01.02/66.53.8., S: 2/4864, 20.6.1936.

³²³ Düstur, Tertip 3, Cilt 7, s. 1442.

³²⁴ Düstur, Tertip 3, Cilt 15, s. 1169-1170.

4. SONUÇ

Türkiye, Osmanlı Devleti'nin son yarım asrında, Cumhuriyetin ise ilk 40 yılında yoğun bir göç hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte en çok göç alınan bölge Balkanlar olmuştur. Türklerin Balkanlar'a yerleşmesi ve bölgeyi Türkleştirmesi yüzyılları bulan bir süreçte gerçekleştiği halde, özellikle 1878 sonrası başlayan büyük göç hareketi Balkan Savaşları sırasında da devam etmiş, kısa sürede milyonlarca kişiyi önüne katmış ve anavatana sevk etmiştir. Böylece Balkanların etnik yapısı Türkler aleyhine değişmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti birçok meseleyi olduğu gibi göçmen meselesini de Osmanlı Devleti'nden miras almıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları neticesi bölgeden tasfiyesi sonrası bu topraklarda yaşayan milyonlarca Türk, idaresi altına girdikleri devletlerin tazyiki ile karşılaşmıştır. Bu tazyikin temelinde Türklerin Balkanlardan tasfiye edilmesi fikri yatmaktaydı. Böylece Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan Cumhuriyet döneminde milyonlarca kişi Türkiye'ye göçe zorlanmıştır.

Türklerin Yugoslavya'dan tasfiyesini amaçlayan Yugoslav idareciler, bu amacı gerçekleştirmek için çeşitli yıllarda, hemen hemen aynı politikalarla bunu sağlamaya çalışmışlardır. Yugoslavya'dan göçün iktisadî, siyasî, sosyal, kültürel vs. birçok sebebi bulunmaktadır. Resmî ve gayr-i resmî politikalarla Türkleri iktisaden çökerterek, siyasî olarak asimile ederek, sosyal ve kültürel yönden yozlaşmalarını sağlayarak, psikolojik olarak yıpratılarak Türkiye'ye göçe zorlayan Yugoslav idareciler, baskılarını yoğunlaştırdıkları dönemlerde bunda başarılı olmuşlardır. Neticede birçok Türk bir zamanlar atalarının yurt edindikleri bu topraklardan bütün mal varlıklarını, evlerini-barklarını bırakarak, çareyi, kaçmakta, Türkiye'de her şeye yeniden başlamakta bulmuştur. Cumhuriyet döneminde Yugoslavya'dan, 1923-1949 yılları arasında 117.212, 1950-1960 yılları arasında ise 151.889 kişi göç etmiştir. Daha genel bir ifade ile Cumhuriyetin ilk 37 yılında Yugoslavya'dan Türkiye'ye yaklaşık 270.000 kişi göç etmiştir.

Türkiye göçmen kabul ederken Türk olmak şartını getirmiş, bunun yanında Türk kültürüne bağlı olanların da kabul ve iskânına izin vermiştir. Böylece Sırp ve Hırvat baskısından bıkan binlerce Boşnak ve Arnavut Türkiye'ye kabul edilerek çeşitli bölgelerde iskânları sağlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ulus-devlet modelini benimsemişti. Balkanlardan sürülen Türkler bu amacı gerçekleştirmede önemli unsurlar olarak görülmüştür. Bunun yanında savaşlar nedeniyle yıllarca ekilip biçilemeyen Anadolu'nun verimli topraklarının Balkanlar'dan gelen ve çoğu çiftçi olan bu göçmenlerle ziraate ve dolayısıyla üretime açılacağı düşünülerek, iskânları geciktirilmeden sağlanmıştır. Yugoslavya göçmenleri tarımsal açıdan arazinin bol ve verimli olduğu bölgelerde iskân edilmiştir. Bununla birlikte akrabaları Cumhuriyetten önce gelip yerleşmiş olanlar da aile bütünlüğünün bozulmaması düşünülerek akrabalarının yanında iskân edilmiştir. İskân edildikleri bölgelerin başında Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgeleri yer almaktadır. Diğer bölgelerde ise az sayıda Yugoslavya göçmeni iskân edilmiştir. Bunun temelinde göçmenleri alıştıkları iklim şartlarına uygun bölgelerde iskân etme ilkesi ile daha önceden gelmiş olan akrabalarının bu bölgelerde yerleşmiş olması yer almaktadır.

Türkiye'ye kabul edilen Yugoslavya göçmenlerinin çok az bir kısmı hükümetten yardımlar alarak iskân edilmişlerdir. İskânları öncesinde nakil ve iâşe masrafları devlet tarafından yapılan bu muhacirlere iskânları sırasında barınmaları için ev ve geçimlerini sağlamaları için borçlanma yoluyla arazi dağıtılmıştır. Yine çiftçi muhacirlere tohumluk ve yemelik zahire dağıtımı yapılmış, zanaatkâr göçmenlere mesleklerinin icap ettirdiği alet, edevat, sermaye ve dükkan dağıtımı gibi yardımlar yapılmış, borçlanma yoluyla kolaylıklar gösterilerek kısa sürede geçimlerini sağlamaları hedeflenmiştir.

Göçmenler iskân edilirken çeşitli zorluklarla da karşılaşmıştır. Özellikle 1924-1926 yılları arasında Mübadele Anlaşması ile gelen Yunanistan muhacirleri iskân edildiği için boş ev ve arazi bulmak büyük bir sorun teşkil etmiştir. Kanunlara konulan çeşitli maddelerle ev yapımı veya gereken malzemelerin temini devlet tarafından sağlanarak muhacirlere evler yapılmıştır. Zaman zaman bu yardımlarda aksamalar yaşansa da bunun göçmen fazlalığından ve savaştan yeni çıkmış bir ülkede ekonomik anlamda son derece zor bir iş olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bundan dolayı iskân ile ilgili mevcut

kanunlar kimi zaman değiştirilmiş, tadil edilmiş ve bazen de ekler oluşturularak imkânsızlıklar giderilmeye çalışılmıştır. 1923-1949 yılları arasında Yugoslavya'dan gelen 117.212 kişiden yalnızca 5.894'ü hükümetten çeşitli yardımlar alarak, buna karşılık 111.318 göçmen ise hükümetten yardım almadan iskân edilmiştir. 1949 yılı sonrasında gelen göçmenlerden hiçbiri hükümetten yardım almadan, yani serbest göçmen olarak iskân edilmiştir.

Göçmenlere bazı konularda kolaylıklar da sağlanmıştır. Göçmenler iki yıl süre ile her türlü vergiden muaf tutulmuşlardır. Ayrıca belirli bir miktara kadar sağlanan gümrük muafiyeti de sınırdan girer girmez mağdur olmalarına engel olmuştur. Göçmenler iki yıl süre ile de askerlikten muaf sayılmışlardır. Bu şekilde, çeşitli alanlarda muafiyetler sağlanarak, ekonomik olarak kendi yaşam standartlarını düzelttikten sonra ülkeye faydalı olmalarına çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Balkanlarla ilgilenmeyi ve orada kalan Türklerin sorunlarını halletmeyi bir görev olarak addetmiştir. Çeşitli anlaşmalarla Yugoslavya'daki Türklerin hakları güvence altına alınmışsa da bu ülkede yaşayan Türkler, anlaşma hükümlerine aykırı olarak adaletsiz uygulamalara maruz kalmışlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bir nüfus politikası olarak teşvik edilen göç, uzun vadede sıkıntı yaratmıştır. Çünkü orada kalan nüfus azaldıkça zaten azınlık durumunda olan Türklerin asimile edilip yok olmasını kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olmuştur. Türkiye, bir iyi niyet göstergesi olarak soydaşlarımızı kabul etmeyi çözüm olarak görmüşe de günümüzde ve gelecekte benzer bir durumun söz konusu olmaması için, hükümetler düzeyinde daha yapıcı, kalıcı, uygulanabilir ve denetleme imkânı olan politikalarla Yugoslavya'da bulunan Türklerin haklarını güvence altına almalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Arşiv Belgeleri

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ*

Bakanlar Kurulu Kararları Evrakı

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Evrakı

Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı

Toprak İskân Genel Müdürlüğü Evrakı

b. Resmî Yayınlar

Devlet İstatistik Enstitüsü Yıllığı:

Cilt 2, Ankara, 1929.

Cilt 4, Ankara, 1931.

Cilt 10, İstanbul, 1939.

Cilt 11, İstanbul, 1941.

Cilt 12, Ankara, 1942.

Cilt 14, Ankara, 1944.

Cilt 15, Ankara, 1946.

Cilt 18, Ankara, 1950.

Cilt 20, Ankara, 1952.

Cilt 21, Ankara, 1953.

Cilt 28, Ankara, 1960.

Cilt 30, Ankara, 1962.

Düştur:

2.Tertip, Cilt 5, İstanbul, (1332) 1917.

3. Tertip, Cilt II, Ankara, 1921.

* Belgelerin ayrıntılı numaraları eserin içerisinde verildiği için burada verilmemiştir.

3. Tertip, Cilt III, Ankara, 1923.
3. Tertip, Cilt V, İstanbul, 1931.
3. Tertip, Cilt VII, Ankara, 1944.
3. Tertip, Cilt X, Ankara, 1934.
3. Tertip, Cilt XV, Ankara, 1934.
3. Tertip, Cilt XVI, Ankara, 1935.
3. Tertip, Cilt XVII, Ankara, 1936.
3. Tertip, Cilt XVIII, Ankara, 1937.
3. Tertip, Cilt XIX, Ankara, 1938.
3. Tertip, Cilt XX, Ankara, 1939.
3. Tertip, Cilt XXII, Ankara, 1941.
3. Tertip, Cilt XXVIII, Ankara, 1947.
3. Tertip, Cilt XXIX, Ankara, 1948.
3. Tertip, Cilt XXXI, Ankara, 1950.
3. Tertip, Cilt XXXII, Ankara, 1951.
4. Tertip, Cilt I, Ankara, 1961.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Toprak İskân Şube Müdürlüğü:

1923-1998 Yılları Arası Dış Ülkelerden Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Yıl, Ülke, Nüfus ve Aile Miktarına Ait Liste.

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Müdürlüğü İskân Umum Müdürlüğü:

Muhacirlere, Naklolunanlara, Toprağa Muhtaç Yerli Çiftçilere ve Aşiretler Fertlerine 2510 Sayılı Kanuna Göre Verilecek Ev ve Toprakların Kayıtlarına, Temlik ve Borçlanma Muamelelerinin Sureti Cereyanına Dair İzahname - İskân Toprak Talimatnamesi, Köyöğretmenevi Basımevi, Ankara, 1936.

c. Kitaplar

AĞANOĞLU, H. Yıldırım

: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001.

-
- : Yücel Teşkilatı, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 2003.
- ARI, Kemal : Büyük Mübadele, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- ARMAOĞLU, Fahir : 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914 - 1995, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1995.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan : Yugoslavya'da Türk Kültürü, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.
- BORA, Tanıl : Milliyetçiliğin Provokasyonu Bölgeler – Sorunlar Yugoslavya, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995.
- CASTELLAN, Georges : Balkanların Tarihi, 2.Baskı, Çev.: Ayşegül Yaraman BAŞBUĞU, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.
- ÇAVUŞOĞLU, Halim : Bursa'da Yerleşik Yugoslavya – Makedonya Türkleri'nin Sosyo – Kültürel Yapısı ve Sosyal Bütünleşme Durumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.
- DELİORMAN, Altan : Yugoslavya'da Müslüman Türk'e Büyük Darbe, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976.
- DÜNDAR, Fuat : İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- GERAY, Cevat : Türkiye'den Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskâmı, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, Ankara, 1962.

- GÖKBİLGİN, M. Tayyip : Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1957.
- HALAÇOĞLU, Ahmet : 1911-1913 Balkan Savaşları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- HAMZAOĞLU, Yusuf : Balkan Türklüğü, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- MALCOLM, Noel : Bosna, Om Yayınevi, İstanbul, 1999.
- ÖZTUNA, Yılmaz : Devletler ve Hanedanlar (Avrupa Devletleri), Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- _____ : Rumeli Kaybımız, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1990.
- POPOVIÇ, Aleksandr : Balkanlarda İslam, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- SANDER, Oral : Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945 - 1965), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969.
- TOKAY, Gül : Makedonya Sorunu – Jön Türk İhtilali’nin Kökenleri (1903 - 1908), Afa Yayınları, İstanbul, 1996.
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı : Osmanlı Tarihi, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1994.
- VERGOTTINI, M.De : Göçmen Hareketleri, Çev.: Nüzhet YALKUT, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1949.

ç. Makaleler

- AKTEPE, Münir, :“XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli’nin Türkler Tarafından İskânına Dair”, **Türkiyat Mecmuası**, Sayı: 10 (1953), ss.299-312.
- BARCAN, Ömer Lütfi :“Türkiye’de Muhacir İskânı ve Bir Kolonizasyon Plânına Olan İhtiyaç”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası’ndan Ayrı Basım**, Sayı: 1-4 (1951), ss.1-20.
- BAŞAR, Fehamettin :“Çirmen Savaşı’nın Balkan Tarihindeki Yeri”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cengiz Orhonlu Özel Sayısı (1998), ss.51-61.
- CEBECİ, Ahmet :“Balkanlarda Türkçülük Hareketleri”, **Türk Kültürü**, Sayı: 311 (1989), ss.129-138.
- ÇAPA, Mesut :“İstikbal Gazetesi’ne Göre Trabzon’da Mübadele ve İskân”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Sayı 8’den Ayrı Basım (1991), ss.1-10.
-
- :“Lozan’da Öngörülen Türk Ahali Mübadelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti’nin Katkıları, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Sayı 2’den Ayrı Basım (1998), ss.1-15.
-
- :“Yunanistan’dan Gelen Göçmenlerin İskânı”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Sayı 5’ten Ayrı Basım (1988), ss.1-25.

- İNBAŞI Mehmet : “Makedonya’da Osmanlı Hakimiyeti”, (Derleyen: Murat HATİPOĞLU), **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, ASAM Yayınları, 2002, ss.27-44.
-
- _____ : “Tarihsel Perspektif: Türklerin Balkanlara Yerleşmesi”, (Derleyen: Erhan TÜRBEDAR), **Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, 2003, ss.3-17.
- KİRİŞÇİ, Kemal : “Türkiye’ye Yönelik Göçlerin Değerlendirilmesi”, **Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi**, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, ss.111-121.
- KOCACIK, Faruk : “İngiliz Arşiv Belgelerine Göre XIX. Yüzyılda Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Etkileri”, **Türk Kültürü**, Sayı: 289 (1987), ss.261-266.
- OKTAY, Emel Osmançavuşoğlu, : “Çözülemeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri”, (Derleyen : Erhan TÜRBEDAR), **Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, 2003, ss.124-150.
- ÖKSÜZ, Hikmet : “İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye’ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)”, **Atatürk Dergisi**, Cilt III, Sayı: 1 (2000), ss.169 -188.
- SAATÇI, Meltem Begüm : “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde Makedonya Sorunu”, (Derleyen : Murat HATİPOĞLU), **Dünden Bugüne Makedonya Sorunu**, ASAM Yayınları, 2002, ss.45-70.

- SOFUOĞLU, Adnan : “Osmanlı Devleti’nin Ortaya Çıkan Göç Problemleri ve Türk Göçlerinin Bir Safhası; 1903 - 1904 (Rumî 1319) Yılında Meydana Gelen Göçler”, **Türk Kültürü**, Sayı: 383 (1995), ss.45-70.
- TUFAN, Muzaffer : “Göç Hareketleri ve Yugoslavya Türkleri”, **Erdem**, Cilt 5/15’ten Ayrı Basım (1991), ss.925-959.
- TURAN, Ömer : “Balkan Türklerinin Dinî Meseleleri”, **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı (1997), ss.1744-1757.
- TÜRBEDAR, Erhan : “Tarihte Değişen Siyasî ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri”, (Derleyen: Erhan TÜRBEDAR), **Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı**, ASAM Yayınları, 2003, ss.61-98.
- TÜRKDOĞAN, Orhan : “Balkanlar’da Milliyetçilik Hareketleri”, **Türk Kültürü**, Sayı: 374 (1994), ss.321-324.
- ZAIM, Sebahattin : “Son Yugoslav Muhacirler Hakkında Bir Rapor”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt IX, (1958), ss.435-448.
- _____ : “Türk Dünyasında Balkanlardan Hatıralar”, **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı (1997), ss.129-138.

d. Diğer

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Kanunisanı 1929, s.1.

_____ , 14 Haziran 1929, s.8.

Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Dış Türkler Konusundaki Raporu,
İstanbul, 1974.

EKLER

EK-1

2510 Sayılı İskân Kanunu

1156

№: 218 — İskân Kanunu

14 Mart 1934

[Resmî Gazete ile neşri ve ilanı: 21 Mart 1934 — Sayı 2733]

Kanun No: 2510

Mih加勒尼尼

İskân mntakaları

Maddc 1 — Türkiye Türk kulltirtine baghlik dolayisla nufus olting ve yayiliginin, bu kanuna uygun olarak lera Vekillerince yapilacak bir programa gore, dizeitilmesi Dahiliye Vekilligine verilmiştir.

Maddc 2 — Dahiliye Vekilligine yapilip lera Vekilleri Heyetince tasdik olunacak harfiyya gore Türkiye, iskan hakimindan uy nevi mntakaya ayrilir.

1 numarali mntakalar : Turk kulltirtii nufusun tektasvifi istenilen yerlerdir.

2 numarali mntakalar : Turk kulltirtine temsil istenilen nufusun nakli ve iskanina ayriyan yerlerdir.

3 numarali mntakalar : Yer, shihat, iklim, kulltir, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleriyle bogaltılması istenilen ve iskan ve iklim yasak edilen yerlerdir.

Yukarıda yazilan iskan mntakasının tasdikli harfiyyasında, zamanla ortaya cikacak ihtiyaca gore değişiklikler yapılması Dahiliye Vekilliginin teklifi üzerine lera Vekilleri Heyeti kararına baglidir.

Farslı : 1

Muhacerilerin ve milliyetlerin kabulü

Maddc 3 — Türkiye yerleşmek maksadile dışardan, münferiden veya müğteminan, gelmek istiyen Türk soyundan meskin veya göçebe fertler ve askerler ve Türk kulltirtine bagli meskin kimseler, işin kanunun hükümlerine göre Dahiliye

1157

ye Vekilliginin emriyle kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kulltirtine bagli sayilacağı lera Vekilleri Heyeti kararile tesbit olunur.

Türkiyede yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ileasle muvakkat oturmak üzere sığınmalara (mülteci) denir. 4 ümü maddele yazılı sebepler bulunmayan mülteciler, Türkiye de yerleşmek isterler ve bunu yazı ile bulundukları yerin Hükümetine bildirirler ise muhacir muamelesi görürler. Öbür mülteciler için Vatanadaşlık Kanunu hükümleri tahik olunur.

Dahiliye Vekilligi muhacirlerin ve milliyetlerin alınma yollarını gösterir bir talimatname hazırlar.

Maddc 4 — A : Türk kulltirtine bagli olmayanlar,

B : Anarşistler,

C : Casuslar,

Ç : Göçebe pingenerler,

D : Memleket dışına çıkarılmıs olanlar Türkiye

Bulaşık hastahikahlar doğrudan doğruya Hükümet hastahanelerine gönderilip orada parasız tedavi olunurlar.

Maddc 5 — Hususi bir ahit dolayisile Türkiye mecburi olarak gelenler yapılan muahede hükümlerine ve Hükümetçe verilen kararlara göre alınurlar.

Maddc 6 — A : Muhacirler sınırlardan girtilikleri veya nakil vasıtaharından çıkıkları yerin en büyük mülkiyye memnuna kendilerini ve ailesi fertlerini yazılıp bir "muhacir kâğıdı", almaya ve bir vatanadaşlığa girme beyannamesi imzalamaya mecburdurlar. Muhacir kâğıdı muvakkat doğum kâğıdı yerine geçer ve bir yıl müteber tabiidir.

B : Muhacir olarak alınurlar, lera Vekilleri Heyeti kararile, hemen vatanadaşlığa alınurlar. Kiçikler baba ve analarına veya hemsinlarına bagli tutulurlar. Kimsesiz gelen kiçikler, yasağa bakılmaksızın, vatanadaşlığımıza geçirilirler.

Maddc 7 — A : Türk rından olup Hükümetten iskan yardımını istemeyi yazı ile bildiren muhacirler ve milliyetler Türkiye içinde istedikleri yerde yerleşmeye serbest bırakılırlar. Hükümetten iskan yardımını istiyenler Hükümetin göstereceği yerlere gitmeye mecburdurlar.

B : Türk rından olmayanlar, Hükümetten yardım istemeseiler bile, Hükümetin göstereceği yerde yurt tutmaya ve Hükümetten

EK-2/a

1923-1998 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Göçmen Miktarı

YIL	BULGARİSTAN				YUGOSLAVYA				ROMANYA				YUNANİSTAN				TÜRKİSTAN				DİĞER ÜLKELER				GENEL TOPLAM						
	İskanli	Nüfus	Alle	Nüfus	İskanli	Nüfus	Alle	Nüfus	İskanli	Nüfus	Alle	Nüfus	İskanli	Nüfus	Alle	Nüfus	İskanli	Nüfus	Alle	Nüfus	İskanli	Nüfus	Alle	Nüfus	İskanli	Nüfus	Alle	Nüfus			
1923	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
1949	19837	75672	37073	144208	1449	5894	27030	111318	19865	79287	10867	42092	99709	984000	2034	7753	-	-	-	-	-	-	-	2153	7589	1022	2520	143013	552647	78026	307851
1950	12233	52185	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1951	26188	102206	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	49	112	30	102	5	11	159	320	247	10	29	25188	102206	11	32		
1952	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	73	200	387	1284	21	73	80	113	122	324	468	1398	520	338	780		
1953	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	586	1744	147	425	2	4	1	1	69	150	148	426	3104	148	11636		
1954	-	-	9	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	963	3041	-	-	5	12	-	-	9	18	-	-	5028	20076	5	35364	
1955	-	-	30	32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1080	3248	2	2	16	22	3	3	46	83	5	9255	35364	5	32684		
1956	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	762	2197	11	34	9	10	7	12	41	121	21	49	9488	32490	20812	32684	
1957	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	695	2208	11	34	9	10	7	12	41	121	21	49	9488	32490	20812	32684	
1958	-	-	10	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	401	1268	3	5	16	51	-	-	55	76	3	5900	14717	14717	14717	14717	
1959	-	-	7	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	205	599	6	25	2	2	-	-	132	249	6	25	2146	7946	2146	7946	
1960	-	-	5	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	40	-	-	3	6	-	-	6	17	-	-	1310	3459	1310	3459	
1961	-	-	5	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	37	-	-	24	51	-	-	24	51	-	-	352	1381	352	1381	
1962	-	-	3	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	34	43	74	235	2	9	-	-	21	30	74	235	378	2075	378	2075
1963	-	-	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	34	43	74	235	2	9	-	-	21	30	74	235	378	2075	378	2075
1964	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	6	29	70	2	13	-	-	8	16	-	-	1065	2751	1065	2751	
1965	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	6	29	70	2	13	-	-	8	16	-	-	1065	2751	1065	2751	
1966	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	6	29	70	2	13	-	-	8	16	-	-	1065	2751	1065	2751	
1967	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3	3	3	5	-	-	3	5	-	-	708	3577	708	3577	
1968	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3	3	3	5	-	-	3	5	-	-	708	3577	708	3577	
1969	-	-	709	2548	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	665	3472	11	28	22	88	-	-	149	4903	-	-	1149	4903	1149	4903	
1970	-	-	2841	10583	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	251	1294	4	14	14	4	-	-	2827	10958	-	-	2827	10958	2827	10958	
1971	-	-	2874	10189	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	148	794	4	14	14	4	-	-	2912	10843	-	-	2912	10843	2912	10843	
1972	-	-	2874	10471	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31	156	5	5	5	5	-	-	1545	5514	-	-	1545	5514	1545	5514	
1973	-	-	1497	5332	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	150	10	28	28	6	-	-	432	1550	-	-	432	1550	432	1550	
1974	-	-	406	1457	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	47	8	23	23	1	-	-	163	575	-	-	163	575	163	575	
1975	-	-	118	400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33	126	9	34	34	6	-	-	682	2544	-	-	682	2544	682	2544	
1976	-	-	654	2421	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	99	9	31	31	1	-	-	3347	12165	-	-	3347	12165	3347	12165	
1977	-	-	3312	12005	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	94	3	6	6	20	-	-	682	2544	-	-	682	2544	682	2544	
1978	-	-	17168	60738	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	41	9	41	20	68	-	-	11777	60738	-	-	11777	60738	11777	60738	
1979	-	-	5	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	179	5	8	8	3	-	-	53	201	-	-	53	201	53	201	
1980	-	-	5	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32	151	3	11	11	16	-	-	57	221	-	-	57	221	57	221	
1981	-	-	4	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	95	4	12	12	9	-	-	61	245	-	-	61	245	61	245	
1982	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	182	10	33	33	5	-	-	133	3811	-	-	133	3811	133	3811	
1983	-	-	3	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	49	194	5	14	14	9	-	-	24	73	-	-	24	73	24	73	
1984	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	54	202	24	85	85	5	-	-	15	55	-	-	15	55	15	55	
1985	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	72	300	23	70	70	5	-	-	20	70	-	-	20	70	20	70	
1986	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	62	275	40	133	133	4	-	-	10	39	-	-	10	39	10	39	
1987	-	-	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	78	331	26	88	88	1	-	-	7	27	-	-	7	27	7	27	
1988	-	-	1	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	94	415	31	101	101	1	-	-	1	7	-	-	1	7	1	7	
1989	-	-	64295	225863	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	135	435	41	139	139	9	-	-	9	33	-	-	9	33	9	33	
1990	-	-	16846	52643	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	55	224	36	85	85	2	-	-	2	9	-	-	2	9	2	9	
1991	-	-	7464	17950	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	151	2	3	3	2	-	-	2	3	-	-	2	3	2	3	
1992	-	-	2676	3092	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43	151	5	12	12	1	-	-	4	4	-	-	4	4	4	4	
Total	57262	230272	160710	550007	1449	5894	75778	298441	19865	79287	11274	43240	98709	984000	7632	24623	695	2194	213	679	3473	12205	2074	4812	182393	173862	257681	831913	307851		

1923-1998 YILLARI ARASINDA DUS ÜLKELERDEN GELEN GÖÇMENLERİN YIL ÜLKE ALLE VE NÜFUSLARINI GÖSTERİR LİSTE

EK-2/b

YIL	BULGARISTAN			YUGOSLAVYA			ROMANYA			YUNANISTAN			TURKISTAN			DIĞER ÜLKELER			GENEL TOPLAM								
	İskanli	Nüfus	Serbest	İskanli	Nüfus	Serbest	İskanli	Nüfus	Serbest	İskanli	Nüfus	Serbest	İskanli	Nüfus	Serbest	İskanli	Nüfus	Serbest	İskanli	Nüfus	Serbest						
1993	-	-	114	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
1994	-	-	89	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
1995	-	-	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
1996	-	-	34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
1997	-	-	57	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
1998	-	-	92	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-						
57262	230272	161131	560754	1449	5894	75779	289441	19865	79287	11274	43249	99708	384000	7632	24625	695	2194	214	684	3591	12957	2074	4812	182571	714604	258500	924209

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İskân Şube Müdürlüğü.

EK-3
1934-1959 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Göçmen Miktarı

Nüfus — Population
57 — Göçmen ve Sığınanlar
Immigrés et Réfugiés
1934 — 1959

111

A — Aile — Familles
N — Nüfus — Population

Yıllar Années	Göçmenler — Immigrés							Sığınanlar Réfugiés	
	Bulgaristan Bulgarie	Romanya Roumanie	Yugoslavya Yougoslavie	Yunanistan Grèce	Türkistan Turkestan	Diğer memleketler - Autres Pays	Toplam Total		
1934 — 1945	A	31 463	22 563	2 296	—	—	2 737	59 059	2 522
	N	112 832	87 444	8 919	—	—	9 063	218 258	12 612
1946	A	239	1	3	—	—	101	344	573
	N	561	1	3	—	—	312	877	2 864
1947	A	122	3	36	—	—	109	270	747
	N	357	6	38	—	—	229	630	3 735
1948	A	110	4	1	—	—	290	405	1 925
	N	280	11	1	—	—	853	1 145	6 100
1949	A	412	2	4	—	—	75	493	619
	N	1 496	2	8	—	—	177	1 683	1 767
1950	A	12 233	—	—	—	—	—	12 233	—
	N	52 185	—	—	—	—	—	52 185	—
1951	A	25 118	—	—	1	—	10	25 129	—
	N	102 208	—	—	3	—	29	102 240	—
1952	A	4	1	32	49	35	111	232	295
	N	4	1	73	112	113	307	610	592
1953	A	2	—	303	73	408	202	988	—
	N	2	—	1 113	200	1 357	637	3 309	—
1954	A	9	1	2 437	586	149	70	3 252	—
	N	9	1	9 728	1 744	429	151	12 062	—
1955	A	3	1	4 047	963	5	9	5 028	—
	N	4	1	17 000	3 041	12	18	20 076	—
1956	A	30	—	8 083	1 080	18	46	9 257	3
	N	32	—	31 969	3 248	24	93	35 366	3
1957	A	—	1	8 250	762	10	113	9 136	4
	N	—	1	30 162	2 197	22	294	32 676	4
1958	A	5	—	8 741	695	20	31	9 492	17
	N	6	—	30 137	2 208	55	107	32 513	26
1959	A	10	1	4 795	697	17	32	5 552	16
	N	25	1	18 403	2 034	60	64	20 587	25
Toplam Total	A	69 760	22 578	39 028	4 906	662	3 936	140 870	6 721
	N	270 001	87 469	147 554	14 787	2 072	12 334	534 217	27 728

Devlet İstatistik Enstitüsü Yıllığı, 1959.

EK-4

**08.10.1930 Tarihinde Vatandaşlığa Alınan Yugoslavya Göçmenlerinden
Akhisar'da İskân Edilenlere Ait Liste**

Sıra numarası	Aile reisi	İsmi	Babasının ismi	Anasının ismi	Doğduğu yer ve tarihi	Tidkese mave sadat tarihi	Tidk. vatandaşlığına alındığı tarih	İskân edildikleri yer	Ne ile ilgili ve hangi maddeyi kapsamı	Tabiiyeti aslıyesi	MULÂHAZAT
1	Avni	Demir	Kuşer Ç	Fevziye	İzmir	5/1/1928	21/1/1930	Akhisar	Hençer	Yugoslavya	
2	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
3	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
4	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
5	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
6	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
7	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
8	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
9	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
10	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
11	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
12	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
13	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
14	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
15	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
16	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
17	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
18	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
19	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
20	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
21	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
22	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
23	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
24	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
25	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
26	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
27	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
28	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
29	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
30	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
31	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
32	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
33	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
34	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
35	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
36	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
37	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
38	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
39	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
40	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
41	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
42	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
43	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
44	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
45	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
46	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
47	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
48	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
49	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
50	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
51	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
52	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
53	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
54	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
55	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
56	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
57	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
58	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
59	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
60	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
61	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
62	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
63	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
64	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
65	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
66	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
67	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
68	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
69	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
70	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
71	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
72	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
73	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
74	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
75	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
76	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
77	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
78	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
79	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
80	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
81	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
82	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
83	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
84	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
85	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
86	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
87	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
88	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
89	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
90	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
91	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
92	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
93	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
94	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
95	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
96	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
97	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
98	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
99	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	
100	Avni	Avni	Avni Ç	Avniye	İzmir	"	"	Akhisar	"	"	

EK-6/a

1933 Yılı İçerisinde Türkiye'ye Gelen Göçmenleri Gösterir Cetvel

T. C.
Dahiliye Vekâleti
Nüfus U. M.
Ş. 1 M.
Sayı

16211
5996

Başvekâlet Yüce Katına

İlişigi : 1

Mülga yüksek İktisad meclisi Umumi Katipliğine yazılan
12533
23/5/1935 tarih ve 4873 sayılı yazıya ektir .

1933 yılı içinde Türkiye'ye gelen göçmenlerin menşe ve yerleştikleri Vilâyetleri gösterir cedvelin ilişik olarak sunulduğunu saygılarını arz ederim .

H. Bakır
N. P.
S.

Dahiliye Vekili

S. Kaya

Derjasma Konulmak üzere
Tevazuzu 25.5.35

Y. Kaya

Cevaben yazılacak Evrakta : Cevap olduğu muharreratin tarih numarası ile hangi daire ve şube ifadesiyle yazıldığının derceolanması rica olunur .

gelen evablardan toplanmıştır) H. Çengel 19

Vilayet	Bulgaristan'dan		Romanya'dan		Yugoslavya'dan		Yunanistan'dan		Rusya'dan		Suriye'den		İranda		Azərbaycandan		Sair memleketlerden		Tutar
	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS	EV MİTUS		
Afyon V.	4	II	4	9	3	3	3	3	2	5								11	22
Amasya V.					I	6												3	11
Ankara V.	4	21			I	71	3	3	3		I	3	I	I	3	18	6	31	117
Antalya V.																		6	13
Aydın V.																		10	53
Balıkesir V.	17	83	29	25	5	27	I	4			I							53	260
Bayazit V.																		468	2360
Bilecik V.	33	100	9	25	8	41												50	166
Bolu V.	I	I																I	I
Burdur V.																		I	I
Bursa V.	94	161	19	84	47	114	26	35	3	12	2	2	I	I				124	413
Çanakkale V.	5	27	5	24			I	I			I							II	52
D.Bekir V.			23	83	24	82					2	7						49	172
Edirne V.																		44	44
Elaşiz V.			222	820	I	6				2	15							225	841
Eskişehir V.	10	50	48	244	25	126			2	19								85	429
İstanbul V.	127	741	318	1806	154	886	6	39	8	23								613	2995
İzmir V.	2	8			251	965												254	975
Kars V.																		987	4088
Kocaeli V.	27	177	7	24	5	19	34	42	2	5								95	267
Malatya V.					I	5			27	138								40	200
Manisa V.					20	93												20	93
Mağla V.																			
Muğ V.																			
Ordu V.																			
Sivas V.					85	425	1571	6362	151	847									
Tokirdak V.	118	388	85	309	24	97													
Van V.																			
Yozgat V.	3	13			46	199													
Tutarı	465	1784	769	3273	724	3018	1642	6486	1201	9316	7	14	287	1504	12	33	97	581	26002

Bu cetvelde adı yazılı olmayan vilayetlere 1933 yılı içinde gılgıman gelinmiş-dir.

Vilayet	EV MİTUS	Tutar
Bulgaristan'dan	285	1784
Romanya'dan	769	3273
Yugoslavya'dan	724	3018
Yunanistan'dan	1642	6486
Rusya'dan	2188	9316
Suriye'den	7	14
İranda	287	1504
Azərbaycandan	12	33
Sair memleketlerden	97	574
Tutarı	6191	26002

EK-7

Göçmenlerin Vatandaşlığa Alınmaları Hakkında 14.09.1932 Tarihli Kararname

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube :
Sayı : 13303

KARARNAME

Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya Müslümanlarından olup hicret ve iltica suretiyle memleketimize gelen ve vatandaşlığımıza kabullerini mani bir halleri olmadığı anlaşılan merbut listelerde isimleri yazılı 1532 İslâm Şahsın vatandaşlık kanununun 6 ıncı maddesi muvafıkınca istisnaen türk vatandaşlığına kabulleri; Dahiliye Vekâletinin 16,29,25,14,9,9,18,20,22/8,11,11,9/932 tarihli ve 6236/2153,6653/2545 6486/2486,6209/2215,6149/2153,6141/2159,6278/2278,6318/2318,6385/2385 6686/2655,ve 6698/2667 numaralı onbir kıta tezkeresiyle yapılan teklifleri üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 14/9/932 tarihli iqtimainda tasvip ve kabul olunmuştur.

14/9/932

REİSİCÜMRUR

Gazi M. Kemal

Bs.V.

[Signature]

Ad.V.

[Signature]

MM.V.

[Signature]

Da.V.

Ha.V.

[Signature]

Ma.V.

[Signature]

Mi.V.

Na.V.

[Signature]

İk.V.

[Signature]

Si.M.V.

Gi.V.

[Signature]

Zr.V.

[Signature]

030 1 01 02 31 61 13

ÖZGEÇMİŞ

Ülkü KÖKSAL, 08.02.1975 yılında Of'ta doğdu. İlköğrenimini Of'ta, orta ve lise öğrenimini Ankara Dikmen Lisesi'nde tamamladı. 1995 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nü kazandı. 1998-1999 Eğitim-Öğretim yılında mezun olan KÖKSAL, aynı yılın Eylül ayında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tarih Yüksek Lisans Programı'na girdi. 2000 yılında Batman Erköklü İlköğretim Okulu'nda Sınıf Öğretmeni olarak göreve başlayan KÖKSAL, halen Vakfikebir Çavuşlu İlköğretim Okulu'nda görevini sürdürmektedir.

KÖKSAL, evli olup, yabancı dili İngilizce ve Fransızca'dır.